

A4033

3+

ქ ს რ თ უ ლ ო გ რ ა მ მ ა ტ ო ი ს

სწარტულად დაწერილი  
მამისაგან შეილგებისათვის.

„ და ენა წახვებ,  
„ ეროც დაწვენი.....  
„წახვების ნაწილი ტამბისა წსილასა.  
„ ვრიჯ. იორგელაიანი.

ტამბისაგან ყიფიანისა.



ისსეტაშეტეუბუადა.  
სამეცნიერო აკადემიის სტამბა.  
1882.

## კ ვ თ ხ ზ ე თ .

იმ პირთ, რომელნიც წიგნთ-საკევით სარგებლობენ, მოერიდონ წიგნიდან ფურცლების ამოღებას, ყლის გფუქებას და ფურცლებზე თავიანთი შენიშვნების წერას. ყველას კარგად უნდა ახსოვდეს, რომ წიგნები ქალაქის წიგნთსაცუის საზოგადო საკუთრებაა, რაიც ავალდებს ფრთხილად მოეპყრონ ამ წიგნებს.

ქუცდვაში შემთავარულს რამდენსამე შეტომის მოგვკა-  
რით თვალი და გასწორებას ვითხოვთ.

და ბეჭდილია.

უნდა იყო ს.

გვერდზედ სტრიქონში.

- |     |     |                              |                  |
|-----|-----|------------------------------|------------------|
| 3.  | 3.  | ბოლოდამ გადავივიწყოთ...      | გადავიწყოთ       |
| 6.  | 1.  | თავილამ მოგაყალღეს.....      | მოგაყოღეს        |
| —   | 4.  | ბოლოდამ 377.....             | 477              |
| 11. | 8.  | თავილამ «გ ის».....          | «დ» ის           |
| 12. | 12. | » მივევოთ.....               | მივევოთ          |
| —   | 7.  | ბოლოდამ გამოიქმოღეს.....     | გამოიქმოღეს      |
| —   | 4.  | » ასოთავანისაჭირო.           | ასოთავანი საჭირო |
| 16. | 7.  | » საკუთრე ბიოი . . . .       | საკუთრე ბიოი     |
| 17. | 11. | თავილამ გადაწუწუტილსა. . . . | გადაწუწუტილსა    |
| 27. | 7.  | » გასმართე ბელი. . . . .     | გასმართლე ბელი   |
| —   | 6.  | ბოლოდამ უფრო. . . . .        | უფრო             |
| 29. | 6.  | თავილამ იმრთის. . . . .      | იმრთის           |

- 31. 1. ბოლოდამ «ი-თ» . . . . . «ი» ღ
- 32. 3. » იკარტეზ. . . . . იკარტეზა
- 2. » «ა-თა» და «ე-თ». . . «ა» თა და «ე» თ —
- 33. 11. თავილამ და 4. . . . . 4.
- 13 და 14. უკა უნდა ჩაემატოს. . . და 5. ან ვითარებას არ გამოჰყვანდეს რასმე საუქმისას:

პატარა, სუჟარა, მასხარა,  
მძინარა, მჭირალა. . . .

- 5. ბოლოდამ ოთხი. . . . . ხუთი
- 34. 3. თავილამ «სა-ს» . . . . . «სა» ს
- 7. ბოლოდამ მძხალს. . . . . მძხალს
- 41. 7. » «მა ან. . . . . «მა» ან
- 3. » მრწეინვალე. . . . . ბრწეინვალე
- 45. 9. ბოლოდამ ვისიმე. . . . . ვისსამე
- 47. 6. თავილამ «თი-ს» და «ი-ს». . . «თი» ს და «ი» ს
- 52. 1. » ვაითუ. . . . . ვაითუ
- 55. 12. » საბერავი. . . . . საბერავი
- 15. » სიმოვანნი. . . . . სიმოვანნი
- 18. » საცემნი. . . . . საცემნი
- 56. 1. ბოლოდამ რომლიმე. . . . . რომელიმე
- 57. 4. » მეორეზედ. . . . . მეორეზედ
- 62. 6. » ოციოთ დატ ბორ. . . ოციოთ, დატ ბორ-
- 65. 11. თავილამ ვაცენეზ. . . . . «ვაცენეზ»
- 12. » ვაორძი. . . . . «ვაორძი-
- 5. ბოლოდამ ას, . . . . . ან,
- 66. 2. » «ი. . . . . «ი»
- 68. 5. » მერყეობა ზედ. . . მერყეობაზედ
- 72. 7. თავილამ გამოაჩინოო. . . . . გამოაჩინოოთო

73. 13. თავიღამ მალიან . . . . . ძალიან
74. 5. » **ქ**ვროპიული . . . . . III. **ქ**ვროპიული
77. 3. » გიწერია იმას . . . . . გიწერია, იმას
- 14. » ვერჩევი . . . . . ვერჩევი, ან ვირჩევი
78. 9. » მიმარმულე ბითი . . . . . მიმართულე ბითი
79. 6. » **წ**ნსაკუთრად . . . . . **წ**ნსაკუთრად
82. 8. ბოლოდამ იქმენ . . . . . იქმენ
83. 6. თავიღამ არ — — — . . . . . არ — — ვიყოთ
86. 3. ბოლოდამ ნუ გეყოლე ბის . . . . . ნუ გეყოლე ბა (გეყოლე-  
ბის)
97. 6 და 7. სტრიქონს შუა უნდა დრო მომავალი, სრული.  
ჩაემაცოს: . . . . . 51. გავაკეთო . . . 52  
გაგაკეთო . . . 53. გა-  
მაკეთო . . . 54. გამა-  
კეთოს . . .
98. 8. თავიღამ მაკეთებინო . . . . . მაკეთებინო
100. 2. ბოლოდამ გაკეთებინო . . . . . გაკეთებინა
101. თავიღამ 2, 3 და 4. სტრიქონების 66. გამაკეთებინა, გაგვა-  
მაკეთებინა, გაგვაკეთებინა,  
მაკეთებინა ასე უნდა: კეთებინა, გაკეთებინეს,  
გაკეთებინეს, გაკეთ-  
ებინა გააკეთებინეს
105. 9. თავიღამ მრავლი ბითი . . . . . მრავლობით
108. 9. ბოლოდამ გავლილი . . . . . მომავალი უსრული
109. 5. თავიღამ მომავალი . . . . . მომავალი მარჯივი
110. 5. » თანდგეული . . . . . თანდებული
112. 3. » გამოვიდა, . . . . . გამოვიდა
113. 5. ბოლოდამ ჰმოღგომა . . . . . მღგომა-
115. 8. » უნდით . . . . . უნდათ
- 13. » ნაცვალს ანგელს. ნაცვალსანგელს
126. 3. თავიღამ «ნვალა . . . . . «ნვალ»

128. 6. თავიღამ «ღ-თ»: . . . . . «ღ» თ  
 — 7. » «თ-ღ» . . . . . «თ» ღ
130. 1. ბოლოღამ ღ ანთვალეთ. . . . . დასთვალეთ
135. 6. თავიღამ შეართებს. . . . . შეაერთებს
136. 2. ბოლოღამ ოჭ, ოჭ, ოჭ! ჭა, ოჭ — ოჭ — ოჭ! ჭა —  
 ჭა, ჭა! . . . . . ჭა — ჭა!
-

დამსახურებულ პროფესსორს დ. ი. ჩუბინოვს.

ბოწყალყო ჟელმწიფეფ

ღაფით Ⴖესესჲეფ!

ტქვენი ლრამმარტიკა რომ აღარ იბოვებოდა, და აღარც სხვებისა, საქმე ისე გავვიძნელდა, რომ დედა-ენის სწავლებას ვეღარ ვახერხებდით; — მეტი ღონე აღარ იყო, ჩემი შვილებისათვის მევე უნდა შემედგინა ლრამმარტიკა, როგორც მომეხერხებოდა და, აი, სტამბაში ვგზავნი კიდევ დასაბეჭდავად.

ღმ წლის ოკტომბრის დამდეგს რომ ჩემს სახლში ბძანდებოდით, მაშინ გთხოვეთ და თქვენც დამრთეთ ნება, რომ პირველად თქვენი პარტივისცემით სახსენებელი სახელი ვახსენო და თქვენს მეგობრობას ვუძღვნა ეს წიგნი, ებება თქვენამეგობრობით და თქვენი მაგალითით სხვებმაც ქართული ენის სიუყარულით, მითხრათ ან შემომამითვალათ, რასაც ეს სიუყარული ჩემთვის სათქმელად გავგონებთ: ენას ერთგულებას გაუწევთ მაგითი და მე დიდად დამაყალებთ.

თქვენი აღმარტებულების

გულითადი პარტივისცემელი

ბიბიკრი ყიფიანი.

სოფ. ქვიშხეთი,  
12 დეკემბერი 1881.

ღრამმატიკაში ეოვლის უპირველესი ღაპარაკი ანბან-  
 ზედ არის ხოლმე, — და აგრეტ უნდა იუოს, რადგან ანბანი  
 არის საფუძველი ღრამმატიკისა. — შაგრამ, ვისთვისაც  
 ამ წიგნსა ვსწერ, რადგან ქართული წერა-კითხვა უველამ  
 კარგად იცით, ანბანის ხსენებას მე სულაც აღარ ვაპი-  
 რებდი, მოულოდნელი მიზეზი რომ არ გამჩენიეო.

შალაან ვსწუხდი, რომ წერაში და ბეჭდვაში ასომთა-  
 ვრულის ხმარება გადავარდნილი იუო; სხვა არა იუოს რა,  
 იფალათვის მანისც დიდად სამძიმო არის სტრიქონების  
 ისეთი ერთნაირი გაბმა, რომ შესასვენებელი აღარც სად  
 წერტილი ჩნდეს და აღარცსად მომსხო ასო, წვნიკი ასოე-  
 ბისაგან გასარჩევი.

ღმ ჩემ წიგნს რომ საბეჭდავად ვაძლევედი, ვითხოვე,  
 სადაც ახლანდელი ევროპული მართლწერა მოითხოვს,  
 იქ ეოველგან მომსხო ასოები ხმარებულეიეო. ჟგ არ  
 შეიძლებაო, მითხრეს; წვრილ მხედრულ ასოებთან მსხვილი  
 მხედრული ასოების ჩაკვეტება არ მოხერხდება, თუ ისევე  
 ხეფური ასომთავრული არ ვინმარეთო.

მუგალით დამანახვეს, რომ მართლაც არ მოხერხდებოდა;  
და მაშინ ორში ერთის რჩევას დავადეკით :

ან ხელახლა უნდა მოგვეტყვიანებინა და ჩამოგვესმე-  
ვინებინა ისეთი მსხვილი ასოები, რომ წვრილებთან ყა-  
ლიბში მოსათავსებელი ყოფილიყო; — ამას დასჭირდუ-  
ბოდა — დრო ორიოდ ოვე და ფული ათიოდე თუმანი; —

ან არა და, ისევე ძველებურად — ჩვენებურად, საეკლეს-  
სიო სტამბის ასომთავრული უნდა გვექმარა.

ბუ ეს ვამჯობინე, ამიტომ რომ: 1. დრო მეტი სულ  
არა დაგვჭირდებოდა რა, რადგან ეს ასოები მზად არის; —  
2. ხარჯს არა მოემმატებოდა რა იმავე მიზეზით, — და  
3. ბევრმა ასომთავრული და ხუცური ანბანი სულაც აღარ  
იცით და სულ რომ გადავიფიწეთ, რა საქციელი იქნება.

ღმ სწავლის გასაადვილებლად იბეჭდება აქ სამნაირივე  
ქართული ანბანი :

მსგავრული, სხვადასხვაგვარი, და სუტური.

ა ბ გ დ ე ვ ზ ლ მ ნ

ო პ რ ს თ ვ ზ ლ მ ნ

ო პ რ ს თ ვ ზ ლ მ ნ

ს ტ ჭ ც ღ ქ ღ ღ ღ ღ

ს ტ ჭ ც ღ ქ ღ ღ ღ ღ

ს ტ ჭ ც ღ ქ ღ ღ ღ ღ

# ახალი ქართული გრამმატიკა.

## შესავალი.

ყველაფერს თავისი ბეჭედი აზისო, ნათქვამია, და ისეც გამოსდის, რომ ამ ჩვენს დროთაღმართებსაცა ჰქმნია თავისი ბეჭედი.

ძიგი და სამართალი მითხროვდა სწავლას ისე დავიწყებდეთ ხოლმე, რომ ადვილიდამ ძნელადინ და ძნელიდამ უმძიმესადინ გაუჭირვებლად ვივლიდეთ; თორემ რასაც ახლა თვალთა ვჭხედავთ და რაც გარს გვახვევია, აქედამ მოყოლების მაგიერად, სწავლას იქედამ გვაწებებინებენ ხოლმე, რაც ჯერ მიუწითამელია ჩვენი თვალისათვისაცა და გონებისათვისაც; და ამითი საქმე მეტად გვიძნელდება.

ძვენც აგრე იტანჯებოდით სწავლითა, შვილებო! ლეოგრაფიაში, მაგალითად ვიტყვი, ჯერ მთელი ქვეყანა შემოგარბენინეს ფიქრითა და ბოლოს მოგიყვანეს ამ ჩვენს, ქვეყნის ოდენა ძაუსეთში; — საქართველოს გეოგრაფია სომ ჯერაც აზავის უსწავლემია თქვენთვის. —

უნებში ჯერ ფრანცუზულს მოგაყაღეს. მეჩუ რუსულსა და თქვენი დედა ენა კი, გეოგრაფიისა არ იყოს, სულაც არა ვის უსწავლებია. და, — როგორც პირ წყლიან ქართველებს, გინდაი ახლამანინც ისწავლოთ. **ზ**იად კარგი და პატიოსანია; ვთქვათ, დრო არც ახლა იყოს დაკარგული, — სწავლა ვის როდის მოსჭარბებიაო, ნათქვამია; — მაგრამ ვის უნდა გასწავლოთ და რა წიგნით?

ჰამა რომ შვილებისათვის არც მკურნალად ვარგა და არც მასწავლებლად, ეს კარგად ვიცით, მაგრამ რა გავვეწუბა.

სახელმძღვანელო წიგნი რომ არა გვაქვს, ეს უფრო ძნელი ჭირია, მაგრამ ან აქ რა გავვეწუბა.

**ზ**ი! ავიღე კალამი და გიწერთი **ჴ**ართულ **ღ**რამმატიკას.

**ჰ**ატომ ამბობს **ზ**იმ. **ყ**იფიანი, რომ ქართული **ღ**რამმატიკა არა გვექონიადესო, იტყვის სოგეოთი ახლანდელი მწიგნობარი და მართალსაც იტყვის, — დიალა გვექონია და გვაქვსცა:

ჯერ «პირველმედეგენილი **ი**რამმატიკა ბატონის **ლ**ნატონ **ჴ**ათოლიგოზისა», არხიეპისკოპოზად რომ იყო მანდელი<sup>1</sup>; —

---

<sup>1</sup> ანტონის მიერ არხიეპისკოპოზისა, სრულიად საქართველომასა, დავითიანისა, სიცივა ძეთამი საქართველომასათა, ტესტამენტი, შრომათა თვისთა», კელნაწერი მთავარ-ღიაკონის ეგნატესი, ზუციის ონი-სიმეს მისა, ქკს უოზ (377) ქრისტეს აქეთ ჩღბთ 1783. — დაწერილებით განხილული და ღირსეულად დაფასებული ალექსანდრე ცაგარლისკან, მისს წიგნში: *O грамматической литературы Грузинскаго языка*. Сиб. Типография Акад. Наукъ 1873.

ბევრით იმას უწინ შედგენილი ხურაბ შანშოვანისაგან და ჩვენი სასიქადულო პროფესორი ლექსანდრე ცაგარლის დაბეჭდილი 1881. ს. ჰეტერბურდს მეცნიერებათა აკადემიის სტამბაში; —

მეკე ირამმატიკა ღრხიუპისკოპოზის ღაიოზისა, ღრე-მენჩუგში დაბეჭდილი 1789-ს.;

მეკე ირამმატიკა შავით ბატონიშვილისა, ანგარიშიი 1798-ს. შედგენილი; —

ირამმატიკა ღარლამ მიტროპოლიტისა, რუსულად დაწერილი და 1802-ს. ს. ჰეტერბურდს დაბეჭდილი: —

ირამმატიკა ჟოანე ჟარიფელაფისა, 1809-ს. ხელნაწერა; —

ირამმატიკა დეკანოზის ჟესე ჰუბინოვისა, ხუცურად დაბეჭდილი, რადის და სად, არა სჩანს, მაგრამ ჩემ დროს სასწავლებელი წიგნი ეს იყო სასულიერო და საერო სასწავლებლებში, ტფილისს; —

ირამმატიკა ღოდერძი ჟირალაფისა, ს. ჰეტერბურდს-იოს. იოანესოვის სტამბაში დაბეჭდილი 1820-ს.

ირამმატიკა სოლომონ შოდაფისა, 1830. ტფილისში დაბეჭდული.

«შირუჭლ დაწეებთნი კანონნი ქართულისა ღრამმატიკისა, შედგენილი სდატონ ჟგნატის ძისა ჟოსელიანისაგან», 1840. ტფილისს.

შა ბოლოს, ჩვენი ღირსად ჰატევეტეფისა და სასიქადულო პროფესორის შავით ჟესეს ძის ჰუბინოვისა, 1855-ს. დაბეჭდილი სპ. ბურდს.

ძამდენიმე უცხო პირიცა ეოფილა ჩვენი ლრამმატიკის შემუშავებელი, როგორც: მაგალითად: ენების მცოდნე ვინმე სვეტინი ფატერი, 1822-ს.; პატრი ჰიროლამო და — ჩორჩია, 1827-ს. შემეტესადრე ჩვენი გავლილი ეოფა ცხოვრების მეცნიერი გამოჩეძიებული და ჩვენი მწიგნობრობის გამოკვლევასუდ დიდი ღვაწლის დამდები ლკადემიკოსი ძარბოს ჯროსსე, — და ვინც აქ მოხსენებულნი არიან, ეველასუდ უწინ გაუწევია დიდი შრომა ქართული გრამმატიკის შედგენასუდ. ლათინურად, დონ ფრანს ჩესკო ძაჟჟოს, რომელსაც ორჯერ დაუბეჭდია თავისი ნაღვაწი გრამმატიკა: 1643-ს. და 1670-ს.<sup>1</sup>

ჩისა და ვის, როდის და როგორი ქართული გრამმატიკა უწერიანთ, დაწვრილებით არის გამოკვლეული და დაფასებული ჩვენი პატივცემული პროფესორი ლექსანდრე სეგარლისაგან 1873-ში<sup>2</sup>.

ლტონ ხათალიკოზი და ჯროსსე ქართული გრამმატიკოსების მოთავედ იხსენიებენ ჩინებულს ფილაროს ფოსს სოანე სეტრინის, რომელსაც უღვაწნია მე XII. სუკუნეში; მაგრამ თვალთ კი არც იმათ უნახავთ იმისი გრამმატიკა.

---

<sup>1</sup> Syntagmata linguarum orientalium que in Georgie regionibus audiuntur, authore D. Francisco — Maria — Maggio, clerico regulari, panormitano, Romae: Ex Typographia Sacrae Congregationis des Propaganda Fide MDCLXX.

<sup>2</sup> О грамматической литературе грузинского языка, критический очеркъ. Спб. Типография Академіи Наукъ, 1873.

წი, შეიღებო, რამდენი გვაქვს და გვექონია; მაგრამ რა გასდა: ჯერ ეს უნდა გითხრათ, რომ ახლა თითქმის აღარც ერთი არ იშოვება, თუ არ დიდის გაჭირვებითა და ნაიღაჯობით; და მეტი, — აღარც ეს არის დასამალავი, — ადვილადაც რომ იშოვებოდეს, საისტორიო მასალად კი გამოდგება, რა საკვირველია, მაგრამ სასწავლებლად აღარა.

**ქატომ?** პატარასხსის უკან თვითან თქვენ იტყვიან ამის შესახებ.

**რამმამტიკა** რა ლექსი ა, რასა ნიშნავს, ამაზედ თქვენთან სიტყვის გაგებლება საჭირო აღარ უნდა იყოს; სხვა ენების გრამმატიკა გისწავლიათ და იცით რაც არის; — მაგრამ განა არ შეიძლება ეს თქვენთვის დაწერილი წიგნი ისეთ ქართველსაც ჩაუყარდეს ვისმე ხელში, რომ ამ სიტყვის მნიშვნელობა ჯერ არ შეეტყოს და თავში საცემად რათ გაუუხადათ უბრალო საქმე.

**რამმამ-არის** ბერძნული სიტყვაა, γράμμα: — ქართულად ითქმის — ასო, დასასმელი, დასაწერი; — «გრამ-მატა» — ასოები; — გრამმატიკა გამოდის — «ასოთ სმა», «ასოთ წერა», «მწერლობა». **ის** იყო პირვანდელი მნიშვნელობა ამ სიტყვისა.

**თუ** რომ კაცი დროს არ მიჰყუა და თავისი ცოდნაც თან არ მიაღწენა, იმისთანა საქმე დაემართება, რაც ამ ბერძნულ გრამმატიკას დაემართა: დრო დაუდგა ისეთი, რომ აღა რა ვინა სწერდა ისე, როგორც ლაპარაკობდნენ, — და აღა რა ვინ ლაპარაკობდა ისე, როგორცა სწერდნენ. სამ-

წიგნობრო და სსსუბრო კილოები მეტად დასცილდნენ ერთმანერთსა და სხვა და სხვა გზას ისე გაუდგნენ, როგორც, ვთქვათ, ახლანდელი სსსუბრო და ძველი სამწიგნობრო ქართული; ან როგორც რუსული და სლავურული; ძველი და ახალი ბერძნული ხომ-ერთი აღთას მიდის, მეორე ბაღთას.

წინტონი ღათალიკოზი ამბობს თავის წინა სიტყვაობაში:

«მნებავს მე ქალაღსა ზედა მეღენთა მიერ ნიშნობანიითა ღრამითა, რა განგიცხადოცა საიღუმლოჲ ჩემი. რათა ნუ სადა წარვითაცემცა მსწრაფელ მან-გლისა მიერ მფრინვალისა და ნუ სადა რა არა «ზღუაჲ» მე წილმხედეს თქვინთჲს»... .

ძაც ეს დაიწერა, მას აქეთ ჯერ არ გასულა ერთი საუკუნე; მაგრამ კი აღა რა ვინა სწერს ასე და ლაზარაკით ხომ-არა მგონია შეცთობა მომივიდეს, თუ ვსიქვი. ასე არც მაშინ უღაზარაკინათ-სეოქი.

ყველა იმ ძველ წიგნს ერქვა **ი**რამმატიკა და მე **ი**-ის შავიერად «**ი**-სა» ვხმარობ, რადგან სიტყვა, როგორცა ვთქვით, ბერძნულია და «**ლ**» არც ანბანში არის ბერძნულსა და ლათინურში, არც ენაში. — **ტ**ომ ვამბობი: ღენერალი, ღუბერნატორი, ღეოდრაფია, ღეოლოღია; — არც ერთი არ არის სწორე: უოვეღვან «**გ**» უნდა იუოს «**ღ**-ის» მბოერ.

ძაინცა და მაინცა უური შეჩვეული გვაქსო და ისევ

ღათა ვსწეროთო, იქნება სთქვან; დიად კარგი და ჰატოი-  
სანი; — მაგრამ მარადწერასაც თაჲისი კანონები აქვს და  
კანონის დარღვევას ხომ სასჯელიც დაჰქვება ხოლმე და  
სასჯელი შეიძლება შემკვიდრებობით მიადგეს სულ უბნალო  
მეცნიერს ვისმე გამომკვლეველსა, რომ სიტუვისა რომ-  
ლისამე ახსნა სჭირდებოდეს და ველარ მოეხერხებინოს ამ  
კანონის დარღვევის მიზეზით. — მას გარდა თუ ბერძნუ-  
ლი ან ლათინური სიტუების წერაში «უ» და «გ-ის» მაგი-  
რად «ლ» ვიხმარეთ როდისმე, ბარემ დავადგეთ ამას და  
ბოლომდინ ატრე ვიაროთ; ე. ი. ყოველი იმ ენებიდან  
მიღებული სიტუვა, სადაც ეს ასო იხმარება, სულ ერთნაი-  
რათა ვსწეროთ: **იკორლი** და არა **იკორტი**; **ირილოლ**  
და არა **ირიგოლ**; **ისბრიელ** და არა **ისბრიელ**; **ჟლნატე**;  
**იკოდრაჲია**, **ლემემონია** და სხვ.

მაშ **ღ** რამმეტოკა, თავისი ჰირვასდელი მნიშვნელობათ,  
სწავლა იყო კანონიერად წერა კითხვისა და ლაზარაჲისა; —  
და რაც ახლა მნიშვნელობა აქვს, სწავლა არის სასაუბრო  
თუ სალიტერატურო ენის თვისებათ გაცნობისა, ენის კა-  
ნონთ შეკრებისა და ასეთი წესით დაწობისა, რომ შეს-  
წავლა გადავიღებული იყოს, რამდენადაც კაცის მეცადი-  
ნეობით მოეხერხებოდეს. —

მა რომ ეს ასე ა, ახლა ვიკითხოთ, რამდენ ნაწილად  
გაყოფიება ეს სწავლა?

**ღ** აყოფება სამად.

**ს**ირველი არის — **ჟტიმოლოგია**, ქართულად **ხეკით-**  
**წარმოება**; —

შეორე — სინტაქსის, ქართულად **ჩექსთაისზულებას** და  
შესამე — **ბროტოგრაფია**, ქართულად — **ბართლ წერა**.

**სამივე** სახელი. **როგორც** ვჭხედავით, ბერძნულია. **სად-**  
კან ახლანდელი ევროპიული განათლება უფრო საბერძნე-  
თიდან მოდის და იტალიიდან, სამეცნიერო წიგნებისა და  
ამთ განყოფილებათ სახელები უფრო ბერძნული არის და  
ლათინური; — მაგრამ ზოგი და ზოგი არაბული შარავან-  
დედარ ურევია ამ განათლებას, ესპანიიდან შემოსული და  
ამიტომ ახლანდელს მეცნიერებას შიგა და შიგ არაბული  
სიტყვებაც ურევია; — მაგალითად: ქიმია, ალალუმინი,  
ალკოჰოლ, ალდებრა და სხ.

**ქ** ახლა **ქტიმოლოგიის** შესწავლას უნდა მივჭვოთ  
ხელი.

**ყოველი** კრამმარტივის დასაწყისი არის ანბანი. **ბე** აქ  
მართლ ამას ვიტყვი, რომ არა მგონია სხვა ხალხს ჰქონ-  
დეს ვისმე ასეთი ბუნებასთან დაახლოებული, განმარტი-  
ვებული და ადვილად სასწავლი ანბანი, როგორც ჩვენს  
გვაქვს. **წ**რათუ ასო არგვაკლია, რომ ქართული ხმა სწო-  
რედ გამოიქმოდეს, მე ამასაც გაბუდავ და ვიტყვი, რომ  
რასდენიმე ასო მეტიც არის: მაგალითად: «ბ, ჯ, ჯ, კ, ზ».  
**ტ**უ არ ანგარიშისათვის, არას შემთხვევაში არც ერთი ამ  
ასოთაცანისაჭირთ არ არის და სულ რომ გამოირატხე-  
ოდნენ. — ჩვენი ანბანის დიდდირსებას მიემატებოდა  
ასოთ რაცხვის შემცირება, და მართლწერის ძალიან გაად-  
ილენა. —

## ჩ ლ ე ნ ი ს ი .

### ე ტ ი მ ო ლ ო გ ი ა .

ეს სიტყვა ორი სიტყვით არის შედგენილი:  
ეტიმოს — მართალი, სწორე; ჭეშმარიტი და ლო-  
გოს — ლექსი, სიტყვა.

ეტიმოლოგია — მართლ-სიტყვაობა, სწორე-სიტყ-  
ვაობა, — ლექსთა-წარმოება.

ძოგორც ქვეყნიერებაში ისეთი არა იპოვება რა, რომ  
თავისი დასაწყისი არა ჰქონდეს, თავისი დასაბამი, მიზეზი,  
საფუძველი, ძირი; — ისე არც სიტყვა იპოვება ისეთი.  
რომ თავისი დასაბამი არა ჰქონდეს, თავისი ძირი. . .

ძამდენფრადც, რამდენნაინადც უნდა იცვლებოდეს  
ლექსი და სხვა და სხვა მნიშვნელობას ითვისებდეს, იმისი  
ძირი მაინც უცვლელათა რჩება, ათასში ჭ ათათასში ერთს  
გარდა.

ძოგორც ერთძირ ხეზედ აწრიცხველი ტოტი და  
ფოთელი იზრდება, სიტყვის ძირიც ისე ხარტუობს და  
მრავლდება, მაგალითად: «კაცი».

კაცი, კაცური, კაცი, კაცობრივი, კაცობრიობა, კაცობრი-  
კაცობითი, კაციანი, უკაცო, უკაცური, უკაცურობა, უკაცრა-  
ვობა, უკაცრაული, კაცუნა, საკაცო, კაცობა, დედა კაცი, მამა-  
კაცი, ბერიკაცი, კაცთმოყვარე, კაცთმოყვარება, სილუდაკაცე.  
სიბერიკაცე. . . .

წი, ერთი სიტუებისგან რამდენი სხვა და სხვა სიტუაცია  
კავდება და სხვა და სხვა აზრი გამოდის.

წმ სიტუაციების წარმოებისას თავისი კანონები აქვს და  
ეკვლავ თავთავის დროზედ ამოვიკითხავთ.

წხ სიტუაცია რა და რა გვანი არის, ის ვთქვათ; — ან  
გზამკვლელებად რომ გავმისჯეთ, რამდენი და რა და რა  
სიტუაციის-საწილი არის ქართული?

ქართული სიტუაციის ნაწილი გამოჭყავდათ, სხვა ენების  
მიხედვით, რვა, მაგრამ — მიუბაძავად რომ ვთქვათ, არის  
შვიდი:

1. სხელი, 2. ნაცვალ-სახელი; 3. ზმნა, 4. ზმნის-  
ზედა, 5. კავშირი; 6. თანდებული და 7. შორისდებული.  
ზოგნი სიტუაციის ნაწილებში ჰსთვლიდნენ სახელსა ივისე-  
ბიისა, რომელსაც არქმევდნენ ზედშესრულს; — და ზოგნი  
ჰსთვლიდნენ მიმდროისასაც, რომელიც აუცილებელი და-  
სასრული არის ზმნის უღვივლებისა. — წსე სიტუაციის  
ნაწილი გამოჭყავდათ ზოგთა რვა და ზოგთა ცხრა.

სხვა ენების მიუხედავობამ ამ ნაწილების რიგით-სხე-  
ნებაც შეგვაცვლევინა, როგორც ქართულს უფრო შეძე-  
ვის.

## თავი I.

### ს ა ს ე ლ ი.

**ყოველს** თვალით დასახსავს ან ფიქრით წამოსადგენ  
საგანს უთუოთ სახელი ჭკვია რამე:

კაცი, ქალაქი, ქვეყანა, წყალი, ხე, ბალახი, ფრინველი, პი-  
რუტყვი და სხ.

**ხაცხაც** უკელას თავისი საკუთარი სახელი ჭკვია, ქალაქ-  
საც, ქვეყანასაც, მდინარესაც:

თემურაზ, ქეთევან, ქუთაისი, კახეთი, ქოროზი. . . .

**ყოველი** საგანი დასათვლელადცა ხდება ხოლმე:

ათი კაცი, სამი ქალაქი, ცხრა მთა. . . .

**ყოველსაგანს** თვისებაცა აქვს როგორიმე:

კარგი, ავი, თეთრი, მარდი. . . .

**ყვერი** ისეთი სიტყვაც არის, რომ ერთი თქმით თავაღწინ  
დაუთვლელი სიმრავლე წარმოგვიდგება ერთნაირი საგნებისა:

გუნდი, ჯოგი, ჯარი, ტყე. . . .

**ჩქედამ** გამოადის რომ სახელი, გრამმტიკულად, ხუთ-  
გვარი ეოფილა:

1. სახელი არსებითი საზოგადოებითი.
2. სახელი არსებითი საკუთრებითი.
3. სახელი შემკრებელობითი.
4. სახელი რიცხვითი; და
5. სახელი თვისებითი (ზედშესრული).

### მ. ვაჩი 1.

სახელი არსებითი საზოგადოებითი.

წრებითი სახელი მაშინ არის საზოგადოებითი, რადესაც ეგელას ერთნაირთა ჰქვია, რასაც კი ერთს მეორესაგან განურჩევლად წარმოვიდგენთ, როგორც წელანაც ვთქვით:

კაცი, ქალაქი, ქვეყანა; წყალი, ხე, ბაღი, ფრინველი, პირუტყვი:

მავე გვარს ეკუთვნის ბევრი ისეთი სიტყვა, რომ თითქო მრავლისაგან გამოირჩეოდეს, — მაგრამ გაცალკევებით კი ვერ წამოვადგენდეს საგანსა:

ხე: ფიჭვი, ნაძვი, სოჭი, მუხა, თელა, წიფელა, რცხილა... ბაღი: კოინდარი, ჯინჭარი, ბაღა, ნაცარქათამა... ფრინველი: მწყერი, ბატი, ორბი, გერიტი... პირუტყვი: ხარი, კამბერი, ირემი, ფური...

ყველა ეს სიტყვა არის სახელი არსებითი საზოგადოებითი.

### მ. ვაჩი 2.

სახელი არსებითი საკუთრებითი.

საკუთრებითი სახელი მაშინ არის საკუთრებითი ან კერძობითი რადესაც მარტო იმასა ჰქვია, ვიზედაც ან რაზედაც ლაშარაკი არის ჩამოგდებული:

ივანე, პეტრე, ანდრია;... ანა, მარია, მარიამ;... ცფილისი, ქუთაისი, ბათუმი;... მტკვარი, რიონი, ქოროსი;... ფაზბეგი, იალბუჯი, კავასია...

ღ ვ ა რ ი 3.

სახელი არსებითი შემკრებელობითი:

სახელი შემკრებელობითი განუყოფელათა რჩება; მარს  
თაღის, ვამბობთ, დიდი ჯარითა, პატარა ტყეო, ცოტა  
ბზეო; მრავალი გუნდიო; მაგრამ გრამმატიკული დაყოფა  
აქ არა გამოადის რა.

ღ ვ ა რ ი 4.

სახელი რიცხვითი.

სახელი რიცხვითი არის რვა ნაირი:

ა. თელითი, როდესაც რიცხვს წარმოვიდგენთ ბე-  
ჯითსა, გადაწეუწტიღისა:

ერთი, ათი, ათასი...

ბ. როდესობითი; — როდესაც ჯგუფად და ჯგუ-  
ფად, მწეობზად და მწეობზად გამოვიხატავთ რასმე:

ორორი, ათ ათი, წეულ წეული, ცეუბ ცეუბი....

გ. მიეოღებითი, როდესაც ერთი ერთმანერთს მივა-  
დენებთ ან მივაეოღებთ; ან როდესაც სავანს სავანს თა-  
ვისთავად მისდევს, მიჭეუება:

პირველი, მეორე, მეთე, მესიათსე....

დ. განწიღვითი, — როდესაც მრთელის ნაკვეთი არის  
სათეღელი, რომელსა არითმეტიკაში ჭჭეია ანაწეავარბი:

მეათსეღი, მესეღი, მესეუღი, მეოცეღი, ჩარეი ან მეოთ-  
სეღი, — მესამეღი, ნახევარი.

ე. წყვითი, რადესაც ჭურჭელსა, იარაღს ან სათვლელს რასმე ნივთიერებას აწყვით გამოცდილი ზომისას წარმოვიდგენთ:

ორეული, სამეული, ათეული, ასეული. . . .

ვ. მოგონებითი, რადესაც თვალწინ წამოვიყენებთ, ან მოგვაგონდება, რას რა ზომა ჰქონდა:

ნაორალი, ნასამალი, ნათალი, ნასალი. . . .

ზ. მოაზრებითი, რადესაც მოფიქრებით ვამბობთ:

ორიოდე, სამიოდე, ათიოდე, ასიოდე. . . .

და წ. უსახვერო, რადესაც ვერც ბეჭითად დაგვიითვლია ზე ვერც მოფიქრებით; მაგრამ დასათვლელი კი არის:

ბევრი, ცოცა, მეცა, ნაკლები, ლუწი, კენტი.

## ღ ვ ა რ ი 5.

### ს ა ხ ე ლ ი თ ვ ი ს ე ბ ი თ ი.

სახელი თვისებითი, ან ვითარებითი, ის გვარია არის, რომელსაც ძველ დრამმატიკებში ერქვა ხედშესრული.

ღს სახელი არის სამნაირი:

ა. პირველთქმითი; რადესაც ვითარება თუ თვისება საგნისა შეუდარებლად ითქმის, პირველ სახედ:

კარგი, კეთილი, ძლიერი, მჯობი. . . .

ბ. შედარებითი, როდესაც თვისება ითქმის შეტრ-  
ლებით, შედარებით, შეორე სახედ.

უკეთესი, უძლიერესი, უმჯობესი, უფრო კარგი, უფრო  
ძლიერი, უფრო მჯობი...

და გ. აღმატებითი, როდესაც თვისებას ისეთს წარ-  
მოვიდგენთ, რომ მეტი აღარ შეიძლებაოღეს.

ღმ შეორე სახეს ან წინდაჭეუება კიდევ ერთი «უ», რომ  
გამოდიოღეს:

უკეთესი, უძლიერესი, უმჯობესი...

ან შირველ სახეს წინდაჭეუება ერთერთი ამ ლექსთა-  
განი:

ყოვლად, ფრიად, მეტად, ძლიერ, ძალიან და ითქმის:

ყოვლად საქები, ფრიად კეთილი, ძალიან კარგი, მეტად მუვე  
და სხვ....

### შ ე რ ე ე ო ბ ა.

სიტუვის ტრიალში, თუ ლაპარაკში, ყოველი სახელი  
მოძრაობს, ბრუნავს, ხან ბოლოს იცვლის, ხან თავსაც.  
ღმას დაჭრქმევი ძველათგან სრბოღვა შანშოვანისაგან,  
შერეუობა ლნტონ-ჴათალიკოზისაგან და ჴანკლეღობა  
სხეებისაგან.

სხვა ენების გრამმატიკოსები ამის დრეკას აჩქმევენ,  
ან დრეკიღებს: *déclinatio, déclinaison, — склонение.* —  
ჴანკლეღობა — ვაკანკლეღებ, — ვითამ ვარევე, აქეთაქითა  
ვდრეკავ, თავს ხან აქეთ დავაწევისებ, ხან იქით.

ჩუ ისევ ძერყეობას ვამჯობინებ, ამიტომ რომ:

1. ღრეკით იმდენჯერ და იმდენხანს ვუოფილავართ ხოლმე თავის ღრეკაში, რომ ღმთის წინაშე გვეყოფა და ახლა მანც დაფიჭიროთ თავი, როგორც სნება მოხდილის რიგია; — ან როგორც ისეთ კაცს მოაქვს თავი, რომელსაც სანტ გულში ცრუდი არა უქვს რა; —

2. კანკლელობით, ჩვენს ვალდებულებას რომ არას ღრეს არ გადავსდგომივართ, თუ არ სიკვდილისაგან და სახსენელად, და რაც გერწმენია, იმაზედ შეუპოვრად, უკანკლელობათა ვმდგარვართ, ამაზედ არა თუ ჩვენი ისტორია, — უფელა იმ ხალხთა ისტორიაც დაგვემოწმება, ვისაც კი ჩვენთან საქმე ჰქონია რამე; და

3. მერყეობით ხომ რყევა სწორეთი ზედგამოჭრილი თვისება არის ჩვენი, ღღევანდელი ხასიათია ჩვენი. რომ ვერს საქმეს ვერ დავადგებით, თუ არ დიდი ყოყმანით, დიდი გაჭირვებით, რაღაც ნაირი ზოზინით, გაუბედავობით, — ერთი სიტყვით, რყევითა.

რუ ამ სიტყვას გამიმტყუნებს ვინმე და აღარც ჩათავა ლიკოზის ნათქვამს დაიჯერებს, ნულარც მერყეობას იყა — ბულებს გრამმატიკაში; — ისევ კანკლელობა დაარქვას, ნუ გენადვლებათ. —

ჩართული ძერყეობა არის ოთხრიგი და ყოველ რიგში არის ბრუნვაც ოთხი, ან ოთხ ნაირი ისეთი დაბოლოვებას სახელისა, რომ ოთხნაირ კითხვაზედ სწორე ჰასუს იძლევაღეს.

ღათხს რატომ ვამბობ და არა ეჭვსა, რვასა, ათსა თუნდა თორმეტსა, — ესეც მალე აიხსნება.

**პირველი კითხვა:**

ვინ, რა, რომელი, როგორი, რამდენი, სადაური? . . .

**ყოველი** ამ კითხვის პასუხი იქნება ერთი მარტივი, წრფელი, გადუბრუნებელი სახელი საგნისა:

ივანე, პეტრე, კაცი, ბოძი, მესამე, კარგი, აქაური, იქაური . . .

**ღმ** მიზეზით პირველ ბრუნვას დაერქვა **ნათალიკოზმა** წრფელობითი, ან სახელობითი, გადმოთარგმნილი ლათინურნიდან — *nominativus*, და რადგან კითხვა მიათხოვს მარტო დასახელებას, მე მგონია სიტყვს მნიშვნელობა უფრო დაახლოებული იქნება, რომ ამ პირველ ბრუნვას ეწოდებოდეს სახელობითი.

**ძეორე კითხვა:**

ვისი, რისი, როგორისა, რამდენისა, სადაურისა? **ივანესი, ბოძისა კარგისა, აქაურისა** . . .

**რადგან** ამ რიგს კითხვასაც და პასუხსაც უთუოთ და მოკიდებულება აქვთ სხვისი როგორივე:

შმა ივანესი, ძირი ბოძისა, რიგი მესამესი, ადგილი აქაურისა,—

ამ მიზეზით ბრუნვას დაერქვა ნათესავობითი — *genitivus*. —

**ძესამე კითხვა:**

ვის, რას, როგორს, რომელს, სადაურს?

მიენღო ივანეს, მიეუღა ბოძსა, შეუთვალა მესამეს, უთავაზა იქაურს;—

**ცხადია**, რომ ამ ბრუნვას სახელად ისე არა მოუხდებოდა **რა, როგორც** მცემითი, *dativus*.

და ძეოიხე კიიხვა:

ვინ, რამ, რომელმა, როგორმა, რამდენმა, სდარმა?

იგნემ შიხრა, ბოძა შეიმაგრა, — კარგა აჯობა, მესამემ  
გასცა, აქურმა გაგზავნა...

ეს სულ ამბავია, მოთხრობა და იმიტომაც დაერქვა  
მოთხრობითი, — *narrativus*.

ღმ ოთხს გარდა ძველ ღრამმატიკებში იყო კიდევ  
ოთხი სხვა ბრუნვა: 5. შემასმენელობითი, 6. დაწვებითი,  
7. მოქმედებითი, 8. წოდებითი; მაგრამ:

5. შემასმენელობითი არის პირ და პირი თარგმანს ლა-  
თინურისა *accusativus*, როგორც რუსული *внимательный*  
და ჰინიშნავს «ბრალდებულებას», — «დაწამებას», «შესმენას»,  
«შემასმენელობას»; ქართულს ენაში ამ ბრუნვას სრულე-  
ბით არა აქვს ადგილი; — ახლა შეიძლება აქაიქა იშოვებო-  
დეს ისეთი კაცი, რომ იმის დასახელებით სიტყვა გამოიმ-  
ტუნონ; მაგრამ თვითან მე მასსოვს ის დრო, როდესაც  
მოუყვარის ტაცემა, დაბეზლება, დასმენა, ისეთი სათაკილო  
საქმე იყო ქართველებში, როგორც, მაგალითად, ქურ-  
დობა, — და შემასმენელობითი ბრუნვა რაღაც გვექნე-  
ბოდა: — ამას გარდა — უოველს შემთხვევაში თითონ სა-  
კითხავიც პირველი ბრუნვის სხვის მექონის და პასუხიცა;  
აი მაგალითი: |

უუურეთ ერთი იმ სამაგელსა, აკი დასმინა ბაგონსა პავლე,  
მართალი, პავლიონი, უბრალო...

6. დაწვებითი ქართულში ცალკე ბრუნვა კი არ არის,

ან ნათესავობითია, ან მიტეპითი, რომელსაც დაჭკეება თან-  
დებული — გან,

ბოძისგან, კარგისაგან, იენესგან, ჰეცრესაგან;

7. მოქმედებითი ბრუნვაც ასეა; სახელობით სანეს და-  
ჭყეებოდა, სამწიგნობრო კილოში, თანდებული «თურთ»;  
ან ნათესავობითს «თანა».

პავლეს თანა, კეთილი თურთ...

თა სხლა ეს «თურთ» და «თანა» ისე შევამოკლეთ, რომ  
სახელობითს ვუმეტებთ მარტო «თ-ს.» ან «თი» ს და ნა-  
თესავობითის მაგიერად მიტეპითს — «თან-ს.»

შმისი უფრო ვრცელი ახსნა ამ ზრამმატიკის ძეორე  
ჩაწილში იქნება, ჩექსთა-თხზულებაში.

8. წოდებითი ბრუნვაც ასევეა: სახელობითს დაჭყეება,  
და თუ «ი» უზის, იმის მაგიერად უჭდება წოდებითი თან-  
დებული «ო»; სხვა ხმოვანს ემატება ვ.

სამართალი მოითხოვდა, რომ სდაც ამ ოთხ ბრუნვას,  
(5, 6, 7 და 8) ექნებოდა ადგილი, იქ უსატილოდ კიდევ  
რამდენსამე სხვა ბრუნვასაც ჰქონიყო:

9. მეოფობითსა:

სახლში, ცყეში, წყალში...

10. აღმაფლობითსა:

ბანზე, ხეზე, წყალზე...

11. გამოსვლითსა:

სახლიდამ, წყლიდამ, ცყიდამ...

12. უკეთქმითსა:

უსახლოდ, უწყლოდ, უცყეოდ...

და 13. ცვლილებით:

სახლად, წულად, ტყე... .

სულგვექნებოდა მაშინ ცამეტი ბრუნვა, — სიმდიდრე თავს გადასაყრელი, შემაწუხებელი! მაგრამ რაც საჭირო არ არის, რათ უნდა ვიძინებდეთ იმითი საქმესა? <sup>1</sup>

სიბრველი ოთხი ბრუნვის დაბოლოება აუცილებელი საკუთრება არის ბრუნვისა და თავისთავად კი არც ერთს არა აქვს არა ვითარი მნიშვნელობა; მესუთუ ბრუნვას სულ არა აქვს ქართულში ადგილი; — და სხვა ექუსი ბრუნვების დაბოლოება კი ეველა ისეთია, რომ თავისთავად შეადგენენ ცალკე სიტყვის ნაწილსა, თანდებულსა, რომელსაც თავის დროზედ უფრო დაახლოებით გავშინჯავთ. <sup>2</sup> იის თანადებულები:

გან; ო: ში, შინა, ზე, ზელ, ზელა, ზელან;

**თანდებული, ამათ გარდა, სხვაც ბევრია:**

წინ, წინეთ; გარე, გარეთ,—თან, თანა: ქვე, ქვეშ, ქვეში, შემდეგ: უკან, აქეთ, იქით და სხ.

**ყველას თუ თითო ბრუნვა მივანემეთ, ერიჭაა!.. .**

---

<sup>1</sup> ზურაბ შანშოვანი ანგარიშობდა სრბოლს ათსა: საწრფელოს, სანათოსოს, სამიცემადოს, სამოქმედოს, სამიებოს, სადასაზამოს, სამეცყველოს, საშორის-მყოფოს, საგარეშემცოს და საწოდებოს და მერყეობა მოჭყავდა ასე:

კაცი, კაციხა, კაცსა, კაცით, კაცს, კაცისაგან, კაცისას, კაცში, კაციო, კაცო.

ყოველ ოთხ შერყეობაში და ყოველ ოთხ ბრუნვაში  
არის სახე მხოლოდობითიცა და მრავლობითიცა.

კაცო: კაცები; ბოძი, ბოძები; ქლაქი, ქლაქები, მღინარე,  
მღინარეები. . .

არის ზოგი ისეთი სიტყვა, რომ მარტო მხოლოდობით  
თად იხმარება:

«ჭეშმარიტება, ბუნება», — რადგან ჩვენი გონება ვერ  
გამოიხატავს, თუ არ ერთ ჭეშმარიტებას, ერთბუნებას:  
«ჭეშმარიტებანი», «ბუნებანი» — ითქმის, მაგრამ კი არ  
ვამბობთ;—

ზოგი ისეთი სიტყვაც არის, რომ სახე მრავლობითი  
აქვს, და მხოლოდობითის წესით კი ირყევა:

ლოცვანი, ეამნი, დავიონი, თვენი, მარწვანი; . . .

საკუთრებითი სახელი, მარტივად თქმული, შეიძლება  
მრავლობითშიაც დაბრუნდეს:

მარიამ, მარიამები; თამარ, თამარები;—

და თუ სხვა სახელიც დაჰყვა ღირსებისა, ვითარებისა  
ან წოდების გამოხატველი, — მაშინ კი მრავლობითად  
დაბრუნება აღარ შეიძლება:

მარიამ ღვთაული; თამარ-მეფე; ზურაბ-სარდალი; პავლე-  
მოციქული;

მრავლობითის დაბოლოება ზოგი არის ახლანდელი  
კილოსი:

ბოძები, ხეები, წილები. . .

ზოგი სამწიგნობრო კილოსიცა:

ერთი, ათნი, ასნი... .

აწმეიძლება თქმა:

ერთბი, ათბი, ბევრები, ცოტაები, ორბივე, ხუთბივე;—

სამჯობინარია თქმა:

საერთი, სამღვდლონი, რომელნი, რომელნი, წარმოებანი..

და არა—საეროები, სამღვდლოები, რომლები, წარმოებები.. .

საქმე დაგვანახვებს, სად როგორ ემჯობინება.—

ღრის კიდევე ერთი სახე მრავლობითის ბრუნვისა, რო-  
მელსაც; მართალია, ძველი ღრამმატიკოსებიცა ხმარობ-  
დნენ და ახლა უფრო ხმარობენ ზოგნი მწერლობაში და  
ზოგნი საუბარშიაც:

დიდი კრძალვითა და მოწიწებით მოფითხვავ შენდობას  
ჩეტარ-ხსენებული ზათალიკოზისაგან, — და ძალიან შევე-  
ვადრები როგორც ჩვენს ახლანდელ ლიტერატორებს,  
ისე ერთობ სასაღვლეთ-საქართველოს თავად-აზნაურთა,  
რომ სულგრძელებით მომიტევეთ კადნიერება და მოიხ-  
სენონ ჩემგან, რომ ეს შესაძე სახე მერყეობაში მრავლა-  
ბითის რიცხვისა სწორეთ არ არის საჭირო ქართული ენი-  
სათვის და ვერცა რა საგრამმატიკო კანონი გაამართლებს;  
ჩვენი ვამბობთ:

მეზი, მამეზი, ლელები, გზეზი, მთეზი, მინღვრეზი; კარგეზი.  
ლილები, წითლები... .

შეიძლება ასეც ვიტყოდეთ:

მმანი, მამანი, ლეანი; გზანი, მთანი. მინღვრანი: კარგანი,  
ლიანი, წითლანი... .

ორივე გვაჩი თქმა, ერთიანხანდელი გილოსი ღ შოტე  
სამწიგნობროსი, — გრამმატიკულად კანონიერია და მამ  
ურგო არც ერთი არ იქნება; — მაგრამ ამ ორისავე სახის  
შერევა და თქმა:

მეზნი, მხანებოვან; ღებნი, დანებოთოვის, რომლეზნი, რომ-  
ლეზოვან, კარგეზნი, ღილეზნი, ბებრეზნი, —

სადაური გრამმატიკით იქნება გასამართებელი ან რა  
საჭიროებით? —

**წ**უ არც კანონიერია და არც საჭირო, ცამეტი ბრუნ-  
ვისა არ იუოს, რაღათ უნდა ჰქონდეს ამ სახეს ადგილი სას-  
წავლებელს წიგნში? საქმეს კი არ უნდა ვიძნელებდეთ,  
უნდა გაფიადვილებდეთ.

**წ**ის სიმდიდრეაო, ამას კი ნუ ვიტყვით აქა: ჩვენი ენის  
ნამდვილი, მართალი სიმდიდრე სხვა არის, როგორც მალე  
ვნახავთ, და იმას დავსჯერდეთ, ღიად გვეყოფა.

**წ**ურ რომ ქართული გვესწავლებინა საფუძვლიანად  
თქვენთვის, ჩემო შვილებო, — სხვა ენების შესწავლა ძა-  
ღიან გადავიღებულე გექნებოდათ; — მაგრამ, რომ იტ-  
ყვიან, ზოგი ჭირი მარტებელიაო, თქვენთვისაც აქედამ ის  
სარგებლობა გამოდის, რომ ახლა ქართული ენის კანონ-  
ნებს უფრად დღეულად შეითვისებთ; ამ კანონების შედა-  
რება სხვა ენების კანონებთან ხშირად მოგიხდებათ და მამ  
შინ თითონ დაუწეებთ საქმეს ჩხრეკასა. —

**წ**გ არის მიზეზი ახლა რომ მკითხეთ, — მხოლოდობითი  
და მრავლობითი რომ აგვისსენ, სქესისას რატომ ალა რას  
გვეტყვიო, ესე იგი საგრამმატიკო ნათესავისას?

შიტომ არას გეტყვით, რომ მამრობითად და მდეუდრობითად სიტყვის დაყოფა ქართული ენისათვის არას დროს არცა უოთაღა ზ არც არის საჭირო. ლე ჩემს სსოგუნაში შემოიღეს ვითამ არიოდსამი გარჩევა სქესის; მავალითად: ხელმწივა, მეფა, მთაფრინა, კნენა; მავრამ ქართული ენა ვერც ამას ითვისებს; — მდედრობითისა და მამრობითის განსარჩევი სიტყვა მრავალია ქართულში:

ქალი, კაცი: დედა, მამა; და, მამა... სძალი, მამლი,...

ბე მსოლოდ ამას ვამბობ, რომ ქართული გრამმატიკისათვის სქესების გარჩევა არას დროს არარის საჭირო.

ქართველები ამას ვადგევერთ და ვამბობთ, რომ კაციცა და ქალიც ორნივე ადამიანები ვართო და ერთი რომ შეორეხედ უფრო ნანარი და უფრო სატროფო იოს, სქესით შეუდლებას დიად, მავრამ საგრამმატიკო ბრუნვასა და შერეობას რა ხელი აქვსო.

ქალი რომ ჩვენი სატროფოა, რომ საუუძველია ამ წუთისოფელში ჩვენის ბედნიერებისა და იმედინი ბურჯი ჩვენის საოჯახო მუედროებისა, ეს ძველათგანვე დამგვიდრებული ხასიათი არის ჩვენი უოფაცხოვრებისა; — გრამმატიკულად გვემოწმება მავრად შემდეგი ჩვეულება:

როდესაც ორივე სქესი ერთად იხსენება ლაპარაკში, ან წერასკითხვასში, უსათუოდ ჯერ ქალს ვახსენებთ, შერეობას; — მავალითად:

ქალ-ვაჟი, და-მამა, დედა-მამა, გოგო-ბიჭი, ცოლ-ქმარი, რძალ-მამლი;...

ერთად ერთ შექმნევეაში ვახსენებთ ჯერ მამაკაცსა, მამის, როდესაც გვირგვინოსნებსე ვლამაჩაკობთ:

მეფე-დელოფალი.

სხვა რომელი განათლებული ხალხი დაიტრახებს მას ქალებთანაც და საქვეუროთაც.

მობთის წინაშე ჩვენი ქალებიც კი ყოველთვის ღირსნი ყოფილან ამისი. . . .

ზა თუ გამოცნობთ, რაზედ გვემოწმება თვითან ეს ძველებური ჩვენებური ჩვეულება?

გვემოწმება ჯერ ამაზედ, რომ ზნეობა გვექონია ძველათგანვე წმინდად-დაცული; — უამისოდ რაც ჩვენ აქამდინ აგვიტანია, როგორ ავიტანდით და დროთა განკლე-დობას როგორ გადაურჩებოდით; —

მერე ამაზე გვემოწმება, რომ არც ქალებს დაუვიწყნიათ დღევანდლამდინ თავისი დიდი მნიშვნელობა, — და თავის განთქმულს მშვენიერებასთან სხიერი გული არას დროს არ აუცრუვებიათ ოჯახობაზედ და სამშობლო ქვეყანაზედ; —

და კიდევ ამაზე გვემოწმება, რომ. . . ვთქვა ესეცა, თუ ნულარ ვიტყვი? . . .

მეფე-დელოფალიო, რომ ვამბობდი, ჩვენ ამითი იმ საერო აღსარებას ადვიარებდით», რომ ყოველთვის «ადმ-სარებულნი» ყუოფილვართ ერთმთავრობისა!

ისტორიას ვერა ვინ გადაუგება.

ძვევასზე გვექონდა ლაშარაკი. ჟართული რევეა, კანკა-  
ლელობა, მერყეობა, ზოგის აზრით სამრიგია, ზოგისა  
ოთხრიგია და ზოგისა შვიდრიგია; მაგრამ თვალთ დანახ-  
ხვთ, რომ ერთად ერთია. ზქა იქა განსხვავებაც მოხდება  
ხოლმე, მართალია; — მაგრამ ისეთი დიდი ცვლილება არა  
გამოდისრა, რომ კაცი იტყოდეს, არა, აქ სწორეთ სხვა-  
ნაირი მერყეობა გვეჭირდება; — და თუ ანდაზა მოვიგოა-  
ნეთ «ჩვეულება სჯულთ უმტკიცესიაო», — უნდა პატივი  
ვსცეთ ამ ჩვეულებასა და გავჭეთო ოთხად ჩვენი მერყეობა.

ზლა ცალცალგე გავშინჯოთ ეს ოთხივე მერყეობა. ზმ  
შინჯვაში ჩვენი სალაშარაკო იქნება მერყეობის ნიშნები  
მარტო სასაუბრო კილოსი. სამწიგნობრო კილოს მერ-  
ყეობაც მომეყეს, მაგრამ მარტო იმისთვის, რომ განსხვა-  
ვება თვალთ დანახებოდეს; — ორ სვეტად მომეყეს სიტ-  
ყვის დაბრუნება: მარცხნით სასაუბრო და მარჯვნით სამ-  
წიგნობრო. ლახსოვდეთ კი, რომ ჩვენი საკვლევი არის  
მარცხენა მხარე; ის არის ამხსნელი ჩვენი ცხოველი ენის  
კანონისა.

### მერყეობა შირველი.

ძა სიტყვასაც ბოლოს დაჭეება უხმო ასო რომელია  
მე: ბ, გ, დ, ვ, ზ, თ, კ, ლ, მ, და სხვა, ყოველი ეს სიტ-  
ყვა ისე დაბრუნდება, თითქო ყველას ბოლოში ი სჯდოა  
მიყოს.

მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ა დ.

ხ ა ს ა უ ბ რ ო .

ს ა შ წ ი ე ნ ო ბ რ ო .

დასახ.	ანტონ	კაც ი	ანტონ	კაცი
ნათეს.	ანტონ ისა	კაც ისა	ანტონ ისა	კაცი სს
მიც.	ანტონ სს	კაც სს	ანტონ სს	კაც სს
მოთხზ.	ანტონ მს	კაც მს	ანტონ მან	კაც მან.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ.

დასახ.	ანტონ ებ ი	კაც ებ ი	ანტონ ნი	კაც ნი
ნათეს.	ანტონ ებ ისა	კაც ებ ისა	ანტონ თა	კაც თა
მიც.	ანტონ ებ სს	კაც ებ სს	ანტონ თა	კაც თა
მოთხზ.	ანტონ ებ მს	კაც ებ მს	ანტონ თა	კაც თა.

**ქ**ას დავინახავთ, ამ მერყეობას რომ დავაკვირდეთ?

რომელსაც სიტყვას ბოლოში უხმო ასო უზის, იმ ასოს ბრუნვებში ემატება: მსოფლობითში — «ისა, სს, მს»; მრავლობითში — ჯერ სიმრავლის ნიშანი «ებ» და მასუკან იგივე მსოფლობითის ნიშნები; —

რომელსაც სიტყვას ბოლოში უზის ხმოვანი ასო «ი», ეს ასო ჰქრება მიცემითში და მოთხრობითში; და ისე გა- მოდის, თითქო ან პირველ სიტყვასაცა ჰსჯდომიყოს «ი», — ან არც ამ მეორე სიტყვასა ჰსჯდომიყოს; სხვებ რე ვსთქვამთ: თითქო ან ასე ყოფილიყოს: «ანტონი, კა- ცი»; ან ასე: «ანტონ», «კაც»; — განსოფდეთ, რომ აქ ხმო- ვანი «ი» იკარგება მიცემითში და მოთხრობითში.

**ყ**ოველი სიტყვა, დაბოლოებული უხმო ასოთი, ან ხმოვანი «ი-თ.» ამ პირველი მერყეობით დაბრუნდება, — იმ

სიტყვებს გარდა, რასაც აქ შეორე, მესამე და მეოთხე მეორეობაში მოგიყვანა.

**შეკრება მეორე.**

ქასაც სიტყვას ორში ერთი ხმოვანი ასო დაჭყვება, «ა» თუ «ე», მაგალითად: «მთა», «კლდე», — ასე დაბრუნდება:

**მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ა დ.**

დასახ. . მთა	კლდე	მთა	კლდე
ნათეს. . მთ ისა	კლდ ისა	მთ ისა	კლდ ისა
მიც. . . მთა სა	კლდ ესა	მთ ასა	კლდ ესა
მოთხრ. მთა მ	კლდ ემ	მთ ამან	კლდე მან.

**მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ.**

**ს ა ს ა უ ბ ო .**

**ს ა მ წ ი ვ ნ ო ბ ო .**

დასახ. . მთ ებ ი	კლდე ები	მთა ნი	კლდე ნი
ნათეს. . მთ ებ ისა	კლდე ებისა	მთა თა	კლდე თა
მიც. . . მთ ებ სა	კლდე ებს	მთა თა	კლდე თა
მოთხრ. მთ ებ მა	კლდე ებმა	მთა თა	კლდე თა.

**ჩქ რადსა ვჭხედავთ?**

«ასა» და «ესა» ჭკარგავს მხოლოდობითში მარტო ერთი ბრუნვა, «ნათესავობითი»; მრავლობითში კი: ყოველგან იკარგება «ა» და არსად არ იკარგება «ე».

ჩსე დაბრუნდება ყოველი «ათა» და «ესთ.» დაბოლოება უღლი სიტყვა, ოღონდ:

1. ან საკუთრებითი სახელი ან იყოს ადამიანისა:  
ანა, მართა, პეტრე, პავლე. . . .
  2. ან საზოგადოებითი სახელი ან იყოს მდელოსი, მტენარესი, მწერისა და მდაბალგვარის ცხოველისა რისამე:  
გვირილა, ბურბუშელა, კრაზანა, ცოროლა, თრითინა, ღე-  
ლოფალა. . . .
  3. ან ისეთი სახელი ან იყოს საზოგადოებითი, რომ  
თრისსამი სიტყვისაგან იყოს შედგენილი:  
ლოპემპერალა, გულაფუშუტა, ძირმწარე, ძირტკიბილა, ლოპე  
უურე, შავთვალწარბა. . . .
- და 4. ან სახელწოდება ან იყოს ხელაბისა ან სადგოა-  
მისა რისამე:
- მენავე, მეველე, მერიქიფე; საირმე, საქათმე, სალორე. . . .
- ყველა ეს მეორე მერყეობიდან გამოსარჩენავი სიტყვა  
თავისთავად გადადის შესამე მერყეობაში.

### ძ ე რ ყ ე ო ბ ა მ ე ს ა მ ე .

ღმ მერყეობით იბრუნვიან:

1. ყოველი ზემოთქმული, ოთხი მუხლით მეორე მერ-  
ყეობიდან გამოირჩეული, სიტყვები; —
- და 2. ყოველი სახელი, რასაც კი ბოლოს დაჭყეება «თ»  
და «ყ».

ღმ მერყეობაში ან იგარგება არც ერთი დაბოლოე-  
ბ

ბითი ხმოვანი ასო; ყველას ისვე ბრუნვის ნიშანი მიემატება, რაც მეორე მერყეობაში იყო, მარტო «ნათესავლობის» გარდა, სადაც «სას-ს» მაგიერად ემატებათ «სი»:

პავლეი, შენავეი, ოქროსი, ზუსი.

### ჭ კ რ ე ე ბ ა მ ე ო თ ხ ე .

ღმ მერყეობით დაბრუნდება ყოველი ორსამართის და შეტმარცვლოვანი სახელი, რომელსაც ბოლოს დაჭყეება:

ალი, ამი, ანი, არი; ელი, ემი, ენი, ერი; ოლი, ომი, ონი, ორი.

და ამ სახელების ბრუნვის განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ ა, ე და ო აკლდებათ: მხოლოდობითი-ნათესავლობითსა და მრავლობითში-ყველა ოთხსავე ბრუნვას.

### მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ა დ .

დასახ. .	მძახალი	ქედანი	მძახალი	ქედანი
ნათეს. .	მძახლისა	ქედნისა	მძახლისა	ქედნისა
მიც. . .	მძახლს	ქედანს	მძახლსა	ქედანსა
მოთხრ.	მძახლმა	ქედანმა	მძახლმან	ქედანმან.

### მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ .

დასახ. .	მძახლები	ქედნები	მძახლნი	ქედანნი
ნათეს. .	მძახლების	ქედნების	მძახლთა	ქედანთა
მიც. . .	მძახლებს	ქედნებს	მძახლთა	ქედანთა
მოთხრ.	მძახლებმა	ქედნებმა	მძახლთა	ქედანთა.

ასე დაბრუნდებიან.

აზგარი	ზონარი	მდაბალი	მწურალი
აეროვანი	ზვარი	მღვარი	მწიგნობარი
ამქარი	თათარი	მდიდარი	მწოვარი
ატამი	თვალი (ურმისა)	მეტობარი	მწუერი
ათიცარი	თითბერი	მეზობელი	მჭამელი
აღმავალი	თითისტარი	მეიღანი	მჭედელი
აღმსარებელი	ირემი	მელანი	მხალი
აღმშენებელი	ისარი	მერცხალი	მხმობელი
ბადალი	კალამი	მთხოვარი	მხვეალი
ბაზარი	კეისარი	მთხრობელი	ნაკვეთი
ბაჟალი	კისერი	მიზანი	ნამკალი
ბაწარი	* კოჭობი	მინანქარი	ნაყოფანი
ბერძენი	* კოჯორი	მისანი	ნიაღვარი
* ბეჭელი	კვალი	მკელობელი	ნიშანი
ბიშერი	კუტალი	მკერვალი	* ობოლი
* გოღარი	ლოუსმანი	მკვარი	ოქრომჭედელი
ღამბაღებელი	მაგარი	მკვარი	ოხშივარი
ღამქაღებელი	მაღიღებელი	მქადაგებელი	რომელი
ღამწამებელი	მაშალი	მლაღებელი	რძალი
ღამწვარი	მანდილოხანი	მღებარი	საბეელი
ღედალი	მარცვალი	მღვდელი	საგანი
ღეღანი	მატყუვარი	მშობელი	* საპონი
ღივანი	მაქეზარი	მშველი	სარდალი
ეკალი	მაღალი	მწვარი	სარემელი
ერკემალი	მაცხოვარი	მძახალი	სასთუმალი
ვაჭარი	მგალობელი	მძევალი	სასმელი
ვამთარი	მტელი	მძოვარი	საქონელი
ვეწარი	მგოსანი	მწვეარი	საჭმელი

სიზმარი	ფიწალი	ცვარი	ჭერამი
სთველი	ქათამი	ცხვარი	ხალხოსანი
სომეხი	ქამარი	ძმარი	ხანჯალი
სოსანი	ქედანი	ძველი	ხმალი
ცლიავარი	ქმარი	ძღვენი	ჯანჯალი
ცპარი	ქოთანი	წამწამი	ჯეირანი
ურემი	ქონდარი	წელი (წელი- წადი)	ჯეროვანი
ფალავანი	ღრუბელი	წენი	ჯვარი
ფარგალი	ყურძენი	ჭანდარი	ჭაეროვანი...
ფილაქანი	შაქარი	ჭანდარი	
ფიცარი	ჩადროსანი	ჭარხალი	

ერთის სიტყვით, ასე დაბრუნდება უოველი სახელი, როა მელსაც ბოლას მოექტევა:

ალი, ამი, ანი (მეტადრე-ოვანი), არი; ელი ემი, ენი, ერი და  
ოლი, ომი, ონი, ორი.

შაგრამ:

1. არის ზოგი ისეთი სახელიცა, რომ ასე ჰბოლოვ-  
დება და ამ კანონს კი არ ემორჩილება:

ბენიერი	დამჭენარი	მებენარი
ბიწიერი	თვალი (რომ- ლითაც ვი-	მცბიერი
გამცემი	ხედებთ.)	სარბიელი
დამცემი	მადლიანი	საქციელი
გადამწერი	მარილიანი	ხმიანი
გადანაწერი	მოლლიანი	ხმოვანი
გვარიანი	მოლხინარი	ხმოსანი
დამღნარი	მოცინარი	ხრინწიანი...

2. არის რამდენიმე სახელი, რომელთაცა, ე, ო-კი ან კარგებათ, ვად ეცვლება:

მშვენიერი, გონიერი, ნიორი; მშვენიერისა, გონიერისა, ნიერისა.

**ძაც** აქ ბრუნვები მოვიყვანეთ, ისე დაბრუნდება ყოა კელი სახელი არსებითი, რიცხვითი ჭ თვისებითი; აგრეთვე ყოველი სახელზმნა ჭ მიმღეობა, როგორც ზმნის შინჯვა შიაცა ვნახავთ; —

და ყოველი ამ სიტყვათაგანი უთუთ ისე დაბრუნდება, როგორც ამ ოთხი მერყეობის წესი მოიხსოვს, თუ რომ სახელი ცალკე არის დასაბრუნებელი; და თუ ორი ან მეტი სახელი არის ერთად დასაბრუნებელი, მაგალითად:

გულადი კაცი, — ან გულადი, ღონიერი, გამბედავი კაცი; ან ერთი და ორი გამბედავი კაცი, —

მაშინ წინ დაგვხვდება ერთი სხვა რიგი კანონი, როა შელსაც ჩვენი ახლანდელი მწერლობნი გრძნობით კი ჭგრძნობენ, არის რაღაცა კანონიო, მაგრამ ბეჯითად კი არ იციან, როგორი რა არის. წმაი რიცხვში დასათვლელნი არ არიან არც «შრომის» მოღვაწენი, რადგან იმათ შირ ველში ვე დაეტეოთ, რომ სტოდნიათ ქართული; — და რც — ზოგი და ზოგი «დროებისა» და «ივერიის» — მოა ღვაწენი, და უფრო ჩვენი სახელოვანი პოეტები.

სხვებთან კი ნუ რას უკაცრავად: შვილებისათვისა ვსწერ მე ამას.

**ძატომ** ინგლისებს არ მივბაძავთო, თვითანც რომ 'სალიან «განვითარებულ და განათლებულ მენაგეები არიან

და საგრამატიკოც რომ ძალიან შემოკლებულ, განმარტოებულ და განვითარებულ კანონები აქვთო, მეუბნებაინ.

ჰურთხეულთა ძენო და თვით ჰურთხეულნო! გულ დამაშვიდებით ისმინეთ კადნიერი და პირუთნებელი მოხსენება ესე:

ზოგი ერთი მიბაძვაც წახწყმელს აღამიანსა.

რინ როგორ იგლისება, ყველას თუ მივბაძეთ, მაშინ ვნე და ხსიათი როგორ გამოგვეცვლება, ეს ვინდა იცის.

ძქვენ ეს გაიკვეთეთ, ჩემო სიცოცხლე შეიღებო, კარკათა, რომ ყოველს ენას ბევრნაირი თავისი დასაკუთრებული ხსიათი აქვს, თავისი თანშეყელილი იდიოტიზმები, რომელიც სხვა ენას ეუცხოება, მაგრამ ვატრონისათვის, ვინ იცის, იქნება სასიქადულოც იუოს.

ღმ გვარია ის კანონიცა, რომლის გამოკვლევას ახლა ვაბტებით.

ღბა, დავაბრუნოთ ზევით მოყვანილი მაგალითები:

მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ა დ.

დასახ. . გულადი	კაცი	გულადი	კაცი
ნათეს. . გულადი	კიცისა	გულადისა	კაცისა
მიტემ. . გულად	კაცსა	გულადსა	კაცსა
მოთხრ. გულადმა	კაცმა	გულადმა	კაცმა

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ.

დასახ. . გულადი	კაცები	გულადნი	კაცნი
ნათეს. . გულადი	კაცებისა	გულადთა	კაცთა
მიცემ. . გულად	კაცებსა	გულადთა	კაცთა
მოთხრ. გულადმა	კაცებმა	გულადთა	კაცთა

ქ ა რ ს ე ბ ი თ ი ს ა ხ ე ლ ი, «კაცი», ჰბრუნაჲს ოგორც რი-  
გია, თვისებითი კი, «გულადი», მარტო მიცემითში ჰკარ-  
გავს ი-სა და მოთხრობითში ი-ს მაგიერად მას ითვია  
სებს, მხოლოობითშიაც და მრავლობითშიაც.

ღ ს ლ ა მ ე ო რ ე მ ა გ ა ლ ი თ ი.

ს ა ს ა უ ბ რ ო.

მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ა დ.

დასახ. . გულადი	ღონიერი	გამბედავი	კაცი
ნათეს. . გულადი	ღონიერი	გამბედავი	კაცისა
მიცემ. . გულადს	ღონიერს	გამბედავ	კაცსა
მოთხრ. გულადმა	ღონიერმა	გამბედავმა	კაცმა.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ.

დასახ. . გულადი	ღონიერი	გამბედავი	კაცები
ნათეს. . გულადი	ღონიერი	გამბედავი	კაცებისა
მიცემ. . გულადს	ღონიერს	გამბედავ	კაცებს
მოთხრ. გულადმა	ღონიერმა	გამბედავმა	კაცებმა.

ს ა მ წ ი გ ნ ო ბ რ ო .

მ ხ ო ლ ო ო ბ ი თ ა დ .

დასახ. . — ი — ი — ი — ი  
 ნათეს. . — ისა — ისა — ისა — ისა  
 მიცემ. . — სა — სა — სა — სა  
 მოთხრ. — მან — მან — მან — მან.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ .

დასახ. . — დნი — რნი — ვნი — ცნი  
 ნათეს. . — დთა — რთა — ვთა — ცთა  
 მიცემ. . — დთა — რთა — ვთა — ცთა  
 მოთხრ. — დთა — რთა — ვთა — ცთა.

ქ თვისებითი სახელის სიმრავლემ მარტო ეს ცვლილუბა მოახდინა, რომ მიცემითი ბრუნვის ნიშანი «ს» მხოლოდ იმ სიტყვას გამოაკლო, რომელიც უმანლობელისა არსებითი სახელისა.

ჩქსამე მაგალითი:

ს ა ს ა უ ბ რ ო .

მ ხ ო ლ ო ო ბ ი თ ა დ .

დასახ. .	გულადი,	ლონიერი	და გამბედავი	კაცი
ნათეს. .	გულადისა,	ლონიერისა	და გამბედავი	კაცისა
მიცემ. .	გულადსა,	ლონიერსა	და გამბედავ	კაცსა
მოთხრ.	გულადმა,	ლონიერმა	და გამბედავმა	კაცმა.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ .

დასახ. .	გულადი,	ლონიერი	და გამბედავი	კაცები
ნათეს. .	გულადისა,	ლონიერისა	და გამბედავი	კაცებისა
მიც. . .	გულადს,	ლონიერს	და გამბედავ	კაცებს
მოთხრ.	გულადმა,	ლონიერმა,	და გამბედავმა	კაცებმა.

ს ა მ წ ი გ ნ ო ბ რ ო .

მ ხ ო ლ ო ო ბ ი თ ა დ .

ღასახს. — ღი,— რი— ვი— ცი  
ნათეს.. — ღისა,— რისა— ვისა— ცისა  
მიცემ.. — ღსა,— რსა— ვსა— ცსა  
მოთხრ. — ღმან,— რმან— ვმან— ცმან.

მ რ ა ვ ლ ო ო ბ ი თ ა დ .

ღასახს. — ღნი,— რნი — ვნი— ცნი  
ნათეს.. — ღთა,— რთა — ვთა— ცთა  
მიცემ.. — ღთა,— რთა— ვთა— ცთა  
მოთხრ. — ღთა,— რთა — ვთა— ცთა.

ქ თვისებითი სახელის სიმრავლემ მხოლოდ ეს ცვლილება მოახდინა, რომ პირველ ორ თვისებას მიცემითში «სა», ან «სი» მიუსვას; და ეს ცვლილება მოახდინა ჰაწაწა კავშირმა, დაამა.

ღმ მაგალითებიდან ერთი საზოგადო კანონი გამოიხატება, რომლისათვისაც ბევრს ჩვენგან თვალი ჯერაც ვერ მოუკრავს: მოთხრობით ბრუნვაში, რამდენიც უნდა იყოს ერთად სახელი, არსებითი იქნება, თვისებითი, თუ რიცხვითი, ამ ბრუნვის ნიშანი «მა ან «მი» ყოველთვის დაჭაფება; — არ მიიღებს ამ დაბოლოებას ისეთი თვისებითი სახელი, რომ ბოლოს უკვდეს ე, ო, უ, — თუ ამგვარი სახელი არსებითს წინ მიუძღვის:

მრწინვალე ვარსკვლავმა, მომყოფო ქლიავმა, ზღუ ენამ; —

და თუ თან მისდევს არსებითსა, მაშინ კი უთუოდ უნდა მიიღოს მოთხრობითის ნიშანი:

ვარსკვლავმა ბრწყინვალემა, ქლიავმა მომყავთ, ენამა ბლუმს.

ჩხლა მგონია ცხადი იყოს, რომ თვისებითი სახელების დაუბრუნებლობა ანსებით სახელთან ისე გამოადის, თითქო მდაბიურად ნათქვამი მართლდებოდეს: «როგორც უჯობს ისე უბნობსა». —

მაშ არც ეს იქნება გრამმატიკულად კანონიერი, რომ ვიტყვოდეთ:

«განათლებულ და განვითარებულ მენავეებმა, ან სხვებ ამაინარად.

ქუნი და მოვიუენათ ორი სახელი, რომელნიც გამოკვლევულ კანონებს არ ექვემდებარებიან და გაცალკეებით იბრუნვიან:

მ ხ ო ლ ო ო ბ ი თ ა დ.

დასახ. .	მთი	ხუცესი	მთი	ხუცესი
ნათ. . .	მთისა	ხუცისა	მთისა	ხუცისა
მიც. . .	მთსა	ხუცესსა	მთსა	ხუცესსა
მოთხრ.	მთმა	ხუცესმა	მთმან	ხუცესმან.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ.

დასახ. .	ღმერთები	ხუცები	ღმერთნი	ხუცესნი
ნათ. . .	ღმერთებისა	ხუცებისა	ღმერთთა	ხუცესთა
მიც. . .	ღმერთებსა	ხუცებს	ღმერთთა	ხუცესთა
მოთხრ.	ღმერთებმა	ხუცებმა	ღმერთთა	ხუცესთა.

შენიშნვა. **ხ**ირველი სახელი, როგორც წოდება უზენაესისა, იწერება ასომთავრულით და ქარაგმით; და როგორც წოდება ზღაპარ სიტყვაობითი, იწერება წვრილი ასოთი, სრულად და ქარაგმითვე, მაგრამ ქვეიღამ. მრავლობითად იბრუნვის მხოლოდ მეორე, რადგან პირველი თავით თვისით არის მხოლოდ.

**ქ**რთი რთული მეჩუქობაც მოვიყვანოთ სამწიგნობროსთან შესადარებლად:

მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ი.

ს ა ს ა უ ბ რ ო .

დასახ. . ჩემი	მეზობლის	დიდი	მამული
ნათეს. . ჩემი	მეზობლის	დიდი	მამულისა
მიტყმ. . ჩემი	მეზობლის	დიდ	მამულს
მოთხრ. ჩემი	მეზობლის	დიდმა	მამულმა.

ს ა მ წ ი ვ ნ ო ბ რ ო .

დასახ. . დიდი	მამული	მეზობლისა	ჩემისა
ნათეს. . დიდისა	მამულისა	მეზობლისა	ჩემისა
მიტყმ. . დიდსა	მამულსა	მეზობლისა	ჩემისასა
მოთხრ. დიდმან	მამულმან	მეზობლისა	ჩემისმან.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი.

ს ა ს ა უ ბ რ ო .

დასახ. . ჩემი	მეზობლის	დიდი	მამულები
ნათეს. . ჩემი	მეზობლის	დიდი	მამულებისა
მიტყმ. . ჩემი	მეზობლის	დიდ	მამულებს
მოთხრ. ჩემი	მეზობლის	დიდმა	მამულებმა.

ს ა მ წ ი გ ნ ა ზ რ . . .

დასახ. . დიდნი	მამულნი	{ მეზობლისა ჩემისანი მეზობელთა ჩემთანი
ნათეს. . დიდთა	მამულთა	
მიცემ. . დიდთა	მამულთა	..... ..
მოთხრ. დიდთა	მამულთა	..... ..

ძირეუბით სიტყვების ცვლილებაზედ ლაზარაკი აქ შევაყენათ. სხვა ცვლილებაც მრავალია ქართული ლექსისა, რომ მეჩუბების მიუხედავად სწამოებს, და ახლა იმათ შინაჲს დავადგეთ.

წი, თვალწინ რამდენ საიერი ცვლილება გამოგვეჩატება:

### 1.

ძოდესაც სახელი შეტვნივდება ისეთი, რომ მდგომარეობასა ჭნიშნავდეს რასმე, ან მოქმედებასა და ან თვით სებასა, ამისთანა სახელს თავში იუ «ნა» დაფუსვით ნამყოფი გამოვა; თუ «სა» დაფუსვით, გამოვა ახლანდელი; და მეორობადი გამოვა, თუ ბოლოს დაჰყვა «დი».

- კრეფა: ნაკრეფი, საკრეფი, კრეფადი.
- გმობა: ნაგმობი, საგმობი, გმობადი.
- წუობა: ნაწუობი, საწუობი, წუობადი.
- ყოფა: ნაყოფი, საყოფი, ყოფადი.
- ყოფნა: ნამყოფი, სამყოფი, მყოფადი.
- ღგმა: ნადგამი, სადგამი, ღგმადი.

დგომა: ნაღვლი, საღვლი, დგომადი.  
რწვევა: ნარწვევი, სარწვევი, რწვევადი.  
წვევა: ნაწვევი, საწვევი, წვევადი.  
ფშენა: ნაფშენი, საფშენელი, ფშენადი.  
უზნობა: ნაუზარი, საუზარი, უზნობადი.  
შობა: ნაშობი, საშობი, შობადი.

### ღმ მკაღლითისკან განსხვავებანი:

თქმა: ნათქვამი, სათქმელი, თქმადი.  
ჭამა: ნაჭამი, საჭმელი, ჭამადი.  
შექმა: შენაჭამი, შესაჭმელი, შეჭამადი.  
პარვა: ნაპარავი, საპარავი, პარვადი.  
მოპარვა: მონაპარი, მოსაპარავი, მოპარვადი,

## 2.

**ძოდესაც** სხელი შეგვხვდება ისეთი, რომ საკუთრებას წარმოადგენდეს ვისსამე ახლანდელს, ან მოსალოდინებელს, მაშინ ამ სხელს თავს მოუჯდება «სა»; და ერთხელ როდისმე ვისიმე ხელში ნამყოფს ან ვისსამე დანარჩენს, ბოლოს მოუჯდება ნათესაფობით ბრუნვას «ეულობა».

საგაბრიელო, გაბრიელისეული, გაბრიელისეულობა.  
სათომო, თომასეული, თომასეულობა.  
სამიქო, მიქაძისეული, მიქაძისეულობა.

## 3.

**ძოდესაც** სხელი შეგვხვდება შეკრებითი, მოკლე-დროებითი კრებას გამოგვისატავს, თუ ხანგრძლივსა, და-

ბოლოებით შეეცემა: პირველს დაჭეკება «თბა» და მეორეს «ეზა».

საზოგადოება არის დროებითი ყრილობა.

საზოგადოება — ერი ან ხალხი ერთიანად.

მეუღრობა — მეუღროდ, მოსვენებით ყოფნა.

მეუღროება — თვისება ადგილისა, უღებურება.

აზნაურობა — თავად-აზნაურთ ყრილობა.

აზნაურება — ღირსება, ან თვისება აზნაურებითი.

თავისუფლობა — ცალკე ყოფნა.

თავისუფლება — ვალმოცილებით ყოფნა; დაუმოკიდებლობა.

უფლობა — უფლად ყოფნა.

უფლება — თვისება, წესი, რიგი პატრონობისა, მბრძანებლობისა.

ხელმწიფობა — ხელმწიფედ ყოფნა.

ხელმწიფეობა — წესი, რიგი ქვეყანაში ხელმწიფის მფლობელობისა.

მეტყველობა — ნიჭი სიტყვისა.

მეტყველება — თვისება მოსაუბრობისა.

არსობა — ყოფნა.

არსება — ცოცხლად მყოფობა, სულდგმულობა.

პირობა — აღთქმა თქმული.

პირება — განზრახვა.

#### 4.

ძინდა შევიტეო, სადაურნა ესა და ეს კაცი, ან ესა და ეს საქონელი, ესა და ეს ნივთი; — მოვიყვანოთ, მაგალითისათვის, რამდენისამე ქვეყნის სახელი:

იმერეთი, ქართლი, კახეთი, შავშეთი.

ქაური კატისა, თუ ქალისა, ითქმის:

იმერელი, ქართლელი, კახელი, შავშელი;

საქონლისა და ნივთისა ითქმის:

იმერული, ქართლული, კახური, შავშური.

„ზამოღის რამ ადამიანის სადაურობის პასუხად ქვეყნის სახელს ბოლოს დაჭევაბა, «თი-ს» და «ი-ს» მაგიერად, უოველთვის «ელი»; და საქონლისა თუ ნივთისას — ან «უელი» ან «ური»; — «უელი» მაშინ, როდესაც სახელში არის ასო «რ»; — და «ური» მაშინ, როდესაც სახელში არ არის ასო «რ».

ქმ კანონს ექვემდებარება სხვა ქვეყნის სახელებიცა:

სპარსეთი, თურქესტანი, ინდოეთი, ჩინეთი; აგრეთვე იტალია, ისპანია, ბრაზილია, გერმანია; —

მაგრამ გამოსარჩევად კი არის აქედამ რამდენიმე ქვეყნის სახელი:

საქართველო: «ქართველი, ქართული».

გურია: «გურული, გურიული».

მთიულეთი: «მთიული, მთიულური».

სომხეთი: «სომეხი, სომხური».

რუსეთი: «რუსი, რუსული».

ანგლია: «ინგლისი, ინგლისური, ანგლიური».

შვეცია: «შვედი, შვედური».

საბერძნეთი: «ბერძენი, ბერძნული».

ფრანცია: «ფრანცუზი, ფრანცუზული».

ბოსნია: «ბოსნაკი, ბოსნური».

არაბეთი: «არაბი, არაბული».

ჩაღაქებისა და სოფლების სხელებიც, ზოგსა და ზოგს გარდა, — ამავე კანონს ექვემდებარება; —

ამ კანონს ექვემდებარება აგრეთვე მომავლობა ვის-განმე, რისგანმე, საითგანმე; ან შედარება ვისიმე, რისიმე (არასდროს არა სთქვათ ვისმესი, რისმესი; ხომ გახსოვთ, რატომ?)

ჩემუელი, ჩემებური; თქვენუელი, თქვენებური; ქვეყნიერი, ქვეყნუელი; ზეციერი, ციური.

ზიადდ მოწადინებული ვარ, რომ ჩვენი ლექსიწარმოების სიუხვე იმდენად მანძე დაგანახოთ, რომ ითქმოდეს, «მადლს მარლიც მოკუარაო», — მაგრამ—ვინ აუვა? თუნდა თვითან ეს სიტყვა ავიღოთ ახლა: «მარლი».

## 5.

ჩუროთ მოძღვრობისათვის, ან, მდბიურად რომ ვსთქვათ, სხლის შენებისათვის «მარლი» სულ უფარგისი მასალაა; — მაგრამ ქტიმოლოგიაში კი, სიტყვათ შენებისათვის, ისეთი საძირკველია, რომ იმაზედ ეფუძნება მრავალნაირი გამოთქმა და მრავალნაირი აზრი. ძალიან საქმე იქნებოდა და შრომა კარგა შეგვიმოკლდებოდა, რომ მოგახერხებდეთ როგორმე და ათ — თორმეტ წეობაში მოგუყრიდეთ თავსა:

ა. რაც საჭმელი არის მარლინაქნარი, ე. ი. გასატემრიელებად მარლით შეზავებული, იმისი ითქმის «მარლიანიაო».



ი. სადაც მარლი იყო და აღარ არის, ან რასაც ჭქონდა და აღარა აქვს, იმისი ითქმის — «ნამარლივე».

ია. რასაც მარლი უნდა მიეცეს, ან მოეუაროს, ის არის «დასამარლებელი»; რასაც აქვს, ან აურია — «დამარლებელი».

იბ. სადაც მარლს აწუბენ, როგორც შესანახვ მასლას, ან როგორც სავაჭრო საქონელს, იმ შენობას ჭქვია «სამარლო და რამაც სახმარად ჭყრიან — «სამარლო».

## 6.

ძასაც ხსიათი როგორიმე, ან სენი, ან ნივთულება რამე დასჩემა, ან დასთვისება, იმისას ვიტყვი:

ჟინი — ჟინიანი; ფული — ფულიანი; ყიფი — ყიფიანი; დემა — დემაშიანი; ორბელი — ორბელიანი; დღიშქელი — დღიშქელიანი; იოსელი — იოსელიანი; ყიფი — ყიფიანი; წყალი — წყლიანი; ღვინო — ღვინიანი; — ძმარი — ძმარიანი, ქმარი — ქმარიანი; — მთიანი, კლიანი, ქვიანი, ქვიშიანი, სამართლიანი.

ამათი გადათქმა: უყინო, უფულო, უყიფო, უდედამო, უწყლო, უძმარო, უქმრო, უმთო, უკლდო, უქვიშო, უსამართლო.

სხვა მაგალითიც გინდათ — კიდევ? —

ძა სიტყვაც ენაზედ მოგვადგებოდეს ის ავილოთ:

ხანკალი:

ხანჯლიანი, უხანჯლო; ხანჯლოვანი, უხანჯლოვნა; ხანჯლოსანი, უხანჯლოსნა; ღანჯლოული, დაუხანჯლავი. . . .

ტყავი:

ტყავიანი, უტყავო; ტყავოსანი, უტყავოსნა; გატყავებული გაუტყავებელი; ტყავოსილი, ტყავუმოსელი. . . .

ხელი:

ხელიანი, უხელი; ხელივანი, უხელივნა; ხელოსანი, უხელოსნა; დახელოვნებული, დაუხელოვნებელი; ხელ-მართალი, უხელმართლო, ან ხელ-უმართლო: მოხელე; ხელობიანი, უხელობა. —

ხელი:

გახელებული, გაუხელებელი; გასახელებელი; გამხელებელი.

წითელი:

წითლიანი უწითლო, წითლოვანი, წითლოსანი, — უწითლოვნა, უწითლოსნა; გაწითლებული, გაუწითლებელი; გადაწითლული, გადაწითლავი; გადაწითლებული, გადაწითლებელი; გასაწითლებელი, გამწითლებელი.

მართალი:

მართლიანი, უმართლო: — მჭედელი, სამჭედური, უსამჭედელი; — სახმილი, უსახმილო; — ქვაბი, ბარგი, დარდი, ყვავი, ვაზი; — უქვაბო, უბარგო, უდარდო, უყვავო, უვაზო; ბაგა, დაბა, ვადა, ჭკუა, ღობე, ღონე; უბაგო, უდაბო, უვალო, უჭკუო, უღობო, უღონო; ან კიდევ — დაბა: უდაბნო, უდაბური, უდაბურება.

ჩემი, ჩემიანი, ჩემეული, ჩემეური, საჩემო, უჩემო, უჩემეული, უსაჩემო, ჩემგანი, ჩემთგანი, ჩემეულთგანი, . . . . .

ღმისთანა მატალითები აქ გავათავოთ, თორემ — ვაფთუ  
შორს წაგვიტყუოს და აქ სხვატა გვაქვს კიდევ სალაჰარაკო  
ლექსტწარმოებაზედ.

ძაც წინათ რიგი დავაწესეთ, მოდის ახლა მეშვიდე  
და ესარის ტყეში შევდივართ; შევიდეთ ბარემ.

## 7.

1. სადაც უფრო ერთ-გვარი ხე არის: მუნა, თელა,  
წაბლი, წითელა, მსხალი, ვაშლი, ფიჭვი, ნაძვი, სოჭი,  
თუნდ ძეძვი და ბუჩქი იმისი ითქმის:

მუნარი, თელნარი, წაბლნარი, წიფლნარი, მსხალნარი,  
ვაშლნარი, ფიჭვნარი, ნაძვნარი, სოჭნარი, ძეძვნარი, ბუჩ-  
ქნარი...

2. ძა ქვეყანასაც, ან რა მხარესაც უფრო იცის, ესე  
იგო, უფრო ეთვისება, უფრო მოდის, უფრო იზრდება  
ერთგვარი ხე, ამ ადგილისა ითქმის:

მუნოვანი, თელოვანი, წაბლოვანი, ვაშლოვანი, მსხლოვანი.

ძაც ამ ხეებქვეშ სოკო მოდის, ეწოდება:

ფიჭვნარა, ნაძვნარა...

ჴამოდის, რომ ხის სსსელს ბოლონდეღი ხმოვანი  
ასოს მაგიერად ეძლევა — ერთ შემთხვევაში — «ნარი» მეო-  
რეში — «ოვანი» და მესამეში — «სარა»

ღმ კანონიდან გამოსარიტხავი მატალითი ძალიან იშ-  
ვიათია.

8.

ერთი სხესლისაგან მრავალგვარი სხვა და სხვა აზრი წარმოსდგება, — თავი ან ბოლო, ან ორივე როგორ გასმოეცელება, იმის მიხედვით.

შემის მატალითებიც მოვიყვანოთ:

ა. ძალი:

ძალი, ძლიერი, ძალივანი, ძალუმი, ძალადი, საძალიაო, ნაძალიაღვი; — ძლივა, ძლიელი, მძლიველი, სანაძლიეო, დაძალიება, უძლიეზი, უძლიეზობა, უძლიეზება, გაძლიება, გამძლიე, გამძლიეობა, გაუძლიეზლობა, გასაძლიისი, გაუსაძლიისი, გაძლიეზინება, გაძალივინება...

ბ. კვეთა:

გაკვეთა, დაკვეთა, საკვეთი, ნაკვეთი, ნაკვითი, დასაკვეთი, გასაკვეთი, დანაკვეთი, განაკვეთი, შეკვეთა; დამკვეთი, გამკვეთი, შემკვეთი, შემომკვეთი, შენაკვეთი, შესაკვეთი; კაკვეთილი, დაკვეთილი, შეკვეთილი, — გამკვეთელობა, დამკვეთელობა, შემკვეთელობა, ნაკვეთ-ნაკვეთი...

გ. თქმა:

აღთქმა, მითქმა, მოთქმა, შეთქმა, შეთქმელობა, გადათქმა, განთქმა: თქმელობა, თქმეგინება, თქმელი, ნათქვამი, სათქმელი, თქმადი; აღთქმული, აღნათქვამი, გამოთქმული, გამო-ნათქვამი, გადასათქმელი, გადანათქვამი, — აღმოთქმული, აღმო-სათქმელი, თქმითი, აღთქმითი, მეთქვეობა, პირამთქმელი...

დ. წყალი:

საწყალი, პირისწყალი, პირწყლიანი, პირწყლიანობა, საწყლობა, სისაწყლე, წყალობა, საწყალობელი, ნაწყალობევი,

შესაწვალებელი, გაწვალებელი, წვალწალებელი, წვალწა-  
ნალები, წვალწასალები, გაქარწვალეზა, გაქარწვალეზული, გა-  
საქარწვალეზული, შეწვალეზა, მოწვალეზა, მწვალეზული,  
მწვალეზობა, დასაწვალეზები, განაწვალეზები. . .

ქსადლებელი ამ მაგალითების მიმხედვას სთქვას ვინმე,  
ერთი სიტყვისაგან რომ მაგდენნაირი სხვა და სხვა სიტ-  
ყვები გამოგვაფთ, ეგ ენის სიღარბეს მოასწავებსო.

ჴნის ღირსება ჰირველსაზე სიტყვების რიცხვით კი არ  
დაფასდება, — დაფასდება ბრუნვისა და ტრიალის მრავალ-  
გვაროვნობითა, — ესე იგი — გრამმატიკული ფორმების  
სიმრავლითა და სინონიმებით.

ჴართული ენისოდენი ფორმების სიმრავლე რომ არც  
ლათინურსა აქვს, არც ბერძნულსა და არცა სხვა რომელსა  
სამე ევროპიულს ენას, ამას მალე ვნახავთ, — და იქნება  
აფეთან ჩუქსე გავიკვირდეს; —

და სინონიმებიც კი რომ მრავალია ჩვენს ენაში, — რამა-  
დენსამე ამის მაგალითსაც მოვიყვან:

ბადე:

სთხვეველი, სახვეველი, სასროლი, ზელმა, ოსარო, პეტაკი,  
სალიკი, ფარონი, ღრიპონი, ჩიჩქინური, პარჯი, სოჭი, ჭვილითი,  
ოჩხი, სოლიხი, კოვზი, ფაცერი, კონა, საფინხული.

გზა:

ბილიკი, ქაშანი, წავარნა, ქარკვანა, მეზომირი, გაჭრილი,  
ტვეცილი. . .

ბუღა:

გვლაგი, ვაშკარანი, ზღანტი, თალიხი, მფრამა, პარკი, ცო-

მანა, სცალი, ქისა, საქუფიე. ჩახვი, ჩალოთ, ხალოთ - გუდა.  
ხურჯინი, აბგა, ჯვალანა, ჯუზდანა, ამინაური...

დილა:

რუკრაჟი, ცისკარი, განთიადი, დაფიონი, ალიონი.

სწოხა:

ფური, ხარი, დეკეული, უსობელი, ბოჩოლა, მოცელი, მოზ-  
ვერი, ზვარაკი, კურო, ბუდა, წიქარა, უსნი...

თოფი:

ჯაზირი, ფარაზინა, მაქარი, შაშხანა, სიათა, თურგმანი, მაჭა-  
ხელა...

მუსიკა:

საბერავი იარაღები: ავილო, ბუკი, ზროსაკული, ზურნა, ნა-  
ღარა, ნაფირი, ნაბათი, ნესტვი სალამური, სამეიკი, სასტვე-  
ნელი, სპილენძქური, დუღუკი, ლოროტოტო, სტვირი, გუდა-  
სტვირი; სიმოვანნი: ათძალი, ხუთძალი, ცსრაბოძალი, საორ-  
ძალე, ებანი, ქნარი, საფსალმუნე, კითარი, სამუხი, სანთური,  
ფანტური, საზი, ჩანგი, ჩონგური, თარი, ჭიანური, ხოინარი,  
ჩაღანი; — საცემნი (საკრავნი): ბობღანი, დაბღაბი, დაფი,  
ღაირა, დუმბული, ციმპანი, ქოსი, წინწილი, ღიმლიპიტი...

**ძოღი და პირველს სიტყვის ნაწილზედ ჩვენი საუბარი  
აქ შევაყენოთ.**

წაში რომ წყალი ამოილევედას კიდეცა, არ უნდა ამო-  
ლიონ; იქნება სხვამაც მოიკლას წუურგილიო, იტყვიან.

ღმისი არ იუოს, რა გვენაღვლება სხვებმაც მოიკლას  
ქართული გრამმატიკოსობის ჟინი: საქმეს მაინც ხომ არც  
ანა ევნება რა და არც ანა დააკლდება რა.

## თავი II.

### ჩ ა ც ვ ა ლ ს ა ს ე ლ ი

ან

ნ ა კ ლ - ს ა ს ე ლ ი.

ჩაცვალ-სასელი, ან, როგორც კათალიკოსს დაურქმევია, ნაკლ-სასელი, იმისთვის არის, რომ ერთი და იგივე სასელი მეტად ხშირად არ იხსენებოდეს და ამითი საუბარს მეტის მეტი აჭრელებით სიამოვნება არ აკლდებოდეს.

ჩაცვალ-სასელი არის რვა გვარი:

1. პიროვნებითი:

მე, შენ, ის — (იგი); ჩვენ, თქვენ, ისინი — (იგინი).

2. ჩვენებითი:

ეს, ესე (არა ასე); ეგ, ეგე; ესენი, ეგენი.

3. საკუთრებითი:

ჩემი, შენი, ამისი, მაგისი, იმისი, ჩვენი, თქვენი, ამათი, მათი, იმათი, თავისი, თვისი. —

4. კითხვითი:

ვინ, რა, რომელი; ვილა, რალა, რომელილა.

5. მოაზრებითი:

ვინმე, რამე, რომლიმე, ვილაცა, რალაცა, რომელილაცა.

6. შედარებითი.

ასეთი, ისეთი, ჩემისთანა, შენისთანა; ამისთანა, მაგისთანა, იმისთანა; ჩემოლენი, შენოლენი, იმოლენი, ჩვენოლენი, თქვე-  
ნოლენი, იმათოლენი, თქვენისთანა; ამაირი, მაგნაირი, იმნა-  
ირი; ამგვარი, მაგგვარი, იმგვარი; ამოლენა, მაგოლენა, იმო-  
ლენა, ამისოლენა, ამათოლენა, მაგათოლენა, იმათოლენა, ამლენი,  
მაგლენი, იმლენი.

ითქმის ყოველ თვისებითს (ზედშესულს) სახელს  
მიუდგება ნაცვალსახელი: «ამ, ამათ, მაგ, მაგათ, იმ, იმათ»,  
მაგრამ ერთის აუცილებელიაპირობით, რომ სახელს წინ-  
აქედან ჯერ ხასიათის ნიშანი მარცვალი «სი» და ბოა-  
ლოს «ი» ეცვლებოდაქ ედ.:

შენსიმღერე, ამსიმალე, მაგსიწმინდე, იმსითორე, — ამსი-  
მაგრე, მაგსინელე, იმსიბრიყვე... .

7. უკუთქმითი:

არა ვინ, არარა, არა ფერი, —

8. შემოკრებითი:

ყველა, ყოველივე.

პირველს ორს გარდა, თითქმის ყოველი აქ მოხსენე-  
ბული ნაცვალ-სახელი ისე ირყევა, მერყეობას ისე დაჰყუება,  
როგორც სახელი; — მაგრამ, «თითქმის» მეტქი იმიტომამ  
ვოქვი, რომ განსხვავებაც კი არის რამდენიმე.

მა ის პირველნი ორნი თავს სულაც არ იღრეკენ; უფრო  
ბეჯითად კი რა ვთქვანთ, — პირველი მეორეზედ, ცოტა  
უფრო იჩენს ზრდილობასა, რომ საკუთრებით სახეს მაინც  
უთმობს ადგილსა და მეორე ხომ თანდებულსაც ძლივსა  
ეახულობს.

### ტ ა გ ა ლ ი თ ი :

- |                       |                  |
|-----------------------|------------------|
| კიოხვა.               | პასუხი.          |
| 1. ვინ არის, ვინ იყო? | მე, შენ.         |
| 2. ვისთვის, ვისგან?   | ჩემთვის — შენგან |
| 3. ვის უნდა?          | მე — შენ         |
| 4. ვინა თქვა?         | მე — შენ.        |

### ტ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ შ ი ს უ ლ ა რ ი ტ ვ ე ლ კ ბ ი ა ნ :

1. ჩვენ თქვენ
2. ჩვენთვის თქვენგან
3. ჩვენ თქვენ
4. ჩვენ თქვენ.

### ტ ქ ს ა მ ე უ ი რ ი ა ს ე მ ე რ ყ ე ო ბ ს :

- |                       |                 |
|-----------------------|-----------------|
| მხოლ.                 | მრავლ.          |
| 1. ის, იგი,           | ისინი, იგინი    |
| 2. იმისთვის, მისთვის, | იმათგან, მათგან |
| 3. იმას, მას,         | იმათ, მათ       |
| 4. იმან, მან,         | იმათ, მათ.      |

### ტ ვ ე ნ ე ბ ი თ ი ს მ ე რ ყ ე ო ბ ა :

ც ა ლ კ ე :

1. ეს, ესე; ებ; ებე; ის, ისა; ესენი, ეგენი, ისინი
2. ამის, მაგის, იმის, ამათი, მაგათი, იმათი
3. ამას, მაგას, იმას, ამათ, მაგათ, იმათ
4. ამან, მაგან, იმან, ამათა, მაგათ, იმათ.

## სხვა სასკელთან.

- |              |     |        |         |
|--------------|-----|--------|---------|
| 1. ეს დანა   | ეგ  | სმალი  | ის ხე   |
| 2. ამ დანისა | მაგ | სმლისა | იმ ხისა |
| 3. ამ დანას  | მაგ | სმალს  | იმ ხეს  |
| 4. ამ დანამ  | მაგ | სმალმა | იმ ხემ. |

**ძრავლობითი**მაც მარტო სასკელი ჰყვება მერყეობას.

“**ჴამოდის**, რომ თუ ჩვენებითი ნაცვალსასკელი იმ სასკელთან ერთად დავაბრუნეო, რომელსაც გვიჩვენებს, — მაშინ ამისი რყევა მხოლოდ ეს არის: «ეს, ამ; ეგ, მაგ და ის, იგი, — იმ». სასკელი კი, თითქო ნაცვალსასკელს უურს საც არ ათხოვებდესო, თავისთავად და თავისი რიგით ირყევა.

**შედარებითი** ნაცვალსასკელები:

ამისთანა, მაგისთანა, იმისთანა; ამნაირი, მაგნაირი, იმნაირი, ამგვარი, ამფერი, ამღენი, ამოღენა... .

სწორეთ ისე ირყევიან, თითქო სასკელები ყოფილ იყვნენ, — ასე რომ თითქმის სულაც არ უნდა ითვლებოდნენ ნაცვალსასკელებად.

**ღმკვარადვე** მერყეობენ სხვა ნაცვალსასკელებიცა:

საკუთრებით: ჩემი, შენი; ჩემისა, შენისა.

კითხვითი: ვინ, რა, რომელი; ვისი, რისა, რომლისა... .

შემოკრებითი: ყოველი, ყველა, ყოველისა, ყველასი.

და უკუთქმითი: არა ვინ, არცრა ვინ, არა ვისი, არცრავისი.

**ღმავე გვარად ირუყვიან კიდეე:**

მოაზრებითი: ვინლა ან ვილა, რალა; ვისლა, რისლა; ვინცა, რაცა  
ვისიცა, რისიცა; ვინმე, რამე, ვისიმე, რისიმე; რომელილა,  
რომლისლა, რომელიცა, რომლისცა, რომელიმე, რომლი-  
სამე; —

ღა პიროვნებითი განმეორებითი: მევე, შენვე, „გივე ან ისვე;

მაგრამ ეს ბოლონდელი მარცვლები: «ღა, ცა, მე, ვე,» —  
როგორცა ვჭედავთ, ბრუნვის ცვლილებას კი არ უშლიან, —  
ყოველთვის იან მიჭეუებიან ისე უცვალეზლად, როგორც  
დასახლებითს ბრუნვაში:

ვისილა, რამაცა, რომელამე, ამითვე... .

**ქაშ** ეს როგორ არისო, მკითხავთ, რომ ზოგი გან-  
თქმული და სახელოვანი ჩვენი მწერავი სწერს:

ვისმესი, ვისმესთან, რისმესაცან.

**ქართალს** ამბობთ.

**ღრათე** ზოგიერთი კარგ-მწერლობთაცანი ლაპარაკ-  
შიაცა და წერაშიაცა ხმარობს მაგ უკანონო სახესა; —  
ადგილ-ადგილ ძველ მწერლობაშიაც ამომიკითხავს; —  
ეს კიდეე არა თერი: თითქმის მთელი დასავლეთსაქართვე-  
ლოს ხალხი, — დანებისა და ქმანებისა. არ იყოს, — მაგ  
ჩვეულებას ადგია.

**ღქაც** დიდათა ვსწუხვარ, რომ იქნება ზოგს ისეიონ ეწეი-  
ნოს ეს ჩემი სიტყვა, ვისიც ჰატივისცემა და სიუფარული  
დანერგული მაქვს გულში; მაგრამ თქვენთან მაინც, ჩემო  
სიტყვებზე შეილებო, გამოტყებით უნდა ვთქვა, რომ გრამ-

მატიკის წინაშე ისეთი დიდი უკანონობა არის ამგვარი სახე, ამ გვარი ფორმა ქართული სიტყვიერებისა, რომ ვისაც კი უკანონობა არ უყვარს, უსათუოთ უნდა ერიდებოდეს. —

**ბოგორც** ეოველი სამოქალაქო ან საზოგადოებაში რიგი ნონი იმისთვის იწერება, რომ საზოგადოებაში რიგი დაწესდეს ვსებათ-დამაცნებელი, დამამშვიდებელი და მართლმსაჯულებით კაცობრიობის სიცოცხლის განმავითარებელი; გრამმატიკის კანონებიც განსაკუთრებითად იმისთვის იწერება, თვითან ენის თვისებათაგან გამიკრებილი, რომ სიტყვიერებაში რიგი დაწესდეს უკმეზობის გამდევნელი, უურთასმენის დამატკობელი და მართლმოუბრობით ენის განმამშენებელი.

**ბომელი** ქართველი იტყვის, თუ რიგიანად დაუფიქრდა საქმეს, რომ ღაპარაკის შეუფორსებლად მიმდინარეობისათვის კინტოების უკანონო კილო სჯობდეს — წმინდა ქართულ კილოსა? რომელი იტყვის:

«სათის ხუთზე; საათის მეოთხეზე; ერთი ვისმესგან თუ ვინმესგან; ერთს რასმეზე დანაშაული ვარ; ერთ ვინმემ მომატყუილა; ორთვენი ვიყავით? პავლემ წავიდა».

**ჩინ** იტყვის, რომ ამისთანა ღაპარაკი ჰსჯობდეს რაშიმე კანონიერსა:

«ხუთსათზე; მეოთხე საათზე; ვისგანმე; ვისთანმე, ვისთვისმე; რაზედმე, დანაშაული მაქვს, ან დამნაშავე ვარ; ერთმა ვინმე მომატყუა; ორნივე ვიყავით».

**გოტა** რამ დაიკრების მეტი კი არა უნდა რა, რომ უურთათვის საწყენი სიტყვა არ წამოგვცდებოდეს ხოლ-

მე; — დაუფიქრებლობას ნუ შევჩევით, შეილება; ცუდი ბოლო აქვს.

ჩიდეც ამითი გვიფუჭდება საქმე, რომ რადაც ბატონობასა ვართ დაჩვეულნი, და არა გვნებას დაფიქრებით თავი შევიწუხოთ ხოლმე.

ძანამდინ სასელზე და ნაცვალსასელზედ ლაპარაკს ვავთავებდეთ, ენის წინწაყენებაზედაც ვთქვათ ორიოდ სიტყვა:

ის კი არა ვის ეგონოს, ქართულს ენას გამოქნა აკლია და აქაიქ ესა და ეს წამატება უნდა კიდევდო.

წა!

ჩვენი სათქმელი აქ ის არის, რომ, როგორც ახლანდელი შეცნობება გვიმტკიცებს, მთელს მსოფლიოში უძრავი არა არისრა; არა არისრა გაჩენილი ისეთი, რომ ან წინ არ მიდიოდეს, ან უკან არა წიხუბოდეს; — ენაც ამ გვარსდაუცხრომელ მოძრაობაში არის: თუ წინ მიდის, ქება და დიდება იმისს ფაქტორებს, იმისს მოსაქმეებს. — და თუ უკანა წიხება... ფუ იმათ კაცობას...

ძაც განგებს თქვენთვის გზა უჩვენებია, თქმა არ გაბუდოთ, დავიდალეთ, ვეღარ ვივლითო; — თორემ თუ ერთი შედექით როდისმე, მდგარი წყალი — ხომ იცით დატბორდება და თუ დატბორდა, ხავსს მიაიკიდებს და აუროდდება კიდევს.

ქნამაც უნდა იმდინარეოს; რაც ახალი სწავლისა ან ახალი აზრისათვის საჭირო ლექსი იქნება, ან შეხამება სიტყევა ბისა, უნდა შეითვისოს ენამ, როგორც მდინარე წყალი

პატარა-პატარა წყაროებს ითვისებს; ყოველი — საუბრის დამშვენებელი სიტყვით წუობილობა, ფორმა. ყოველი აზრის მოხდენილი გამოხატვა, სახე, მოყვანილობა — დიდ უნდა მიიღებოდეს; მაგრამ სიფთხილით, წინმხედველობით, გარნევეით, რომ სიგონჯე და უმსგავსეობა აზრ შემოგვეპაროს რა.

ძოკამკამე მდინარეს ავდარში აქეთ-იქიდან მღვრიე წყლები შეედინებია და იმასაც აამღვრევენ; მაგრამ დიდი მდინარე მანაც თავისთვის მიდის და რაც ამმღვრევი ერევა ურსაც არ განძრევს, ისე დაილეკს სოღმე; რაც შინ დასაქადებელი გვეტულება რამე ან დედამისიგან ნაღვაწი და შემუშავებული, რა კაცობა და რა ერის შვილობა იქნება, რომ სხვების მიბაძვით ავითვალწუნოთ, აქაო და «ელუსა-მეას თურმე უკეთა ჭფერვენ სახნისსაკვეთსაო!» —

ზნლს ერთი დიდი გაბედა უნდა გაბედაოთ და შესაძე სიტყვისნაწილზედ დავიწყოთ საუბარი.

გვაღუწვდენელი ადგილი უჭირავს «ზმნასა» ყოველს ენაში და ქართულში ხომ რაღა თქმა უნდა.



### თავი III.

#### ზ მ ნ ა.

ზმნა იმ სიტყვასა ჰქვია, რომლითაც ან მოქმედება  
გამოითქმის რამე, ან მდგომარება

ვაუენებ, მძინავს.

ზმნა ყოველი ენისათვის სულად მაცოცხლებელი და ეს უნდა იყოს მიზეზი, რომ ყოველს გრამმატიკოსს დიდად უჭირს იმისი ხელში მოგდება. მათი უმთავრესი და დაურცრომელი მეცადინეობა ის არის, რომ, რადგან სულს ხელი არ მოკვიდება, საბუდარი მანც მიაგნონ როგორმე ზმნისა და ისე მიიმწყვდიონ, რომ იმისი ბუნებისა და ხასიათის გულდასმით გამოკვლევა შეიძლებოდეს; და რა კი ამ სურვილს შეისრულებენ, მაშინ რაღა დაუშლით, რომ კანონიერი წრეც ისეთი დაუწესონ, საიდანაც დაუსჯელად გამოსვლა აღარა ზმნის აღარ შეეძლებოდეს.

ფრობიუსს ენებში იქამდინ მიაღწიეს, რომ ზმნების უმეტეს ნაწილს ოთხხუთ კალაპორტში მოუყარეს თავი და რაც ამ კალაპორტებს მოჭეუება, დაარქვეს ზმნა კანონიერი, და რაც არა, თითქო განჭკიცხესო, და დაარქვეს უკანონო.

ღრის ზოგი ისეთი ენა, რომ თვლით იცინან, რამდენიც არის იმ ენაში უკანონო ზმნა, — და რომელშიაც უფრო ცოტა არის, ის უფრო ადვილად შეისწავლება.

ჩართული ზმნების შინჯვის რამ დალაგებით დაგადგოთ, ჯერ ის უნდა წარმოვიდგინოთ, რასაც ჩვენი ძველი ღრამბატეოსები გვასწავლიდნენ.

წინტონაქთალიკოზი ბრძანებს თავისს ღრამბატეოსა:  
«გარემონი ზმნათანი არიან რვა:

1. ნათესაფაშემოქმედებითი და ვნებითი;

2. ნაკვეთი — მარტივი — «ფრიტორებ», — რთული — «წრთეღვრიტორებ», და სუედადებული — «განვყეებ», «დავსჯი», «უკუნვაქტეე», «ქვემოვიღებ».

3. სახე — «წოვა», «თძვა», «ცენება»; — სხვით-გარდასვლითი — «ფაწეებ», «ფაორბინებ», ვაცენებ, — და მრზობლსხვით გარდასვლითი, — «ფაწეებინებ», ვაორბინებინებ», «ვაცენებინებ».

4. რიცხვი — მხოლობითი და მრავლობითი;

5. პირი — «მე, შენ, იგი; ჩვენ, თქვენ, იგინი».

6. ჟამი — «აწმყოა, ნამყოა: უსრული»,

სრული, უსრულესი, უუსრულესი და მყოზადი: მარტივი და სრული.

7. სქესი:

1. საზღვრებითი: «ებ, ავ, ან, ამ, ონ, ოფ, უხ, ურს, ი, ი».

2. ბრძანებითი: «ებ, ავ, ახ, ამ, ონ, ოფ, უხ, ურს, ი, ი».

3. საწადისი: «ებდე, ვიდე, ანდე, მიდე, ონდე, უხდე, ურდე, იდე, ოდე».

4. უჩინო — «ვად, ვად, ვად».

5. ქვეწიქობილებითი: «მეკეთებინა, ვაკეოთ».

და S. უღღვილება, რომელსაცა ჰყოფს ათად, მაგრამ წიგნში გი ექვსის მეტი არა სჩანს:

1. შევიყვარებ, დავსცემ, ვარწმუნებ, ვნერგ, ვწმენდ, ვკვეთ, ვრეკ, ვცემ, ვასმენ, ვწიწ, ვწერ, ვლეს, ვხეუქ, ვტყვ, ვღერდ, ვჭეჭუ, ვჩერ, ვხვეტ, ვრეცხ, ვმალღებ.

2. შევერავ, განვბან, აღვიხვამ, მრწამს, ვესავ, ვაფავ, მინდა, ვასმევ, ვალ, ვლელოვ, ვჭმუნავ, ვსდგა.

3. აღვსწონ, განვჭყოფ, ვჭყვარობ, განვზომ, შევმოს, ვჭკოდ, აღვსოც, ვაჭნობ, ვაროკ, ვავჭყოფ, ვბორტ, ვროკ, ვბრძნობ, ვბალობ, ვსთმობ, ვსწუხ.

4. მსურს, ვხურ, ხურს, მწყურს, ვსუქ, ვსწუხ — (ეს წინაჲ არის).

5. განვხლი, დავარდები, ვძრცვი, ვჭი, ვსლი, ვსსნი, ვსჭრი, ვმწყუსი, ვტრფი, ვრცხი — ვრეცხე, ვსჯი».

ქესანიისაჲი არის ამ შესუთე უღღვილების ახსნა, მეტხრე იაჲში :

«მეხუთისათვისცა უღღვილებისა» ხამს ჩვენდა აღძრვად ერმი ჩვენ შორის და გარდაცემად თუ ვითარ არს ესე :

«პირველად ინისა უკვე უღღვილებისა ქვეშე მეზობელთა ჩვენთა «ქოსიანთა ენსა არა აქვს შემოქმედებითნი ზმნანი, არამედ «უფროსლა ვნებითი განწესებით და ესე ფრიად ეთნების გონებასა ჩვენსა, რამეთუ კანუნისა ქვეშე დანაკვეთლების ზმნათ შევნიერგვარად, და არა ბარბაროს შეტყვევლად, მაგრა ჩვენსა ზედა ენასა «ვინადგან მოვლენ ინისაცა უღღვილებისა ქვეშე შემოღებისაჲრ «ფარნავაჲ მეფისა ქართველთასა, შემოვიყვანენით ჩვენცა კანუნისა ქვეშე ინისაცა უღღვილებაჲ: სოლო დაღებაჲ, მესუთედ იალღმად, და არა მესამედ ინისა, ამით იქმნა ჩვენ მიერ, რამეთუ «ი ვინათგან ვნებითად სცვალღებს ზმნაჲ შემოქმედებითსა: აქ შესაბამ დაღებად იგანმხედველა გონებამან ჩვენმან».

და 6. პირნაკლიზმნა — «თოფს, წვიმს, თენდება».

ჴაიოს არსიეპისკოპოზი ზმნებსა ჭყოფს ორ რიგად:  
ერთს რიგში მოჭყავს ზმნები, რომელთაც თავს უზისთ მ:

მსურს, მეგულება, მწახს...

და მეორეში, — რომელთაც უზისთ ვ:

ვსწერ, ვაშენებ, ვზრუნავ...

**ღ**ღღღღღღღღღღ ჭყოფს ექვსად.

პლატონ ოსელიანიც ორ რიგათა ჭყოფს ზმნასა,  
მაგრამ თვითანვე აუქმებს ამ დაყოფას: «ქართულისა ენისა  
ზმნანი უოველნივე არიან უგანონონია», მოწვევით ამ-  
ბობს თავისს ღრამმატიკაში.

ჴათალიკოზს აქეთ ჩვენს პატივცემულს პროფესორს  
რებს **ზ**ავით **ჩ**უბინოვსა და **წ**ლექსანდრე **ც**აცარელ—ყედ  
უშეტესი შრომა არამგონია გაეწიოს ვისმე ქართული  
გრამმატიკის შემუშავებაში და ქართული ზმნის დახლო-  
ვებით კვლევაში: ოც ხარისხად ჭყოფს ჩუბინოვი ზმნის  
უღღღღღღღღღღ და სიმართლეს ვინ უფრო დაუხლოვდა,  
ჩვენც რომ უღღღღღღღღღღ დაუადგებოთ, მაშინ შევიტყობთ.

ძეტად ბევრია და ბევრგვარია ქართული ზმნა: სხელი  
არ არის ისეთი, რომ ზმნად გადაქცევას არ შეიძლებოდეს:

ქვა, შეშა, წყალი; ვაქვავებ, ვაშენებ, ვაწყალვებ; — ქვაველება,  
შეშლება, წყალდება; —

ზმნა არ არის ისეთი, რომ სხელიად არ გადაიქცეოდეს:

წერა, შენება, ძილი; —

და ზმნა არ არის ისეთი, რომ შემთხვევის მიხედვით არ იცვლიდეს სახესაცა და მოყვანილობასაც:

მიყვარს, უყვარვარ; ვკვირობ, მყვარობს; ვაყვარებ, მაყვარებს; ვმყვარებლობ, მმყვარებლობს; ვმოყვარეულობ, ვმოყვარეობ, ვმოყვარობ, ვემოყვრები, მიმოყვრდება. . . .

ასედა კი ვეცადნეთ გადავფლათ როგორმე თვალი იმ სიფრცეს, რაც რომ ქართულს ენაში ზმნას უჭირავს. **ჩაგ-** რამ ამ გადაფლებასაც კარგი მომზადება უნდა.

**ყოველი** სწავლა იმაზედ ემყარება, რაც სხვებისაგან არის გამოცდილებითა თუ გამოკვლევით მიგებულად, — და აქაც ამას უნდა დავადგეთ.

**ჰერ** ის მოვიგონოთ, რაც რუსულისა ზ ფრანცუზული ენების სწავლაში ზმნების ტრიალი გინახავთ. **ძა**ც იმ ზმნების თვისება და ხასიათი შეგისწავლიათ, ჰერ იმათი ნიშნები და იმათი დაყოფა წარმოვიდგინოთ; —

მერე, შედარებით იქნება, თუ გაცალკევებით, ჩვენი ზმნების ხასიათი და ნიშნები გავშინჯოთ; — მასის უფრო ადვილად დაისწავებთ, რასაცა ნახავთ.

— **ჩამავ!** რუსული და ფრანცუზული ენების ტრიალი თუ მოვიყვანეთ, ევროპიული ენების დედა ენა ზომ ზოგისა ბერძნულია, ზოგისა ლათინური; ამ ენებიდანაც იქნება რამე ზმნებისა მოსაყვანი, თუ, რაც მერყეობა ზედ ითქვას, იმაზემეტო აღარა იქნება რა?

— **იქნება**, შეილო, როგორ არა. სხვა არა იყოსრა, ამ მიზეზით მაინც უნდა მოვიყვანოთ, რომ ჩვენი ენაც ძალიან ძველია და დიდხნის შემუშავებული; — იმ ენებთა-

ნაც უწევია მეზობლობის უღელი და რათ უნდა დავაგდო ბინით ან ძველი გზა და ან ძველი მეტობაში!

ზმნა რა აზრსაც გამოკვეთიქვამს, რასაც გამოკვიხსა ტავს, ან რასაც გავგავტონებს, იმის მისეღვით იყოფება, როგორც ამას წინათაც ვთქვით, — ორ უმთავრეს სმად: *залоге, la voix*: მოქმედებითად და მდგომარებითად:

ვსწერ, ვაშენებ, ვაძინებ, ვეწერები, ვშენებ, ვაძინებ.

ძორე სმის ზმნებში ითვლება ერთი ცალკე მდგომარე ზმნაცა, რომელსაც ეწოდება აზრებითი, — «ვარ». ლმ ზმნას, მნიშვნელობის მისეღვით, სხვა სახელიცა ჰქვია: «დახმარებითი», *вспомогательный, auxiliaire*.

ძორეც უოველი სახელი და ნაცვალსახელი ირეევა და ბრუნავს, ისე უოველი ზმნა ირხევა და ტრიალებს. ქ იყო «მერეობა» და «ბრუნვა»; აქ არის «უღღვილება» «და მიმოხვრა», *спряжение, la conjugaison, conjugatio*.

რამ არ ივიწეებთ, რომ აქ ჯერ უცხო ენებზედა გვაქვს ლაზარაი.

ლმ უღღვილებაში, თუ მიმოხვრაში, გაირხევა:

1. დრო სამეგარი:

ა. ახლანდელი, «ამყო»; *настоящее, le présent*.

ბ. გავლილი, «ნამყო»; *прошедшее, le prétérit*.

და გ. მომავალი, «მყოობადი»; — *будущее, le futur*.

2. სახე, *видъ, l'aspect*, ხუთგარი:

ა. გავლილი გაუთავებელი, ან «ნამყოსრული»; *прошедшее несовершенное, prétérit indéfini*;

ბ. გავლილი გათავებული, ან «ნამყო სრული», —  
прош. совершенное, prêt. défini;

გ. გავლილი დაღ გათავებული — ან «ნამყო უსრულ-  
ღესი» — давнопрошедшее, plusqueparfait;

დ. გავლილი ერთგზისი, прошедшее однократное.

და ე. გავლილი მრავალგზისი, прошедшее много-  
кратное.

¶ ის უკანასკნელი ორი გვარი არც ჩვენში არის, არც  
ფრანგულში.

3. დახრა ხუთგვარი: *наклонение, le mode*; ძველებუ-  
რად ჩვენს ღრამმატიკებში ამას ერქვა «სქესი»; დღეად  
უკაცრავია ვარ, მაგრამ აქ სქესს მნიშვნელობას სრულუ-  
ბით არა აქვს რა.

ა. დახრა დაუბოლოებელი, განუსაზღვრებელი, —  
*наклонение неопредѣлительное, неокончателное, l'infini-*  
*nitif*; ქათალიკოზისა და დავით ჩუბინიშვილის ღრამმატი-  
კით «სქესი უჩინო».

ბ. დახრა ჩვენებითი, «განსაზღვრებითი», *изъяв-*  
*ительное, l'indicatif*;

გ. დახრა დასაქმებითი, «ბრძანებითი», *повелитель-*  
*ное, l'impératif*; —

დ. დახრა პირობითი, *le conditionnel*, — და

ე. დახრა სატვრითი ან «საწადისი» (ქათალიკოზის  
სქესი იპოტეტიკაჲსა), *le subjonctif*.

¶ ის უკანასკნელი ორი დახრა რუსულში არ არის.

4. ზირი სამი: «მე, შენ, ის — იგი»; — ჩვენ, თქვენ, ისინი — იგინი».

5. რიცხვი ორი — «მხოლოდობითი და მრავლობითი».

6. გვარი (სქესი სწორეთ ეს არის) родъ, le genre, — სქმი:

ა. «მამრობითი».

ბ. «მდედრობითი».

გ. «უმეშვეობითი». **წ**რანცუსულში არ არის ეს მესამე, და ჩვენში არც ერთი. —

**წ**რის კიდევ ძველს ევროპიულ ენებში:

ლათინურში — «გერუნდი», gerundium, რომელსაც ეთანხმება ჩვენი სახელსმნა: «წეკა, შენება, კეთება; «გერუნდივი», gerundivum, რომელსაც ეთანხმება ქართული სახელსმნა მულობადი: «დასაწერი, სასაშენებელი, გასაკეთებელი, საზრუნავი»... .

და «სუპინი» — supinum, რომელსაც ეთანხმება ძველი უჩინო დახრა, — და ახლანდელი ზმნისზედა: «დასაწერად, სასაშენებლად, გასაკეთებლად»... .

ბერძნულში: დრონი «უმთავრესნი»: ვსწერე, ვაშენე, ვაკეთე... .

დრონი «საისტორიონი»: «ფსწერდი, ვაშენებდი, ვაკეთებდი»... .

და დრო, წოდებული — «აორისტად, აორისტი»: «მიწერია, მიშენებია, მიკეთებია»... «იქნება როდისმე მეწეროს, მეშენებინოს, მეკეთებინოს»... .

ეს ყოველავე აზრის ჩვენშია, თუმცა კი თავთავისი სახელი ზოგსა აქვს და ზოგს არა.

ღმა ერთი კიდევ მოვთვალათ, ჩვენში რა და რა არ არის:

1. არ არის დახრა «დაუბოლოვებელი, განუსაზღვრებელი», ძველათგან «უჩინოდ» წოდებული. ძაც თავისთავად უჩინოა, მაინცა და მაინც უნდა გამოაჩინოთ, რომ დაგვიყინონ, როგორ გამოაჩინოთ? — ამის მაგიერად იხმარება სიტყვა, რომელსაც ჩვენებურად ჰქვია «სახელზმნა», ОТГЛАГОЛЬНОЕ ПМЯ; მხოლოდ ლათინურში არის ის შესაგისება ამისი, რომელსაც, ახლა რომ ვთქვით, ეწოდება, გერუნდი;

წერა, შენება, კეთება, ღგომა, ღგმა...

უწინ იყო:

წერად, შენებად, კეთებად, ღგომად, ღგმად...

მაგრამ შემდეგში ვნახავთ, რომ ეს სხვა სიტყვის ნაწილი არის, რომელსაც ეწოდება «ზმნისზედა»; —

2. არ არის ჩვენში გარჩევა სქესებისა, როგორც მეტა ეუბანზედაცა ვთქვით.

და 3. არ არის სახე გავლელი, однократное и многократное, «ერთგზისი და მრავალგზისი».

ღხლა რაც ჩვენში არის და ევროპიულს ზმნებში არ არის, ის მოვთვალათ.

I. ჰქ არ არის მაგალითი, რომ ერთი ზმნა დათხევარად იცვლიდეს თავისს მოყვანილობასაცა და მნიშვნელობა

საც, — ან ასე ვთქვათ, — რომ ერთი ზმნა ოთხ ხმად ტამბას დიდოდეს, როგორც მოქმედებითი, ასე მდგომარეობითი:

1. პირველ ხმას დაჭყეება უოველი ზმნა, «მარტივად, პირველსახედ» მოყვანილი:

ვსწერ, ვაშენებ; ვწევარ, მძინავს; —

2. მეორე ხმას დაჭყეება ზმნის ისეთი სავში ტრიალი, რომ მოქმედება, თუ მდგომარეობა ერთი პირისაგან მეორესა და შესამეყედ გადადიოდგადმოდიოდეს:

მწერ, მწერს; გწერ, გწერს;  
მამინებ, მამინებს; გაძინებ, გაძინებს.

ეს არის სახე ურთიერთარსობითი.

3. უკრძნულში არის ერთი რამდენადმე ამისი მინამსკაცის სახე, ისიც მაღიან შეზღუდული, მაგალითად:

ვირჩევ, ან ვარჩევ, ესე იგი: რჩევში ვარ და მირჩევენ.

3. შესამე ხმას დაჭყეება ისეთნაირად გამოცვლილი ზმნა, რომ პირველი პირის მოქმედება ან გავლენა მეორე პირზედ გადაჭქონდეს:

ვაწერიებ, ვაწვევ, ვაძინებ...

ამ სახესა ჭქვია სხვით გადასვლითი:

და 4. მეოთხე ხმას დაჭყეება ზმნა, რომელსაც ამგვარ რიგე მოქმედება, თუ გავლენა, მეორე პირის საშუალობით შესამეყედ გადააქვს:

ვაწერიებინებ, ვაწვევინებინებ...

ღმისა ჭქვია «მრწობლსხვით გადასვილითი».

II. **ჴვროპიულს** ენებში არ არის ისეთი სხე ჴმნისა, რომ ერთი პირის მოქმედება სხვასაც ბეგნს მიემართებოდა და სხვა მრავალი პირისა ერთსა:

გწერ, გწერო, მწერ — გვწერს, მწერენ — გვწერენ.

**ჴვროპიული ენებისთვის** უცნაური ერთი ეს თვისება არის გიდეგ ჩვენი ენისა, რომ ქართულ ჴმნას ყოველგან და ყოველთვის თავისი საკუთარი ნიშნები აქვს, რომელითაც პირი და რიცხვი მამინვე გარჩევა და ნაცვალსახელი გი, თუმიტა შეიძლება ყოველთვის იხმარებოდეს, მაგრამ საჭირო არას დროს არ არის თუ არ მამინ, რომდესაც ლოგიკური ხმის დაკვეთა მოითხოვს:

ვსწერ, ვსწერო, ვაშენებ; გაძინებს, გამხნევეს; უაჭოებენ, უშენებენ.

**ღმგვარი** თვისება აქვს ბერძნულს მიმოხვრას; მაგრამ იქ ჴმნის გამაპიროვნებელი არის მარტო დაბოლოება და არა დასაბამი;

βουλει-α, βουλει-ει ვარჩევ, არჩევ, არჩევს.

ხანდახან დასაბამშიაც მოუჯდება ჴმნას მარცვალი, ან ე ან ბე, მაგრამ მხოლოდ დროს გასარჩევად.

IV. **ჴვროპიულსენებს** არა აქვთ ის წინანდელზედ უფრო შესანიშნავი თვისება, რომ თითქმის ყოველი «მდგომარეობითი» ჴმნა «მოქმედებითად» გადიქტეოდეს და «მოქმედებითი მდგომარეობითად»:

ვდგევარ, ვდგენ, ვამდგომარებ; მძინავს, ვაძინებ, ვამძინარებ; ვაშენებ, ვაშენებო, ვაშენებლობ; მტკივა, ვამტკივნებ, ვამტკივნეულობ.

**ძ**უსულში არის რამდენიმე: СПЖУ, САЖАЮ; СТОЮ, СТАВЛЮ; СПЛЮ, УСЫПЛЯЮ; — მაგრამ უმეტესი ნაწილი კი არ გადამოქმედებოდა, როგორც, მაგალითად:

მცოვა, მტკივა, ვსტირი, ვწუხვარ; მამციენებს, მამტკივებს, მამტირებს, მამწუხებს, მდგომარეობილება, მოქმედებოდა. —

**V. წ**კა ევროპული ზმნის დასაქმებითი — (ბრძანებითი) — სსე არ განიყოფება ისე, როგორც ჩვენი; — ამ სახეს ჩვენს მიმოხვრასში აქვს სამი მნიშვნელობა:

1. დასაქმებითი «ჩვევითი»:

დასწერე, დასწეროს.

2. დასაქმებითი «დაშლითი»:

ნუ დასწერ, ნუ დასწერს.

3. დასაქმებითი «ბრძანებითი»:

არ დასწერო, არ დასწეროს.

**VI. უ**რთი უცხო ენებისაგან ჩვენი ენის განმასხვავებელი თვისება კიდევ ეს არის, რომ სხვა ენებში ზმნა რა ხმისაღ უნდა იყოს ან რა სახისაღ, ბოლოთი იცნობება და ჩვენი ზმნისა კი უმთავრესი ნიშანი თავი არის; მაგალითად: რუსულ ზმნისა აქვს დაბოლოება — ТЬ, ТЬСЯ, ЧЬ, ЧЬСЯ; ფრანცუზულსა, — როგორც ლათინურს er, re; ბერძნულს — α, μαι.

ჩვენში რომ ზმნა უფრო პირით გაიჩვენება, — ამისი მიზეზი იქნება ის იყო, რომ ჩვენი ძველები ყველას პირში უშიშრად შეჭნედავდნენ ხოლმე, ვნახათ, საქმე ვისთან უნდა ვიქნათო; — უკან მოქცევა კი ძალიან სათავილად თურმე მიაჩნდათ. —

ბ.წ.

და VII. **ქ**ეროპიული ზმნა, რა სხვისსტ უნდა იყოს და რა დროისსტ, უოველთვის ერთსა და იმავე ბრუნვას, ან ბრუნვებს, მოითხოვს.

მაგალითად.

писать	}	просьбу.
пишу		
писа́лъ		
написа́лъ		
бѹду писать		
напишу		
пиши		

**ქ**ართული ზმნა კი თავთავისს დროს სხვა და სხვა ბრუნვას ითხოვს:

მე ვსწერ	}	ლექსებსა.
— ვსწერდი		
— ვსწერდე		
ის მწერს		
— მწერდა		
— მწერდეს		

მე ვსწერე	}	ლექსები.
— ვსწერო		
— მიწერია		
— მეწერა		
— მეწეროს		
იმან მწერა		
— ჰსწეროს		
იმას ეწერა		
— ეწეროს		
— უწერია		

შენ სწერე, იმან სწეროს ლექსები; შენ სწერდი, ის სწერდა ლექსებსა; შენ ნუ სწერ, ის ნუ სწერს ლექსებსა; შენ არ სწერო, იმან არ სწეროს ლექსები; შენ არ გიწერია იმას არუწერია ლექსები.

**ქაც** აქ მოვთვალეთ, აღსარებლად კმაროდეს მგონია, რომქართული ზმნა მართლად უსომოდ მდიდარი ყოფილა.

**ქაცრამ** მე იქნება სულ უსაფუძვლოთა ვტრანსხობდე აქა. **წითონ** თქვენც გამოიკვლიეთ, შვილებო, შეიტყუეთ და თუ მე სიტყვა გამიცრუვდა, თქვენ მაინც სწავლა და მეცნიერება შეგჩვენებთ; — და თუ გამიმართლდა, — მეცნიერებას სომ მეცნიერებად შეიძენთ და ჩემი გამართლებითაც გული გაგიმსიარულდებათ.

**ქამ** გადმოგფინათ ახლა, რაც რომ ქართულს მიმოხვრასი თვალსაჩინი ტვეტულებოდეს, — და მაშინ დავინახავთ, რიგრიგით დაწეობა შეიძლება იმათი თუ არა; და ამ დაწეობით მიმოხვრის შემოკლება. ან კლავატებში ჩაწეობა, მოხერხდება თუ ვერა.

**ქბა**, მოვთვალეთ, რაც ქართულს უღლვილებას შეადგენს.

I. **ბახრა**, *наклоение, le mode*, არის ოთხი:

1. ჩვენებითი,
2. პირბითი,
3. ნატვრითი, და
4. დასაქმებითი.

წმინდათა ზვენიებითი დახარა იშლეზა ორნაირად:

- ა. მიუმართველად.
- ბ. მიმართულებითად.

II. ზვენიებითი დახარა მიუმართველი წარმოდგენს სამ დროს:

ახლანდელს — აწმეოს.

გავლილს — ნამეოს, მარტივის სრულსა, უსრულესსა.

მომავალს — მეოობადს, მარტივის, გათავებადს.

III. ზვენიებითი დახარა მიმართულებითი წარმოდგენს სამში ტრიალსა, ან «ურთიერთარსობას»:

1. მიუმართველად მოქმედებას ან მდგომარებას სამი პირისას ცალცალკე;

2. პირველი პირის მიმართულებას მეორესთან და მესამესთან;

3. მეორე პირის მიმართულებას პირველთან და მესამესთან; და

4. მესამე პირის მიმართულებას პირველთან და მეორესთან.

IV. შირობითი დახარა წარმოდგენს დროებს: გაავლილს, ახლანდელს, მომავალს;

და იმ გვარადვე სამში ტრიალს, როგორც ამას წინეთ ვახსენეთ.

V. ჩატვრითი დახარაც სწორეთ ისე იყოფება, როგორც პირობითი, —

VI. **წასაქმები**თი დახრა იყოფება სამად: რჩევითად, დაშლითად და ბრძანებითად.—

VII. **სირი** სამი:

შე, შენ, ის — იგი  
ჩვენ, თქვენ, ისინი — ივინი.

**წნსაკუთრად** ზმნის შირები:

ვ	ჭ	ჭ — ს
ვთ	ჭ — თ	ჭ — ენ
შ	ბ	ჭ, უ
ბვ	ბ — თ	უ — თ
—	—	უ — ნ.

VIII. **ტიცხვი** ორი: მსოფლობითი და მრავლობითი.

IX. **ყოველი** ზმნის ტრიალს დაჭეუება სხვა და სხვა სახელშენს, ისინიც დროს მანჯესებელნი, ზოგი გერუნადვის მსგავსი, ზოგი სუპინისა, და უფრო კი საკუთრად ქართული ხასიათისა.—

X. **ყოველი** ეს დაუოთა ეთვისება ზმნის როგორც შირველსაქს, ისე სხმითგადასვლითსა და მრწობლსსმით გადასვლითსა.—

**წხლა** ყოველისფრით მზათა ვართ რომ ზმნების ტრიალს დავადგეთ და ამ ტრიალში დაუწყოთ შინჯვა.

**შერ**, რომელსაც არსებითი ზმნა ჭქვია, ის დავატრიალოთ; რადგან დახმარებითიცა ჭქვია და მართლა, თითქმის ყოველ ზმნას ეხმარება ხოლმე; — იმის ვალს რომ მოგჩნებით, შერე სხვებს შეეუდგეთ.

ბ ი მ ო ხ ვ რ ა ა რ ს ე ბ ი თ ი ზ მ ნ ი ს ა « ვ ა რ ».

დახრა ჩვეუებითი. დრო ახლანდელი.

სასაუბრო.

სამწიგნობრო.

შსოლ.

შსკულ.

შსოლ.

შსკულ.

ვარ

ვართ

ვარ

ვართ

ხარ

ხართ

ხარ

ხართ

არის, არი, ა

არინ

არს

არინ.

დ რ ო გ ა ვ ლ ი ლ ი, უ ს რ უ ლ ი.

ვიყავ

ვიყავით

ვიყავ

ვიყავით

იყავ

იყავით

იყავ

იყავით

იყო

იყვნენ

იყო

იყვნენ.

დ რ ო გ ა ვ ლ ი ლ ი ს რ უ ლ ი.

ვიქენ

ვიქენით

ვიქენ

ვიქენით

იქენ

იქენით

იქენ

იქენით

იქნა

იქნენ

იქნა

იქნენ.

დ რ ო გ ა ვ ლ ი ლ ი უ ს რ უ ლ ე ს ი.

ყოფილვარ

ყოფილვართ

ყოფილვარ

ყოფილვართ

ყოფილხარ

ყოფილხართ

ყოფილხარ

ყოფილხართ

ყოფილბა

ყოფილბან

ყოფილბარს

ყოფილბარინ.

დ რ ო მ ო მ ა ვ ა ლ ი — მ ყ ო ო ბ ა დ ი.

ვიქნები

ვიქნებით

ვიქნები

ვიქნებით

იქნები

იქნებით

იქნები

იქნებით

იქნება

იქნებიან

იქნება

იქნებიან.

დახრა ჰირობითი.

დრო ახლანდელი.

ვიუო	ვიუოთ	ვიუო	ვიუოთ (აწა ვიუვნეთ)
იუო	იუოთ	იუო	იუოთ
იუოს	იუვნენ	იუოს	იუვნენ.

დრო გავლილი უსრული.

ვოფილივიუვ	ვოფილივიუვით	ვოფილივიუვ	ვოფილივიუვით
ვოფილიუვ	ვოფილიუვით	ვოფილიუვ	ვოფილიუვით
ვოფილიუო	ვოფილიუვნენ	ვოფილიუო	ვოფილიუვნენ.

დრო გავლილი სრული.

ვიქნებოდე	ვიქნებოდით	ვიქმნებოდე	ვიქმნებოდით
იქნებოდე	იქნებოდით	იქმნებოდე	იქმნებოდით
იქნებოდა	იქნებოდნენ	იქმნებოდის	იქმნებოდინ.

დრო მომავალი — მეოთხედი.

ვიქნებოდე	ვიქნებოდეთ	ვიქმნებოდე	ვიქმნებოდეთ
იქნებოდე	იქნებოდეთ	იქმნებოდე	იქმნებოდეთ
იქნებოდეს	იქნებოდნენ	იქმნებოდეს	იქმნებოდნენ.

დახრა ნატვრითი.

დრო ახლანდელი.

მქნა	მეო	მქენა	მეო
გქნა	გეო	გქენა	გეო
ჭქნა	ჭეო	ჭქენა	ჭეო.
გვქნა	გვეო	გვქენა	გვეო
გქნათ	გეოთ	გქენათ	გევეს.
ჭქნეს	ჭევეს	ჭქენეს	ჭევეს.

დრო ტავლილი.

ვქნილიუვაფი	ვქნილიუვაფიი	ქმნილვიუვაფ	ქმნილვიუვაფით
ქნილიუვაფი	ქნილიუვაფით	ქმნილიუვაფ	ქმნილიუვაფით
ქნილიუო	ქნილიუვნენ	ქმნილიუო	ქმნილიუვნენ.

დრო მომავალი — მეოთხედი.

ვიქნე	ვიქნეთ	ვიქმნე	ვიქმნეთ
იქნე	იქნეთ	იქმნე	იქმნეთ
იქნეს	იქნენ	იქმნეს	იქმნენ.

დახრა დასაქმებებითი. რჩევითი.

—	ვიუოთ	—	ვიუოთ
იუვაფ	იუვაფით	იუვაგნ	იუვაგით
იუოს	იუვენენ	იუოს	იუვენენ

ან

—	ვიქნეთ	—	ვიქმნეთ
იქენ	იქენით	იქმენ	იქმენით
იქენს	იქენენ	იქმენს	იქმენს.

დაშლითი.

ნუ	ხარ	ნუ	ხარ
—	არის	—	არს
—	ვართ	—	ვართ
—	ხართ	—	ხართ
—	არიან	—	არიან

ან	—	—	—				
ნუ	—	ვიქნებით	ნუ	—	—	ვიქმნებით	
—	იქნები	—	იქნება	—	იქნები	—	იქნები
—	იქნება	—	იქნებან	—	იქმნების	—	იქმნებან.

ბ რ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი .

არ	—	—	—	არ	—	ვიყუნეთ	
—	იყო	—	იყოთ	არ	იყო	—	იყოთ
—	იყოს	—	იყვნენ	არ	იყოს	—	იყვნენ.

ან

არ	—	ვიქნეთ	არ	—	ვიქმნეთ
—	იქნე	იქნეთ	იქმნე	—	იქმნეთ
—	იქნეს	იქნენ	იქმნეს	—	იქმნენ.

ჭიმილეობა. გერუნდი: ყოფა, ყოფნა.  
 გერუნდივი: სამყოფი.  
 სუპინი: ყოფად, ყოფნად.  
 ახლანდელი: აწყო, აწყოფი.  
 გავლილი: მყოფი, ნამყო, ყოფილი, ნამყოფი.  
 მომავალი: სამყოფი, სამყოფელი, მყოფობადი.

ამავე აზრის მეორე მდგომარებითივე ზმნა:

ვიმყოფები.

ლანა ჩვენებითი:	დრო	ახლანდელი,	ვიმყოფები,	ვიმყოფები
	გავლილი	}	ვიმყოფებოდი,	ვიმყოფებოდი
	უსრული			

—სრული ვიმყოფე ვიმყოფე  
—უსრულესი მიმყოფნია მიმყოფნია  
—მომავალი ვიმყოფებ ვიმყოფებ.

დახრა პირობითი: დრო ახლანდელი ვიმყოფო ვიმყოფო  
გავლილი შემყოფნა შემყოფნა  
მომავალი მამყოფინა მამყოფინა.

დახრა ნაცვრითი: დრო ახლანდელი ვიმყოფებოდე ვიმყოფებოდე  
გავლილი ვყოფილიყავი ყოფილიყავ  
მომავალი ვიმყოფებდე ვიმყოფებდე.

დახრა დასაქმებითი: რჩევითი იმყოფე იმყოფე  
დაშლითი ნუ იმყოფებ იმყოფებ  
ბრძანებითი არ იმყოფო არ იმყოფო.

მიმღებობა: გერუნდი: მყოფობა, — ყოფნა.

გერუნდიფი: სამყოფი.

სუბინი: სამყოფად, — საყოფნელად.

ახლანდელი: მყოფობი.

გავლილი: დამყოფი.

მომავალი: მყოფობადი, სამყოფელი.

ღმ გვარადვე შესდგებიან არსებითი ზმნისაგან შემდგები  
ზმნები:

მყოფნის, ვიმყოფებ, ვიმყოფინებ, ვამყოფებ, ვამყოფინებ,  
ვიმყოფინებინებ, ვამყოფინებინებ; —

ვჭყოფ, ვყოფ, ვყოფინებ, ვყოფინებინებ.—

ძა რომ არსებითი ზმნის მიმოხვრა ფნასკეთ და იმისს  
ჩამომავლობასაც თვალი გადავავლეთ, — მანამდინ კრთს

სამაგალითო ზმნას დავარჩიებდეთ მოქმედებითსა თუ მდგომარებითსა, აქ კიდევ ორი სხვა ზმნა უნდა დაფიქსირდეს, რადგან ესენიც თითქმის განუყოფელი არიან, —  
სასელები:

მაქვს (ნივთი) და მუყავს (სულდგმული).

ორი ზმნის უღვავილება:

მაქვს და მუყავს.

1. დასრულდა ჩვენებითი. დრო ახლანდელი.

მაქვს	მუყავს	მაქვს	მუყავს
გაქვს	გუყავს	გაქვს	გუყავს
აქვს	ჰყავს	აქვს	ჰყავს

გვაქვს	გვუყავს	გვაქვს	გვუყავს
გაქვთ	გუყვთ	გაქვსთ, გაქვენ	გუყვსთ
აქვთ	ჰყავთ	აქვსთ, აქვან	ჰყავსთ, ჰყავან.

დრო გავლილიუსრული.

მქონდა მუყავდა      მაქვინდა მუყავდა.

დრო გავლილი სრული.

ვიქონიე ვიყოლიე      ვიქონიე ვიყოლიე.

დრო გავლილი უსრულესი.

მქონია მყოლია      მქონია მყოლია.

დრო მომავალი.

მექნება	მეყოლება	მექმნების	მეყოლების
ვიქონიებ	ვიყოლები	ვიქონიებ	ვიყოლები.

2. დახრა ჰიწობითი. დრო ახლანდელი.

მქონდეს	მეაფდეს	მაქმნდეს	მეაფდეს.
---------	---------	----------	----------

დრო გავლილი.

მქონოდა	მყოლოდა	მქონოდა	მყოლოდა
მქონიყო	მყოლიყო	მქონიყო	მყოლიყო.

დრო მომავალი.

ვიქონიებ	ვიყოლები	ვიქონიებ	ვიყოლები.
----------	----------	----------	-----------

3. დახრა ნატვრითი. დრო ახლანდელი.

ვიქონიებდე	ვიყოლებდე	ვიქონიებდე	ვიყოლებდე.
------------	-----------	------------	------------

დრო გავლილი.

მქონებოდა	მყოლებოდა	მქონებოდა	მყოლებოდა
მქონებოყო	მყოლებოყო	მქონებოყო	მყოლებოყო.

დრო მომავალი.

ვიქონიო	ვიყოლიო	ვიქონიო	ვიყოლიო.
---------	---------	---------	----------

4. დახრა დასაქმებითი, რჩევითი:

	გქონდეს (გაქმნდეს)	გეაფდეს
დაშლითი: ნუ	გექნება (ნუ გაქმნების)	ნუ გეყოლების
—	იქონიებ	— იყოლები
ბრძანებითი არ	იქონიო	არ იყოლიო.

მიმღობა: გერუნდი: ქონა, ქონება; ყოლა.  
 გერუნდივ: საქონი, საყოლი.  
 სუზინი: საქონად, საყოლად.  
 ასლანდელი: მქონებელი, მყოლეელი.  
 გავლილი: საქონი, საყოლი.  
 მომავალი: საქონებელი, საყოლეელი.

ჩქედამ არის საქონელი = პირუტყვი  
 და საქონელი = სავაჭრო.

ჩემ უღლეილებს მიხედვით მიმოიხფრებიან ზმნები:  
 ამაქვს, გამაქვს, ღამაქვს, მიმაქვს, მომაქვს, შემაქვს, შემო-  
 მაქვს, ჩამაქვს; — ჩამომაქვს, მაქვს, მიმომაქვს, შემომაქვს,  
 ჩამომაქვს; ამომაქვს, გამომაქვს, გაღამაქვს, გაღამომაქვს; —  
 ამყავს, გამყავს, ღამყავს, მიმყავს, მომყავს, შემყავს, შემომყავს,  
 ჩამყავს, ჩამომყავს; ამომყავს, გამომყავს, გაღამყავს, გაღ-  
 მომყავს, მიმომყავს, შემომყავს, ჩამომყავს.

ძაგრამ სასე სრული ყოველგან ეცვლებაო.

ჩსლა ერთი სრული მიმოხვრა მოვიყვანათ ზმნისა  
 რომლისამე, მაგალითად:

ვაკეთებ.

I. ო ა ს რ ა ჩ ვ ე ნ ე ბ ი თ ი.

დრო ასლანდელი—აწმყო.

1. მიუმართავად.

ვაკეთებ	ვაკეთებთ	ვაკეთებ	ვაკეთებთ
აკეთებ	აკეთებთ	აკეთებ	აკეთებთ
აკეთებს	აკეთებენ	აკეთებს	აკეთებენ.

2. მიმართუით: 1 პირისაგან 2 და 3-თან.

ბატეუბ	ბატეუბთ	ბატეუბ	ბატეუბთ
ვატეუბ	ვატეუბთ	ვატეუბ	ვატეუბთ.

3. — 2. პირისაგან 1 თან და 3-თან.

მაკეუბ	მაკეუბთ	მაკეუბ	მაკეუბთ
გვაკეუბ	გვაკეუბთ	გვაკეუბ	გვაკეუბთ
აკეუბ	აკეუბთ	აკეუბ	აკეუბთ.

4. 3. პირისაგან 1 თან და 2 თან.

მაკეუბს	მაკეუბენ	მაკეუბს	მაკეუბენ
გვაკეუბს	გვაკეუბენ	გვაკეუბს	გვაკეუბენ
აკეუბს	აკეუბენ	აკეუბს, — სთ	აკეუბენ.

დრო გაფლილი უსრული.

5. მიუმართაფად.

ვაკეუბდი	ვაკეუბდით	ვაკეუბდი	ვაკეუბდით
აკეუბდი	აკეუბდით	აკეუბდი	აკეუბდით
აკეუბდა	აკეუბდენ	აკეუბდა	აკეუბდენ.

6. მიმართუით: 1. პირისაგან 2 თან და 3 თან.

ბატეუბდი	ბატეუბდით	ბატეუბდი	ბატეუბდით
ვატეუბდი	ვატეუბდით	ვატეუბდი	ვატეუბდით.

7. — 2. პირისხაგან 1 და 3 თან.

მაკეთებდი	მაკეთებდით	მაკეთებდი	მაკეთებდით
გვაკეთებდი	გვაკეთებდით	გვა —	გვა —
აკეთებდი	აკეთებდით	აკეთებდი —	აკეთებდით —

8. — 3. პირისხაგან 1 და 2 თან.

მაკეთებდა	მაკეთებდნენ	მაკეთებდა	მაკეთებდნენ								
გვაკეთებდა	გვაკეთებდნენ	გვა —	გვა —								
აკეთებდა	{ <table border="0"> <tr> <td>აკეთებდათ</td> <td>აკეთებდნენ</td> <td>აკეთებდათ —</td> <td>აკეთებდნენ —</td> </tr> <tr> <td>აკეთებდათ</td> <td>აკეთებდნენ</td> <td>აკეთებდათ —</td> <td>აკეთებდნენ —</td> </tr> </table> }	აკეთებდათ	აკეთებდნენ	აკეთებდათ —	აკეთებდნენ —	აკეთებდათ	აკეთებდნენ	აკეთებდათ —	აკეთებდნენ —	აკეთებდათ —	აკეთებდნენ —
აკეთებდათ		აკეთებდნენ	აკეთებდათ —	აკეთებდნენ —							
აკეთებდათ	აკეთებდნენ	აკეთებდათ —	აკეთებდნენ —								

დრო გაუღიღი სრული.

9. მიუშართავად.

გავაკეთებდი	გავაკეთებდით	განვაკეთებდი	განვაკეთებდით
გააკეთებდი	გააკეთებდით	განაკ —	განაკ —
გავაკეთებდა	გავაკეთებდნენ	განაკ —	და განაკ —

10. მიმართვით: 1. პირისხაგან —2 თან და —3 თან.

გატაკეთებდი	გატაკეთებდით	განგაკეთებდი	განგაკეთებდით
გავატაკეთებდი	გავატაკეთებდით	განვაკ —	განვაკ —

11. — 2. პირისხაგან 1-ლთან და 2-სთან.

გამაკეთებდი	გამაკეთებდით	განმაკეთებდი	განმაკეთებდით
გატვკეთებდი	გატვკეთებდით	განტვკეთებდი —	განტვკეთებდით —
გააკეთებდი	გააკეთებდით	განაკ —	განაკ —

12. 3-მე პიროსაცან 1 თან და 2. სთან.

გამაკეთებდა	გამაკეთებდნენ	განმკეთებდა	განმკეთებდნენ
გაგვაკეთებდა	გაგვაკეთებდნენ	განგვაკ —	განგვაკ —
გატაკეთებდა	გატაკეთებდნენ	განგაკ—და, ლთ	განგაკ —

ღრღ გავლილი უსრულესი.

13. მიუმართავად.

ვატყუე	ვატყუეთ	ვატყუე	ვატყუეთ
აკეთე	აკეთეთ	აკეთე	აკეთეთ
აკეთა	აკეთეს	აკეთა	აკეთეს.

14. მიმართვ. 1. პიროსაცან 2 და 3-სთან.

ტატყუე	ტატყუეთ	ტატყუე	ტატყუეთ
ვატყუე	ვატყუეთ	ვატყუე	ვატყუეთ.

15. — 2 პიროსაცან 1 და 3-სთან.

მაკეთე	მაკეთეთ	მაკეთე	მაკეთეთ
გვაკეთე	გვაკეთეთ	გვაკეთე	გვაკეთეთ
აკეთე	აკეთეთ	აკეთე	აკეთეთ

16. — 3. პიროსაცან 1 და 2-სთან.

მაკეთა	მაკეთეს	მაკეთა	მაკეთეს
გვატყუა,	— გვატყუეს	გვატყუა	გვატყუეს
ტატყუა, ტატყუათ,	ტატყუეს	ტატყუა, — თათ	ტატყუეს.

დრო გავლილი უსრულესი სარწმუნო.

17. მიუმართავად.

გაზაგეთე	გაზაგეთოთ	განწაგეთე	განწაგეთოთ
გააკეთე	გააკეთოთ	განაკეთე	განაკეთოთ
გააკეთა	გააკეთეს	განაკეთა	განაკეთეს.

18. მიმართვიო. 1. პირისა 2 და 3-სთან.

გაბაგეთე	გაბაგეთოთ	განბაგეთე	განბაგეთოთ
გაწაგეთე	გაწაგეთოთ	განწაგეთე	განწაგეთოთ.

19. 2 პირისა 1 და 3-სთან.

გამაგეთე	გამაგეთოთ	განმაგეთე	განმაგეთოთ
გაგვაგეთე	გაგვაგეთოთ	განგვაგ —	განგვაგ —
გააკეთე	გააკეთოთ	განაკ —	განაკ —

20. — 3. პირისა 1 და 2 თან.

გამაკეთა	გამაკეთეს	განმაკეთა	განმაკეთეს
გაგვაკეთა	გაგვაკეთეს	განგვაკ —	განგვაკეთეს
გაბაგეთა } გაბაგეთათ }	გაბაგეთეს	განბაკ —	განბაკეთეს

დრო გავლილი, ბერძნული აზრისტი:

21. მიუმართავად.

მიკეთებია	გვიკეთებია	მიკეთებიეს	გვიკეთებიეს
გიკეთებია	გიკეთებიათ	გიკეთებიეს	გიკეთებიესთ
უკეთებია	უკეთებიათ	უკეთებიეს	უკეთებიესთ

22. მიმართებით 1. პირისა 2 და 3-სთან.

მიკეთებინარ	მიკეთებინართ	მიკეთებინარ	მიკეთებინართ
გვიკეთებინარ	გვიკეთებინართ	გვიკეთებინარ	გვიკეთებინართ
მიკეთებია	გვიკეთებია	მიკეთებებს	გვიკეთებებს.

23. — 2. პირისა 1 და 3 თან.

გიკეთებინარ	გიკეთებინართ	გიკეთებინარ	გიკეთებინართ
გიკეთებია	გიკეთებიათ	გიკეთებებს	გიკეთებებსთ.

24. — 3. პირისა 1 და 2-სთან.

ვუკეთებინარ	ვუკეთებინართ	უკეთებინარ	უკეთებინართ
უკეთებინარ	უკეთებინართ	უკეთებინარ	უკეთებინართ.

დრო გავლ. აზრის ტი გათავებულ.

25. მიუმართავად.

გამიკეთებია	გავვიკეთებია	განმიკეთებებს	განგვიკეთებებს
გავვიკეთებია	გავვიკეთებიათ	განგვიკეთებებს	განგვიკეთებებსთ
გაუკეთებია	გაუკეთებიათ	განუკეთებებს	განუკეთებებსთ.

26. მიმართებით 1. პირისა 2 და 3-სთან.

გამიკეთებინარ	განმიკეთებინარ
განგვიკეთებინარ	განგვიკეთებინარ
გამიკეთებია	განმიკეთებებს
გამიკეთებინართ	განმიკეთებინართ
განგვიკეთებინართ	განგვიკეთებინართ
განგვიკეთებია.	განგვიკეთებებს.

27. — 2. პირისა 1 თან და ვთან.

გაგიკეთებოვარ	განგიკეთებოვარ
გაგიკეთებია	განგიკეთებოეს
გაგიკეთებოვართ	განგიკეთებოვართ
გაგიკეთებიათ.	განგიკეთებოესთ.

28. — 3 პირისა 1 თან და 2 თან.

გაუკეთებოვარ	განუკეთებოვარ
გაუკეთებინარ	განუკეთებინარ
გაუკეთებოვართ	განუკეთებოვართ
გაუკეთებინართ.	განუკეთებინართ.

დრო მომავალი — მეორობადი — მარტივი.

29 — 32. ამ წმინას ეს მარტივი სახე არა აქვს; ამის  
მაგიერად იხმარება სახე ახლანდელი, 1—4ში  
მოყვანილი.

დრო მომავალი განსათავებელი.

33. მიუმართავად:

გაწაკეთებ	გაწაკეთებთ	განწაკეთებ	განწაკეთებთ
გაწაკეთებ	გაწაკეთებთ	განწაკეთებ	განწაკეთებთ
გაწაკეთებს	გაწაკეთებენ	განწაკეთებს	განწაკეთებენ.

34. მიმართვით 1ლი პირისა 2 და მე 3 თან.

განწაკეთებ	განწაკეთებთ	განწაკეთებ	განწაკეთებთ
განწაკეთებ	განწაკეთებთ	განწაკეთებ	განწაკეთებთ.

35. — 2 ჰირისა 1-ლთან და 3-სთან.

გამაკეთებ	გამაკეთებთ	განმამაკეთებ	განმამაკეთებთ
განგვაკეთებ	განგვაკეთებთ	განგვაკეთებ	განგვაკეთებთ
გაკეთებ	გაკეთებთ	განაკეთებ	განაკეთებთ.

36. — შესამე ჰირისა 1-ლთან და მეორესთან.

გამაკეთებს	გამაკეთებენ	განმამაკეთებს	განმამაკეთებენ
განგვაკეთებს	განგვაკეთებენ	განგვაკეთებს	განგვაკეთებენ
გაკეთებს	} გააკეთებენ	განაკეთებს	} განაკეთებენ.
განაკეთებს		განაკეთებს	

II. შ ა ს რ ა ჰ ი რ ო ბ ი თ ი.

დრო ახლანდელი, უსრული.

მიუძაწთაფად.

37. ვაკეთებდე ვაკეთებდეთ ვაკეთებდე ვაკეთებდეთ  
 აკეთებდე აკეთებდეთ აკეთებდე აკეთებდეთ  
 აკეთებდეს აკეთებდნენ აკეთებდეს აკეთებდნენ.

მიძაწთვით 1-საგან მეორეს და შესამეს.

38. გაკეთებდე — გაკეთებდეთ გაკეთებდე გაკეთებდეთ  
 ვაკეთებდე — ვაკეთებდეთ ვაკეთებდე ვაკეთებდეთ.

2-საგან 1 თან და 3 თან.

39. მაკეთებდე მაკეთებდეთ მაკეთებდე მაკეთებდეთ  
 გვაკეთებდე გვაკეთებდეთ გვაკეთებდე გვაკეთებდეთ  
 აკეთებდე აკეთებდეთ აკეთებდე აკეთებდეთ.

3-სიგან 1-ლიან და 2-სიან.

40. მაკეთებდეს მაკეთებდნენ მაკეთებდეს მაკეთებდიან  
გვაკეთებდეს გვაკეთებდნენ გვაკეთებდეს გვაკეთებდიან  
გაკეთებდეს, } გაკეთებდნენ გაკეთებდეს გაკეთებდიან.  
გაკეთებდესთ }

დრო ახლანდელი, სრული.

მიუმართავად.

41. გავაკეთებდე განვაკეთებდე  
გააკეთებდე განაკეთებდე  
გაკეთებდეს განაკეთებდეს  
გავაკეთებდეთ განვაკეთებდეთ  
გააკეთებდეთ განაკეთებდეთ  
გაკეთებდნენ. განაკეთებდიან.

მიმართვით 1-ლისიგან მეორეს და მესამეს.

42. გაგაკეთებდე განგაკეთებდე  
გავგაკეთებდე განვგაკეთებდე  
გაგაკეთებდეთ განგაკეთებდეთ  
გავგაკეთებდეთ. განვგაკეთებდეთ.

მეორესიგან 1-ლს და მე 3-ს.

43. გამაკეთებდე } გაგაკეთებდე } განგაკეთებდეთ.  
გავგაკეთებდე } თუღდეთ განგაკეთებდე } განგაკეთებდეთ.  
გაკეთებდე } გააკეთებდე } განაკეთებდეთ.  
თუღდეთ }

მიმართვით 3 გან 1-ლთან და მე 2-სთან.

- |                  |                 |
|------------------|-----------------|
| 44. გამაკეთებდეს | განმაკეთებდეს   |
| გაგვაკეთებდეს    | განგვაკეთებდეს  |
| გატაკეთებდეს     | განტაკეთებდეს   |
| გამაკეთებდნენ    | განმაკებდნენ    |
| გაგვაკეთებდნენ   | განგვაკეთებდნენ |
| გატაკეთებდნენ.   | განტაკეთებდნენ. |

წ ა ს რ ა ჰ ი რ ო ბ ი თ ი .

ღ რ ო გ ა ვ ლ ი ლ ი უ ს რ უ ლ ი .

მიუშვართავად.

45. შეკეთებინა გვეკეთებინა შეკეთებინა გვეკეთებინა  
გვეკეთებინა გვეკეთებინათ გვეკეთებინა გვეკეთებინათ  
ვეკეთებინა ვეკეთებინათ ვეკეთებინა ვეკეთებინათ.

ღ რ ო გ ა ვ ლ ი ლ ი , ს რ უ ლ ი .

- |                  |                 |
|------------------|-----------------|
| 46. გამეკეთებინა | განმეკეთებინა   |
| გაგვეკეთებინა    | განგვეკეთებინა  |
| გავეკეთებინა     | განვეკეთებინა   |
| გამვეკეთებინა    | განგვეკეთებინა  |
| გაგვეკეთებინათ   | განგვეკეთებინათ |
| გავეკეთებინათ.   | განვეკეთებინათ. |

დრო მომავალი, მარტივი.

მიუმართავად.

47. ვაკეთო ვაკეთოთ ვაკეთე ვაკეთეთ  
აკეთა აკეთათ აკეთა აკეთათ  
აკეთას აკეთას აკეთას აკეთას.

მიმართვით 1-გან 2-ს. და 3-ს.

48. გაკეთო გაკეთოთ გაკეთე გაკეთეთ  
ვაკეთო ვაკეთოთ ვაკეთე ვაკეთეთ

2-გან 1-სა და 3-ს.

49. მაკეთო გვაკეთო მაკეთე გვაკეთე  
აკეთა აკეთათ აკეთა აკეთათ.

3-საგან 1-ს. და 2-ს.

50. მაკეთოს } გვაკეთონ მაკეთოს } გვაკეთონ  
გვაკეთოს } გაკეთონ გაკეთოს } გაკეთონ  
გაკეთოს გაკეთონ გაკეთოს გაკეთონ.

ძ ა ს რ ა ნ ა ტ ვ რ ი თ ი.

დრო ახლანდელი უსრული.

მიუმართავად.

55. მაკეთებინოს მაკეთებინოს  
გაკეთებინოს გაკეთებინოს  
აკეთებინოს აკეთებინოს

გვაკეთებინოს	გვაკეთებინოს
გაკეთებინოთ	გაკეთებინოთ
აკეთებინონ	აკეთებინონ.

მიმართვით 1-ლისა 2-ს, და 3-ს.

56. გაკეთებინო გაკეთებინოთ გაკეთებინო გაკეთებინოთ  
ვაკეთებინო ვაკეთებინო ვაკეთებინო ვაკეთებინონ.

2-სა 1-ს, და 3-ს.

57. მაკეთებინო	მაკეთებინო
გვაკეთებინო	გვაკეთებინო
აკეთებინო	აკეთებინო
მაკეთებინოთ	მაკეთებინოთ
გვაკეთებინოთ	გვაკეთებინოთ
აკეთებინოთ.	აკეთებინოთ.

3-სა 1-ლს და 2-ს.

58. მაკეთებინოს	მაკეთებინოს
გვაკეთებინოს	გვაკეთებინოს
გაკეთებინოს	გაკეთებინოს
მაკეთებინონ	მაკეთებინონ
გვაკეთებინონ	გვაკეთებინონ
გაკეთებინონ.	გაკეთებინონ.

დრო ახლანდელი სრული.

მიუმართავდ.

59. გამაკეთებინოს      განმაკეთებინოს  
გაგაკეთებინოს      განგაკეთებინოს  
გააკეთებინოს      განაკეთებინოს
- გავაკეთებინოს      განვავაკეთებინოს  
გაგაკეთებინოს      განგაკეთებინოსთ  
გააკეთებინოს.      განაკეთებინოს.

მიმართვით 1-ისა 2-ს. და 3-ს.

60. გაგაკეთებინოს      განგაკეთებინოს  
გაფაკეთებინოს      განფაკეთებინოს
- გატაკეთებინოსთ      განტაკეთებინოსთ  
გაფაკეთებინოსთ.      განფაკეთებინოსთ.

2-სა 1-ს. და 3-ს.

61. გამაკეთებინოს      განმაკეთებინოს  
გავაკეთებინოს      განვავაკეთებინოს  
გააკეთებინოს      განაკეთებინოს
- გამაკეთებინოსთ      განმაკეთებინოსთ  
გავაკეთებინოსთ      განვავაკეთებინოსთ  
გააკეთებინოსთ.      განაკეთებინოსთ.

3-ის 1-ლს და 2-ს.

- |                   |                 |
|-------------------|-----------------|
| 62. გამაკეთებინოს | განშაკეთებინოს  |
| გაგვაკეთებინოს    | განგვაკეთებინოს |
| გაგაკეთებინოს     | განაკეთებინოს   |
| გამაკეთებინონ     | განშაკეთებინონ  |
| გაგვაკეთებინონ    | განგვაკეთებინონ |
| გაკეთებინონ.      | განაკეთებინონ.  |

დრო გავლილი უსრული.

- |                  |             |         |
|------------------|-------------|---------|
| 63. გვეკეთებინოს | მეკეთებინოს |         |
| გაკეთებინათ      | გაკეთებინოს | აგრეთვე |
| კეთებინათ        | კეთებინოს   |         |

დრო გავლილი სრული.

- |                    |               |          |              |
|--------------------|---------------|----------|--------------|
| 64. გაგვეკეთებინოს | გამეკეთებინოს | განგვე.. | განმე..      |
| გაკეთებინათ        | გაკეთებინოს   | განგე..  | ნოსთ განგე.. |
| გაკეთებინათ        | გაკეთებინოს   | განე..   | ნათ. განე..  |

დრო მრმავალი, მარტივი.

- |                |             |          |
|----------------|-------------|----------|
| 65. შაკეთებინა | გვაკეთებინა |          |
| გაკეთებინო     | გაკეთებინათ | აგრეთვე. |
| აკეთებინა      | აკეთებინათ  |          |

დრო მომავალი გათავუბადი.

66. გაგვაკეთებინა გამაკეთებინა განგა -- ნათ განმა . .  
 გაგაკეთებინათ გაგაკეთებინა განგვა — განმა . .  
 გააკეთებინა — გააკეთებინა განა — ნა. განა . .

IV. ღახრა დასაქმებითი.

რჩევითი მარტივი.

67. — ვაკეოთ  
 აკეთე აკეთო აგრეთვე  
 აკეთოს აკეთონ.

რჩევითი სრული.

68. — გაგვაკეთოთ — განვა . . . .  
 გააკეთე გააკეთოთ განა . . . . განა . . . .  
 გააკეთოს გააკეთოს განა . . . . განა . . . .

რჩევითი უსრული.

69. — ვაკეთებდეთ  
 აკეთებდე აკეთებდეთ აგრეთვე.  
 აკეთებდეს აკეთებდნენ

რჩევითი უსრლესი.

70. — გავაკეთებდეთ — განვა...  
გააკეთებდე გააკეთებდეთ განა... განა...  
გააკეთებდეს გააკეთებდნენ განა... განა — დენ.

დასაქმებითი დაშლითი, მარტივი.

71. — ნუ ვაკეთებთ  
ნუ აკეთებ ნუ აკეთებთ ატრეფე.  
ნუ აკეთებს ნუ აკეთებენ

დაშლითი სრული.

72. — ნუ გავაკეთებთ — ნუ განვა...  
ნუ გააკეთებ ნუ გააკეთებთ ნუ განა...  
ნუ გააკეთებს ნუ გააკეთებენ ნუ განა...

დასაქმებითი ბრძანებითი მარტივი.

73. — არ ვაკეთოთ  
არ აკეთო — აკეთოთ ატრეფე.  
— აკეთოს — აკეთონ.

ბრძანებითი სრული.

74. — არ გააკეთოთ  
არ გააკეთო — გააკეთოთ გან...  
— გააკეთოს — გააკეთონ.

უსრულესი.

75. — არ ვაკეთებდეთ  
არ აკეთებდე — აკეთებდეთ აგრეთვე.  
— აკეთებდეს — აკეთებდნენ.

უუსრულესი.

76. — არ გააკეთებდეთ  
არ გააკეთებდე — გააკეთებდეთ გან...  
არ — დეს — გააკეთებდნენ.

მიძლეობა.

77. გერუნდი მარტივი — კეთება აგრეთვე  
სრული — გაკეთება, გან...  
78. გერუნდივი, მარტივი — საკეთები —  
სრული — გასაკეთები, გან...  
79. სუპინი მარტივი: საკეთებლად —  
სრული: გასაკეთებლად, გან...  
80. ახლანდელი: კეთებული, გაკეთებული —  
შკეთებელი, გამკეთებელი, გან...  
81. გავლელი: ნაკეთი, განაკეთი,  
ნაკეთები, განაკეთები.  
82. მომავალი: საკეთებელი, გასაკეთებელი, გან —  
კეთებადი, გაკეთებადი, გან... .

დიდება შენთვის, უფალა! ზოხმოცდაორი ცვლილება ერთი ზმნისა? — მაშ ერთი ამდენი სტმით გადასვლითს მოუხდება; ამდენივე მრჩობლსხმით გადასვლითს! სულ გამოვიდა ორას ორმოცდა ექვსი ცვლილება ერთის ზმნისა:

სხვა აქედამეუ გამომავალი ზმნები რომ დავატრიალოთ, მაგალითად:

ვიკეთებ, გიკეთებ, ვუკეთებ; ვაელები, ჰკეთები, ჰკეთდება; —

ესენიც ხომ ამდენჯერვე იცვლიან სახეს! აუტილებულია, უნდა შემოკლდეს როგორმე ეს უღლვილება, — თორემ რომელი ახალ-მოსწავლე არ შეუძინდება ამასა. ოხდა მოვახერხოთ როგორმე და შევამოკლოთ, როგორც შესაძლებელი იქნებოდეს. . .

— თაღ მართალს ამბობთ, — შვილებო. წარგად ვიცოდი რომ მაგას მეტყუადით და აბა, ერთად ვარჩიოთ ახლა, როგორ შევამოკლოთ, როგორ გავაადვილოთ ხელში მოგდება ქართული უღლვილებისა?

— სამში ტრიალი ბევრჯერ განმეორება გამოდის ხოლმე და ეს გამოვაკლოთ.

— წმის გარდა სისრულის სახის მისაცემად ზმნას რომ წინთანდებული მიუძღვის ხოლმე, — განა არ შეიძლება ერთხელ ითქვას და ამითი გათავდეს, რომ ზმნას სასწესრული უოველთვის მაშინ მიეცემა, როდესაც თავს პრეფიქსად ერთერთი მიმძღლი თანდებული მოუყვებაო?

— თბონია ესეც შეიძლებოდა, მამა, რომ სამში

ტრიალი ეოველ სსეში ერთად მოვაქციოთ ხოლმე, რომ  
სამსამი და ოთხოთი ხანა არ უნდებოდეს.

ჰეიდლებს, შეიდლებს!

მაშ აგრე დავატრიალოთ ახლა ისევე ზმნა!

### ვაკეთებ.

Дѣлаю, или улучшаю.

I. ტახრა ჩვენებისითი. - ჭეღო

დრო ახლანდელი — აწმყო.

მხოლობით.                    მრავლობით.

1. ვაკეთებ	ვაკეთებთ
გაკეთებ	გაკეთებთ
გაკეთებთ	—
აკეთებ	აკეთებთ
მაკეთებ	მაკეთებთ
გვაკეთებ	გვაკეთებთ
აკეთებს	აკეთებენ
მაკეთებს	მაკეთებენ
გვაკეთებს	გვაკეთებენ
გაკეთებს	გაკეთებენ.
გაკეთებსთ	—

ჩქ ოთხ ხანას ერთად მოვეუარეთ თავი. **წ**იაროთ ასე  
ბოლომდინ და ვნახოთ რა გამოვა!

დრო გავლილი.

2. ვაკეთებდი	ვაკეთებდით
ბაკეთებდი	ბაკეთებდით
ტაკეთებდით	—
აკეთებდი	აკეთებდით
მაკეთებდი	მაკეთებდით
გვაკეთებდი	გვაკეთებდით
აკეთებდა	აკეთებდნენ
მაკეთებდა	მაკეთებდნენ
გვაკეთებდა	გვაკეთებდნენ
ბაკეთებდა	ბაკეთებდნენ
ტაკეთებდნენ	—

ღმას რომ გათავგებულის (სისრულის) სახე მიეცეს, პრე-  
ფიქსად ერთერთი თანდებული უნდა მიუძღვანოთ: გავა-  
კეთებდი, მივაკეთებდი, მოვაკეთებდი, შევაკეთებდი, ჩავა-  
კეთებდი, წავაკეთებდი. . . .

დრო გავლილი უსრულესი.

3. ვაკეთე	ვაკეთეთ
ბაკეთე	ბაკეთეთ
ტაკეთეთ	—
აკეთე	აკეთეთ
მაკეთე	მაკეთეთ
გვაკეთე	გვაკეთეთ

აკეთა	აკეთეს
მაკეთა	მაკეთეს
გვაკეთა	გვაკეთეს
გაკეთა	გაკეთეს
გაკეთეს	გაკეთესთ.

ბერძნული აზრისტი.

4. მიკეთებია	გვიკეთებია
მიკეთებინარ	გვიკეთებინართ
გვიკეთებინარ	—
გიკეთებია	გიკეთებიათ
გიკეთებინარ	გიკეთებინართ
გიკეთებინართ	—
შკეთებია	შკეთებიათ
შკეთებინარ	შკეთებინართ
შკეთებინართ	—
შკეთებინარ	შკეთებინართ
შკეთებინართ	—

ჩქაც პრეფიქსად წინ თანდებული დაასრულებს.

დრო მომავალი.

საგორც ბერძნულში, ქართულშიც ამ ზმნის მომავალად ანლანდელი სსხე იხმარება: ვაკეთებ; და თუ წინ თანადებული მოუსვით, გამოვა: გავაკეთებ. . .

## II. ზ ა ხ რ ა ჰ ი რ ო ბ ი თ ი.

### ახლანდელი.

5. შეკეთებინა	გმეკეთებინა
შეკეთებინე	გმეკეთებინეთ
შეკეთებინეთ	—
ბეკეთებინე	ბეკეთებინეთ
ბეკეთებინეთ	—
ბეკეთებინა	ბეკეთებინათ
იკეთებინე	იკეთებინეთ
მეკეთებინე	მეკეთებინეთ
მეკეთებინეთ	—
ეკეთებინე	ეკეთებინეთ
ეკეთებინეთ	—

ჩინ თანდებული დასრულებს.

### გ ა ვ ლ ი ლ ი.

6. ვაკეთებდი	ვაკეთებდეთ
გაკეთებდი	გაკეთებდეთ
გაკეთებდეთ	—
აკეთებდი	აკეთებდეთ
შაკეთებდი	შაკეთებდეთ
ტვაკეთებდი	ტვაკეთებდეთ
აკეთებდეს	აკეთებდენ
შაკეთებდეს	შაკეთებდენ

გვაკეთებდეს	გვაკეთებდნენ
ბაკეთებდეს	ბაკეთებდნენ
ბაკეთებდესთ	—

ჩინ თანდებულნი აქაჲ.

მომავალი.

7. ვაკეთო	ვაკეთოთ
ბაკეთო	ბაკეთოთ
ვაკეთო	ვაკეთოთ
აკეთო	აკეთოთ
მაკეთო	მაკეთოთ
გვაკეთო	გვაკეთოთ
აკეთოს	აკეთონ
მაკეთოს	მაკეთონ
გვაკეთოს	გვაკეთონ
ბაკეთოს	ბაკეთონ
ბაკეთოსთ	—

ჩინ თანდებულნი აქაჲ.

### III. ზ ა ხ რ ა ნ ა ტ ვ რ ი თ ი.

ბავლილი.

8. შეკეთებინოს	შეკეთებინოს
შეკეთებინო	შეკეთებინოთ
ბეკეთებინოს	ბეკეთებინოთ
ბეკეთებინო	ბეკეთებინოთ

გეგეტუბინოთ	ვეგეტუბინოთ.
ე — ს	
ვეგეტუბინო	.
ეგეტუბინო	

რინ თანდუგული.

ახლანდელი.

9. ვაგეტუბინოს	გვაგეტუბინოს
ტაგეტუბინოს	ტაგეტუბინოთ
ტაგეტუბინოსთ	აკეტუბინონ
—	გვაგეტუბინონ
აკეტუბინოს	ტაგეტუბინონ

რინ თანდუბული.

მოშავალი.

10. ვაკეტუბინა	გვაგეტუბინა
ტაკეტუბინა	ტაკეტუბინათ
აკეტუბინა	აკეტუბინათ.

ღმასაღ წინ თანდუბული.

ჩატყობით დახრას არა აქვს ჰირთა შორის ტრიალი. —

IV. ზახრა დასაქმებითი.

რჩევიითი:

11. —	ვაგეტოთ
აკეთე	აკეთეთ
აკეთოს	აკეთონ.

რინ თანდუბული.

12. — ფაკეთებდეთ  
აკეთებდეთ აკეთებდეთ  
აკეთებდეს აკეთებდნენ

რინ თანდებული.

დაშლითი.

13. — ნუ ფაკეთებთ  
ნუ აკეთებ — აკეთებთ  
— აკეთებს — აკეთებენ.

რინ თანდებული.

ბრძანებითი.

14. — არ ფაკეთოთ  
არ აკეთო — აკეთოთ  
— აკეთოს — აკეთონ.

რინ თანდებული.

მიძღვობა.

15. ლათინო გერუნდი: კეთება, გაკეთება.  
16. — გერუნდიფი: საკეთები, გასაკეთები.  
17. — სუბინი: საკეთებლად, გასაკეთებლად.  
18. ახლანდელი: კეთებული, გაკეთებული, შკეთებული,  
გამკეთებული.  
19. გავლილი: ნაკეთი, განაკეთი, ნაკეთები, განაკეთები.  
20. მოშავალი: საკეთებელი, გასაკეთებელი, კეთებადი,  
გაკეთებადი.

**წმასკედ მეტი შემოკლება და შეიძლება? ოთხმოცდა ორის მაგიურად გამოავიყვანეთ ოცი ხანა.**

**თა უნდა ვთქვათ, რომ მიმოხვრა გამოვიდა, უნაკლულა.**

**ძომელიც ზმნა ასე დაბრუნდება, სხანს ამ კალაპოტს მოჭყოლია და, მასსადამე, კანონიერი უოფილა.**

**ძირავალია ზმნა, რომელიც ასე მიმოიხვრის, მაგალითად:**

ვაბურებ (აბურა დაუბატიეებელ სტუმარსა ჰქვია), ვაბჯრებ (აბჯარი-რკინის ტანსაცმელი), ვაგარაკებ (საუნეთა ვჰხლი), ვალილეებ, ვალუატებ (ვაგლანავეებ), ვამებ, ვასპარეზებ (ვასარბილეებ), ვაშკარავეებ, ვახოვებ, ვახანავეებ, ვახანოვანებ (მოხდენილ ქალად ვჰხლი), ვაბარებ, ვაბევერებ, ვაბერებ, ვაბერიკაცებ, ვაბერიკავეებ, ვაბოტანოვეებ (ვაბოლოტვარიებ), ვაბრკოლებ, ვაბრიუვეებ, ვაბრუნებ, ვაბრუებ, ვაგებ, ვაგემირიელებ, ვაგლანავეებ, ვაღილებ, ვაღავეებ, ვაღგენ, ვათავეებ, ვათამაშებ, ვაევირეებ, ვაოცებ, ვალაგებ, ვანუგეშებ, ვაპრიალებ, ვასრულებ, ვატარებ, ვატრიზავეებ, ვატრიალებ, ვაფიურებ, ვაფთხილებ, ვაფუფუნებ, ვაქებ, ვაქორწინებ, ვაღრიალებ, ვაფვედრებ, ვაშენებ, ვაშინებ, ვაჩემებ, ვაჩუშებ, ვაცმევე, ვაძინებ, ვაწვალებ, ვაბაძე, ვგანგლავ, ვეგვლები, ვევარჯიშები, ვაკწრავ, ვკითხულობ, ვპოვეულობ, ვსცემ, ვსცნობ, ვსწვამ, ვსწერ, ვჭამ, ვჭეჭე და სხ. და სხ.

**ქე დაერთვის ცალკე მიმოხვრა ზმნისა: «ვსწერ» და «ვეწერები».** —

**წმას წინეთ რომ ვსთქვით, უოგელი მოქმედებითი ზმნა «ცადამდგომარეობითდესაო», აი ამისი დამტკიცება:**

ვაბუნავობ, ვაბუნდებ; ვეაბჯრები, — ვაბჯრობ; ვაგარაკობ; ვაღვილობ; ვალუატდები; ვეამები; ვასპარეზობ; ვაშკარაველები,

ვანოენებ; ვანაოზ; ვანოენოზ; ვებარები, ვებერება, ვებრ-  
ლები, ვებერლები, ვებრიკაცლები, ვებრიკაცობ, ვოგანოვლები,  
ვოგანოვობ, ვბრკოლები, ვბრიყვები და სს. და სს.

წმთი მიმოხვრას დიდი განსხვავება არა მოუვარა, —  
ისეთი მაინც, რომ მოქმედებითი ზმნის მიმოხვრასში არ  
გპენას; მაგალითად:

### ვკეთლები.

ვკეთლები, კეთლები, კეთლება  
— ით, კ — ბით, კ — ბიან.  
ვკეთლებოდი, კ — ბოდი, კ — ბოდა  
— ღით, კ — ღით, კ — ღნენ.  
ვკეთებულვარ, კ — ხარ, კ — ა  
— ვართ, — ხართ, — ან.  
ვეთებულვიყვ, — იყვ, — იყო  
— ვიყვით, — იყვით, — იყვნენ.  
ვკეთებოდე, კ — დე, კ — დეს  
— დეთ, კ — დეთ, კ — დნენ,  
კეთებოდე, ნუ კეთლები, არა კეთებოდე.

ძედომარებითი ზმნის მიმოხვრას ბევრჯერ არა აქვს  
პირთა შორის ტრიალი და სხვა მნიშვნელობა თუ არ  
პირველსავე, — რადგან ყველა თავთავისთვისა კმოდგომას  
რებს. —

სხვა მაგალითი კიდევ:

მიინავს, მიეძინა, მიძინებია, მიძინებოდა, მიძინებოდა,  
მიძინებოდა,  
ღეს და სხვა და სხვა.

ღმის წინეთა ვთქვით, ღაიოს წინეებისკოპოზი ორად  
ჭყოფს ქარიულს ზმსებსა. შირველ რიგს მოჭვევა  
ზმნა, რომელიც იწეება მათა და მეორეს — რომელიც იწე-  
ება ვათა.

ძალიან მკვიდრი საფუძველი აქვს ამას:

1. არა თუ მარტო ჩვენი, სხვა ყოველი ენის ზმნებიც  
ორ უმთავრეს ნაწილად განიყოფებიან: «მოქმედებითად»  
და «მდგომარებითად». **ძა** ცვლილებაც უნდა მიეცეს  
ზმნასა, რა სახელიც უნდა დაერქვას, «ფნებითი», «უკუნ-  
ქცევითი, უმეშეობითი», თუ «ურთიერთარსობითი», —  
ზმნა მანც ან მოქმედებითი იქნება, ან მდგომარებითი.  
ღმ ორ ბანაკს ვერც ერთი ზმნა ვერ წაუფა; —

2. ქართულ ზმნას პრეფიქსად, მოწინაფედ, ან «ფ» უნდა  
უჯდეს თავსა, ან «მ». **ღანა** არა, **ზოგი** ისეთი ზმნაც  
არის, რომ თითქო არც ერთი არ უჯდეს ამ სროსაგანი,  
მაგალ:

თოვს, წვიმს, ქუხს, ცრაბახობს. . . .

ბაკრამ ზმნა ან პირნაკლი უნდა იყოს, — როგორც ას-  
ლავე ვიტყვით, ან მესამე პირად მოუყვანილი, რომ აღარც  
«მ» უჯდეს, აღარც «ფ»; —

3. ღქამდინ რომ უღლვილებსა ვშინჯავდით, იქ დაგვი-  
ნახეთ, რომ ერთსა და იმავე ზმნას, მნიშვნელობის მიხედ-  
ვით, ხან «ფ» უჯდება თავსა, ხან «მ».

ძა კი ერთხელ გულის ასახედ დაფაჯერებთ, რომ ზმნა ან «ფ» თ იწყება, ან «მ» თ და უთუოთ მოქმედებითი არის ან მდგომარებითი, — შეიძლება აღარც ვაცვიფოთ აღარც ვაცხელათ ღ პირდაპირად ~~პირი~~ კანონს მიემართოთ, რომ სულსედაც ქართული მიმოხედა არის დაფუძნებული და აშუენებული, თავისი ცვლილების აუარებელი სიმარადით ხევის ბუნებითი შესაბამისათვის რომ კინაღამ გვაღაღატებინა და საქმე ძნელი ყოფილაო, კინაღამ თავშივე აგვადებინა ხელი.

ზვსნით ამ კანონს თუ არა, ცხადად დავინახავთ, რომ შანინცა დამინც ბეგრი თავსატეხი, — შერეობისა არ იყო, არცარაფერი აქა ყოფილა, — და დაღრეკვილობაც სულ ტყუილადაუბრალათ შეგვრჩებოდა.

პერ თავაღინ ეს განვიხილოთ, რომ ზმნის პრეფიქსი, თავი, წარმოგვიდგენს იმისს საქუთარ ნაცვალს ახელს, — ან თუნდ ასე ვთქვათ, ზმნის განპიროვნებასა, — და ბოლო — ე. ი. სუფიქსი, ხან პირსაც გამოგვიხატავს, მართალია, მაგრამ უფრო კი ხმასა, რიცხვსა, დროსა და სახეს გვიჩვენებს ზმნისას:

მ ინდა, გ ინდა, უ ნდა; გვ ინდა, გ ინდა თ, უ ნღ თ;  
მ ინდ ოდა, გ ინდ ოდა, უ ნდ ოდა; გვ ინდ ოდა, გინდ ოდა თ,  
უ ნღ ოდათ; ვ ინდ ომე, . . . ვ ინდ ომებლი, . . . მო მინდ  
ლო მებია. . . .

სქემად მოვიყვანოთ ახლა ის პრეფიქსები და სუფიქსები, ე. ი. დასაწყისი და დაბოლოვება, რომელნიც ცხოვლად გამოგვიხატვენ ზმნის პიროვნებასაცა და მნიშვნელობასაც.

ჰერ ისეთი ზმნის სქემა, სადაც მოთავეებს მ.

მხოლოდ ბითად.

რიგი	პირველი პირის		მეორე პირის		მესამე პირი
	თავი	ბოლო	თავი	ბოლო	თავი და ბოლო
1.	მ	—	ბ	—	ჭ, ს—ს. ა.
2.	მა	—	ბა	—	ა —ს. ა.
3.	მე	—	ბმ	—	ე —ს. ა.
4.	მი	—	ბი	—	უ —ს. ა.
5.	მია, — მიე, მია,	—	ბია, — ბიე	—	უა, —ია, —
	მიუ — —	—	ბიო, — ბიუ —ს. ა.	—	უო, უუ, —ს. ა.
6.	მო—მომ —	—	მოც —	ს. ა.	მოჭ, მოს, ს. ა.

მრავლო ბითად.

1.	ბვ	—	ბ	—	თ	ჭ—თ, ს—თ.
2.	ბვა	—	ბა	—	თ, სთ	ჭა—თ, —
3.	ბვე	—	ბმ	—	თ,	ა—თ, —
4.	ბვი	—	ბი	—	თ,	ე—ნ, ე—ნ.
5.	ბვიე, — ბვია,	—	ბვი — ბია	} — თ,		უ—თ, უ—ნ.
6.	ბვიო, — ბვიუ,	—	ბვიო — ბვიუ			
7.	მოა: —	—	მოა: —	თ		მოა: — მოს.—თ.

ქმ სქემაში მოყვანილს იავსა და ბოლოს მიიღებენ  
შემდეგნი, მაგალითად, ზმნანი:

მ ს ო ლ ო ო ბ ი თ ა დ.		მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ა დ.	
რიგისა.			
1. მგონია	მწაღია	გგონია	გვწაღია
ბგონია	ბწაღია	ბგონიათ	ბწაღიათ
ჭგონია	ჭწაღია, ან სწაღია	ჭგონიათ	სწაღიათ.
2. მაქვს	მაწევს	გვაქვს	გვაწევს
ბაქვს	ბაწევს	ბაქვთ	ბაწევთ
აქვს	აწევს	აქვთ	აწევთ.
3. მეტრფის	მერევა	ბვეტრფის	ბვერევა
ბეტრფის	ბერევა	ბეტრფისთ	ბერევათ
ეტრფის	ერევა	ეტრფიან	ერევიან.
4. მიმძიმს	მიძველდება	გვიმძიმს	გვიძველდება
გიმძიმს	გიძველდება	გიმძიმთ	გიძველდებათ
უმძიმს	უძველდება	უმძიმთ	უძველდებათ.
5. მიოკებს	მიუხვებს	გვიოკებს	გვიუხვებს
ბიოკებს	ბიუხვებს	ბიოკებთ	ბიუხვებთ
უოკებს	უუხვებს	უოკებენ	უუხვებენ.
6. მომწონს	მომეყავს	მოგვწონს	მოგვეყავს
მოგწონს	მოგეყავს	მოგწონთ	მოგეყავთ
მოსწონს	მოჭეყავს	მოსწონთ	მოჭეყავთ.

ქსელა მკორე სქემა ზმნისა, სდაც მორთავეობს ვ.

მხოლოდობითად.

რიგი.	პირველი პირი	მკორე პირი	მესამე პირი
1.	ვ	ჭ, — ს —	ჭ — ს, ს — ს.
2.	ვა	ა	ა — ს
3.	ვე	ე	ე — ა, ე — ს.
4.	ვი	ი	ი — ა, ი — ს.
5.	ვა	ა	ა — ა, ა — ს.
6.	ვე	ე	ე — ა, ე — ს.

მრავლობითად.

1.	ვ — თ	ჭ — თ, ს — თ	ჭ — ნ, ს — ნ.
2.	ვა — თ	ა — თ	ა — ნ, ე — ნ.
3.	ვე — თ	ე — თ	ე — ნ.
4.	ვი — თ	ი — თ	ი — ნ, ი — ან.
5.	ვა — თ	ა — თ	ა — ნ, ა — ან
6.	ვე — თ	ე — თ	ე — ნ, ე — ან.

ქმ სქემით თავსა და ბოლას ითვისებენ. შემდეგი ზმნები.

მხოლოდობ.

მრავლობ.

1.	ვბანავ	ვცრუობ	ვბანავთ	ვცრუობთ
	ჭბანავ	სცრუობ	ჭბანავთ	სცრუობთ
	ჭბანავს	სცრუობს	ჭბანავენ	სცრუობენ.

- |             |            |          |              |
|-------------|------------|----------|--------------|
| 2. ვახსენებ | ვაწინარებ  | ვახსენებ | ვაწინარებო   |
| ახსენებ     | აწინარებ   | ახსენებ  | აწინარებო    |
| ახსენებს    | აწინარებს  | ახსენებს | აწინარებსენ. |
| 3. ვებრძვი  | ვენდობი    | ვებრძვით | ვენდობით     |
| ებრძვი      | ენდობი     | ებრძვით  | ენდობით      |
| ებრძვის     | ენდობას    | ებრძვიან | ენდობიან     |
| 4. ვიტყვ    | ვიტანჯები  | ვიტყვით  | ვიტანჯებით   |
| იტყვ        | იტანჯები   | იტყვით   | იტანჯებით    |
| იტყვს       | იტანჯება.  | იტყვენ   | იტანჯებიან.  |
| 5. ვახუჯობ  | ვაქროვდები | ვახუჯობთ | ვაქროვდებით  |
| ახუჯობ      | აქროვდები  | ახუჯობთ  | აქროვდებით   |
| ახუჯობს     | აქროვდება  | ახუჯობენ | აქროვდებიან. |
| 6. ვუკივი   | ვუშვებ     | ვუკივით  | ვუშვებთ      |
| უკივი       | უშვებ      | უკივით   | უშვებთ       |
| უკივის      | უშვებს     | უკივიან  | უშვებენ.     |

წესად ამ ორსავე სქემას ერთად მოფუყართ თავი და რმდენათაც შეიძლებაოდეს შევამცირეთ; — ვსახათ რა გამოვა. —

მ ს ო ლ ო ბ ი თ.

პირველ პირი	მეორე პირი	მესამე პირი
მ	ბ ს —	ჭ, ს, ა ჭ — ს; ს — ს.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ.

ბმ	ბ — თ, —	ჭ — თ, ს — თ
ვ — თ	ჭ, ს — თ	ჭ, ს — ნ.

ქის არის უცვალეუბელი კანონი ყოველი ქართული ზმნისა, ორგვარ ზმნას გარდა:

1. სხვა კანონი აქვს ზმნასა, რომელსაც მიმოხვრებაში ეხმარება არსებითი ზმნა «ფარ»; —

და 2. სხვა კანონი აქვს ზმნასაცა, რომელიც არის პირ-ნაკლი.

ქსენიტ გავშინჯოთ:

მ ხ ო ლ ო ბ ი თ.

ვზივარ	ვწევარ	ვდგავარ	მოვდივარ
ჭზიხარ	სწევხარ	სდგახარ	მოდიხარ
ჭზის	სწევს	დგას	მოდის.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ.

ვზივართ	ვწევართ	ვდგავართ	მოვდივართ
ჭზიხართ	სწევხართ	სდგახართ	მოდიხართ
ჭზიან	წვანან	დგანან	მოდიან.

ყოველ ამგვარ ზმნას შიგა და შიგ თავთაფისი ცვლილება აქვს, მაგალითად:

ვზივარ, ვიჯექ, დაფუდები; ვსხედვართ (ვზივართ არ იხმარება); ვიჯექით ან ვისხედით; დაფსხდებით; —

ვწევარ, ვიწექ, ვწვებოდი, მწოლიარე, ან მწოლარე; — ვდგავარ, ვიდექ, ვდებები, მდგომი, ნადგამი. . . .

ღმ მიზეზით ყველა ამისთანა ზმნა უკანონოდ ითვლება

**პირნაკლი ზმნა:** იმ ზმნას ეწოდება, რომელიც მანტრო  
მესამე პირად იხმარება:

ელავს, ქუსს, თოვს, წვიმს, თუნღება, ღამღება, მწუნღება,  
ვანშღება, ცივა, ცხელია, გრილია, თბილია, უნდა.

ელავდა, ქუსდა, თოვდა, წვიმდა, თუნღებოდა, ღამღებოდა, მწუნ-  
ღებოდა, ვანშღებოდა, ცივოდა, ცხელიოდა, გრილიოდა, თბი-  
ლიოდა.

იელვა, იქუსა, . . . ღაცა, ღათა, აცივდა, აგრილდა.

იეღვა, ეწვიმნა, აგრილეზულ იყო, აცივებულ-იყო.

უელავს, უთოვია, აცივეზულა.

იელვოს, ღათბეს, აგრილდეს.

იელავს, ან იელვებს, — ღათბება, აცივდება. . .

**წრის** კიდევ ერთი უცნაური ზმნა, რომ არც სიაქს  
იტყვის, არც დროსა, არც პირსა და არც რიცხვსა:  
**უნდა!**

უნდა ატრიალოს, უნდა ეტრიალებინა, უნდა დაატრიალოს;  
უნდა ვატრიალო; უნდა მიატრიალ-მოატრიალო. . . . უნდა გვე-  
ტრიალებინა, უნდა ეტრიალებინათ.

**წლა** მიმძღოლი თანდებულები მოფიქვანათ, რომ ვნა-  
ხათ, რა და რა მნიშვნელობას აძლევენ ზმნასა.

**ქს** თანდებული რიცხვით აწის თხუთმეტი, — როგორც  
ორი ზმნის ცალკე მიმოხვნაშიაც მოფიქვანეთ: მკაქს და  
მყაქს:

ა, აღ, გა, და, მი, მო, შე, ჩა, ამო, გამო, გადა, გადმო,  
ვიმო, შემო, ჩამო.

მატალითები:

ვახამ, ვახნევე, ვალ, ვატარებ, ვაფრენ, ვაჭენებ, ვგზავნი, ვლი-  
ვარ, ველი, ვზიდავ, ვიარ, ვივლი, ვიტან, ვიღებ, ვკაფავ, ვმარ-  
თავ, ვრბი, ვუშვებ, ვრზ. ვჭხტი, ვჭუყარ, ვჭუჭუბი და სხ.

ყოველი ამ ზმსათაგანი წამძღვანებს ყველა ამ თანდუ-  
ბულებს სწორით ისე, როგორც ზმსანი მატეს და მყავს.

- ავდივარ
- აღვალ
- გავდივარ
- ღავდივარ
- მივდივარ
- მოვდივარ
- შევდივარ
- ჩავდივარ
- ამოვდივარ
- გამოვდივარ
- გაღავდივარ
- გაღმოვდივარ
- მიმოვდივარ
- შემოვდივარ
- ჩამოვდივარ.

ხოტი სხვა ზმსაც არის, რომ ან სახე აკლია ან დრო,  
და ან რომელსაჲე სახეში თუ დროში სრულებით იტვლება:

ვხედავ, ღვინახე, ღვინახავ: ვზივარ, ღვჭუქე, ღვჭუღები; ღა-  
ვალ, ვიარე, ღვივლი: ვაძლევ, მივეცი, მივსცემ; ვწევარ,  
ვიწევი, ღვსწევი.

და სხ. და სხვ.

აკანონოთ დასში გადადის უოველი ამგვარი ზმნა.

ძანდებულებიასს თავისს დროზედ ვიტყვით, რა თვი-  
სებისაც აჩიან; — მაგრამ აქ კი ეს მანინ უნდა ვსთქვათ,  
რომ, ზედნადების ან იყოს, ეოველთვის უცვლელად რჩე-  
ბიან და ზმნა ისე უნდა მიმოიხვრებოდეს, თითქო თანდე-  
ბული სულ არა ჭქონიყოს.

შემომყავს, შემომჟავა, შემოვიყვან. შემოიყვანოს. . . .

აღვაშენებ, აღვაშენებდი, აღმიშენებია. . . .

ღმ კანონის გამოისობით ერთი მიმოხვრა უნდა მო-  
ვიყვანოთ კიდევაც, რომელიც თავისთავად დიად კანონიუ-  
რია, მაგრამ ზოგოერთის ახლანდელ მთხვველებს კი ძალიან  
უჭირვებს სჯემეს:

აღვიარებ, აღვიარებ; აღვიარებდი, აღვიარებდი, აღვი-  
არებდა; აღვიარე, აღვიარე, აღვიარე; აღვიარო, აღვიარო, აღვიაროს;  
აღმიარებია, აღვიარებია, აღვიარებია; აღვიარებდი, აღვიარებდი,  
აღვიარებდი; აღვიარებინოს, აღვიარებინოს, აღვიარებინოს,  
აღვიარე, ნუ აღვიარებ, არაღვიაროს.

გერუნდი: «აღსარება».

გერუნდივი: «სააღსარებო».

სუბინი: «აღსარებად, აღსარებლად».

მიმღეობა, ახლანდელი: აღსარებელი, — (რომელიც  
სათქმელი იყო და აჩისცა); — «აღმსარებელი», —  
(რომელსაც უნდა ეთქვას, ან უნდა სთქვას); «აღმსა-  
რებელი», — (რომელსაც უთქვამს და ამბობს).

გაგლილი: «აღსარებული» (თქმული).

მომავალი: სააღსარებო, «აღსარებადი».

ჟროი კანონი კიდევ და დავაბოლოვოთ კიდევ ამდენი  
ზმნაზედ საუბარი; — სჯულამდის კი ნუ ჩაჭყვებითო, არა  
ვის გვითხრას; — ზოგი თვითან თქვენ იკვლიეთ, ჩემო  
სიტყვებზე შვილებო; ზოგი სხვათ იკვლიონ, ვინც სიყვარ  
რულსა ჰკრძნობდეს თავისი აღმზრდელისა და ფეხზედ  
დამუენებელი დედა ენისას.

ჩემიხად მოხდება ორი ზმნის განუშორებლად ტრიალი  
მაგალითად:

მინდა ვსწერო:

მინდობა მეწერა;

მდომებოდა — ვსწერდი;

თუ მოვიინდომე — ღავსწერ;

რომ მომენდომებინა — ღავსწერდი.

ღმ კვარადვე უჯელს შეეებთან:

მწადს, მსურს, ვფიქრობ, განვიზრახავ — ვსწერო.

«მოწადინე, მოსურნე, მდომელი» — წერისა, «ვათავებ  
ზმნაზედ წერასა და ვარტა ზმნაზედ გამთავებელი წერ  
რისა».

თავი IV.

ზ მ ნ ი ს ზ ე დ ა .

ჩს ქართული სახელი ძალიან უდგება ლათინურს *adver-*  
*bium's*.

ზმნისზედა არის მეოთხე სიტყვის ნაწილი და ეწოდება  
ლექსთა შათ:

«რომელნი აღნიშნვენ ადგილსა, ანუ დროსა, ანუ სახესა  
მოქმედებისა, გინა მდგომარებისა» (ლათინური გრამმა-  
ტიკის განმარტებით).

«რომელნი მიჰყვებიან ზმნასა აზრისა მისისა განსაბე-  
ჭითებლად» (ფრანგული გრამმატიკით).

«რომელნი გამოსთქმენ ვითარებასა, ანუ გარემოებასა  
სხვა ვითარებისა ანუ მოქმედებისა» (რუსულით).

«რომელნი გვიჩვენებენ გარემოებასა, დროსა, ადგილსა  
და რაოდენობასა (ქართული, დავ. ჩუბინოვის).

«რომელნი აჩვენებენ (ვის?) მოქმედებისა ანუ ვნებისა  
ვითარებასა, რაოდენობასა, დროსა და ადგილს» (ქართ.  
ზღაგ. იოსელი).

«ზმნისზედაა არს ნაწილი სიტყვისა, რომელიცა გვართა,  
მოქმედებათა და ვნებათა აობათსა დაჭნიშნავს» (ანტონ  
ქათაძე.)

ჩვენ რაღა ვთქვათ?

სწორეთ ზმნას დაჭვევა ფეხგნველად ეს სიტყვისა

ნაწილი, რომ მოქმედება არის გამოხსნაკვევი, თუ მდგომარეობა, ცხადად გამოიჩვენებოდა:

«იქ» მივალ; «აქ» მოდის; «ხვალა ვნახავ; «გუშინ» ვიყავ; «მხარულად» მიდიოდა; — «უქველად» იტყვის; სხა ხელი «ზმნად» იქცა, ზმნა ჯერ «სახელად» და შერე ისევ «ზმნისწყლად».

შინაგალია ამგვარი ლექსი და გრამატიკოსნი აქაც ცდილობენ ყველას ისე მოუყარონ თავი, რომ გარეთ აღარც ერთი აღარ დარჩეს. — ლმისთვის ზოგი რვადა ჰყოფს ზმნისწყლად; ზოგი თორმეტად; — ზოგი, რომ გორც ჩვენი პატრიცემული რაფ. ერისთავი, ჩვიდმეტადან; — მაგრამ — რამდენხანდაც მოქმედება ან მდგომარეობა განვითარდება, ეს სისწორით მაშინ ითქმის, რომ დესაც სისწორით ჯერ იმას შევიტყობთ, თვითან მდგომარეობა და მოქმედება რამდენი არის, — და ამის გამოხსნაკარიშებს ვინ დაადგება, თუ ეს არ გადავთქვით, რომ ყოველი სახელი ზმნად იქცევა?

მაშ ეს ვიკმაროთ სათქმელად, რომ «ზმნისწყლად გამოიჩვენებოთ ვიჩვენებს ზმნის მნიშვნელობას».

ღნლა მოვიყვანოთ, რაც რომ მოგვაგონდეს, ზმნისა შედა «პირველსანე» რაც თავისთავად არის «ზმნისწყლად» და არა გადმოკეთებული:

### 1. ჩვენებთონი:

აქ, იქ, მანდ, აქეთ, იქით, მანდეთ; ასე (და არა ესე), აგრე; ისე; შინ, შიგნით, გარე, გარეთ, ქვემოდ, ზემოდ; ჩემსავით, შენსავით, ამასავით, მაგასავით, იმასავით; ჩემებრ, შენებრ. . .

2. რაოდენობითნი:

თითოთითოდ, ათობით, ასობით; ათასად, ათათასად; წყვილად; მრჩობლად, ბევრად, მრავლად, მრავალჯამიერად; ცოცად, ნაკლებად, ამდენად, მაგდენად, იმდენად; კენტად, ლეწად, რამდენად, რაოდენად. . .

3. დროითნი:

დღეს, ხვალ, გუშინ, გუშინწინ; გუშინდულად, დღევანდულად; წუხელის, წელან, გუშინლამ; წუხანდულად, წელანდულად; ზეგ, მაზეგ; სახვალიოდ, საზეგიოდ; წლეულ, შარშან, შერშის, საგაისოდ, გაისო ბას. . . .

4. ვითარებითნი:

რათა, როგორ, ვითარ, რანაირად, რაფრად; კარგად, ავად, ლამაზად, მშვენიერად, თეთრად, ფერადფერად; მკვირცხლად, მარდად, სწრაფად, სასწრაფოდ, საჩქაროდ, საგანგებოდ, საიასალოდ. . . .

5. დამტკიცებითნი:

ღიად, ოღონდაც, მართლა, მართლად, სწორედ, ბეჭითად, ქემ-მარიცად, ზედმიწევნით. . .

6. გადათქმითნი:

არა, არას დროს; არაოდეს, არასოდეს, ვერა, ვერასდროს; ვერაოდეს; სულაც არა, სრულიად არა; — სრულიად ვერა; — არაფრად, ვერაფრად.

7. გადაქცევითნი:

ქვად, წყლად, ღრუბლად, ორთქლად, ნამად, დამად; ნადირად, ფრინველად, აღამიანად, კაცად, პეტრედ, ქალად, სალომედ; წიგ-

ნად; ქალღლად; კითხვად, წერად, თხზვად, თარგმნად, ძილად, მღვიძარებად, ჯდომად, ღვთობად, წოლად, . . . გადმოქმედებობად, გადმომღვთმარებობად, — ლათინურად, ინგლისურად, ჩვენებურად, მათებურად.

**ძ** ატოვრცა ვჭხედავთ ზმნისზედა უფრო სშირად დაბოლოვდება «დათ.» — განიანის წინაღმდეგობა კი სრულუბოთ არა იქნება, რომ ეს ასო ხანდახან «თად» და «თად» იქცევადეს; — მეტადრე მაშინ, როდესაც მიმდევნო სიტყვა ისეთი ასოებით იწყება, რომ იმათთან «დ» უფრო ეჩინოთ ირებოდეს. — ჴანდახან საჭიროც არის ესა, რომ ან სიტყვის უმეხობა არ მოგვივიდეს, ან კაკაფონია არ შემოგვეპაროს, ესე იგი: ერთნაირისხმის გახშირება.

**ძ** რომ ესეები გვეტოვინება, რამდენათაც უნდა იუთაფუბოდეს ზმნისზედა, სულერთია, ოდნადკი მოსწავლეს არ გაუჭირდეს საქმე.

**ძ** აგრამ, სხვა რომ არა იუთა რა, — სვინიდიისის დსამა შეიღებლად მაინც მოვიყვანოთ, როგორც ჭეოფენ ზმნისზედას ჩვენი სიტყვისმეტყველნი.

1. ადგილობობობად;
2. რაოდენობობობად
3. რიცხვობობობად,
4. სშირობობობად,
5. შემკრებულობობობად;
6. განკრებობობობად,
7. ჩვენობობობად,
8. წესობობობად,

9. დამტკიცებითად,
10. უკუთქმითად,
11. საწაღად,
12. შემჩნობლებითად,
13. მუედროებითად,
14. უთანამდებობითად,
15. კითხვითად,
16. საიჭვოდ და
17. მსწრაფლობითად.

ღღვილად შეიძლება ერთი ამდენი კიდევ დამატოს.

1. განვითარებითად,
2. განზვიადებითად,
3. განწბილებითად,
4. განმსჯელობითად,
5. მკრესელობითად,
6. მკელობლობითად,
7. სავნებელობითად,
8. მართლმკვეთელობითად,
9. შეწამებითად,
10. მართლმსედველობითად,
11. დასახელებითად,
12. დასაქმებითად,
13. დაბოლოვებითად,
14. განქიქებითად,
15. გარესკნელობითად,

16. თავხედობითად და

17. ათიათას-ასიათას ნაირობითად.

მაგრამ რა გამოვიდა: დამც იყოს—შერყეობაში თორა მეტი ბრუნვა ოთხის მაგიერად, ან უღლვილებში ათი და ოცი მიმოხვრა ორისა და სამის მაგიერად.

ძველს დროში იცოდნენ, სწავლას დიდად აძნელებდნენ, რომ მეცნიერთა რიცხვი თუ გამრავლდა, მეცნიერებას პატივი აყურება; — ჩვენს დროშიაც კი გვახსოვს ამგვარი ქველმოქმედება თვითან მასწავლებელთ შოთავეებისა; მაგრამ მე ჩემი შეილებსათვის ვსწერ და ნეტავი, თქვენი სიტყვებით, იმდენს შევიძლებდე, რომ ამ გრამმატიკასაც ერთი ათად შევამოკლებდე და იმის სწავლასაც ყოველს ქართველს ერთი ათად უფრო გაუაღდილებდე; — თორემ ან როგორ შეიძლება მოსთვალოს გაცმა, რა და რა გვარი არის ზმნის წედა, — და ან, რომ შეიძლებოდეს კიდევცა, რა საჭიროა?

სიტყვა: არ არის ისეთი, რომ ზმნისწედად არ გადაიქცეოდეს. —

მაოდი დ ასთვალეთ ახლა, რამდენიათქო.

---

## თავი V.

### თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი .

ეს მეზუთე სიტყვის ნაწილი, თანდებული, დაერქვა უფველს იმ სიტყვას, რომელიც ან წინმიუძღვის ლექსსა და ან თან მიჭყეება, რომ იმისი მიმართულება დატყანახვოს.

(იმ სიტყვის ნაწილს ზურაბ შანშოვანი და თვითან ლიტონ ზათალიკოზიც ხანდახან ათორისს უწოდებენ (ჯემჯემ); მაგრამ ათორისი, ე. ი. ისეთი სიტყვა, რომელიც სხვა ენებში არსებით სახელს ან წინ უძღვის, ან თან მისდევს უფრო სქესის გასარჩევად, როგორც მაგალითად: der, di, das; — le, la, les; the, და სხვ. — ჩვენს ენაში არ არის, — რადგან არა ფრისთვის არ არის გამოსადეტი).

იმ მიზეზით ჯერ ორ რიგად იუოფება თანდებული:

მიმლოლად და მიმოლოად.

პირველი რიგის თანდებულები, რიცხვით თხუთმეტი, ზმნის მიმოხვრაშივე კავიტანით; მაგრამ არის კიდევ იმავე რიგისა რამდენიმე, რომელიც იქ არ შეგვხვდრია:

აი, ამ პირველი რიგის თანდებულები:

ა, აღ, გა, და, მი, ღო, შე, ჩა; ამა, აღმა, ამო, აღმო, გამო, ღამო, მიმო, შემო, ჩამო; — ზე, წა, უ, უ — დ, თვინიერ.

მაორე რიგის თანდებულები არიან სამკვარნი. (მაგის თავად ვეელა თანდებული ისე უცვლელი არის, როგორც  
g\*

ზმნისზედა; მაგრამ ესენი სახელებს შეეთხზვიან ბრუნვე-  
ბის გარჩევით, — და ეს არის მიზეზი სამრიგად დაყოფისა:

1. პირველი რიგის თანდებულები მისდევენ სახელო-  
ბითს ბრუნვასა:

თი, თ, თურთ,

მაგალითი:

ივანეთი, კაცით, კაცითურთ.

ქან ნათესავობითსაც მისდვენ:

მაგალითი:

ამისით, იმისით, თავისით, იმისითურთ.

2. მეორე რიგის თანდებულნი მიჭყუებიან ბრუნვას  
უფრო ნათესავობითსა:

გან, გამო, მებრ, ებრ, დმი, თვის, მიმართ, მომართ:

მაგალითი:

კაცისგან, კაცისგამო, კაცისამებრ, კაცისებრ, კაცო-  
სადმი, კაცისთვის, «კაცისა მიმართ», «კაცისა მომართ».

ქმავე ბრუნვას მოითხოვს მიმძღოლთაგანი თვინიერ:

თვინიერ კაცისა.

და მიტემითს მიჭყუებიან:

მაგალითი.

მთას აქეთ, მთას იქით; ამ მთას გარდა; სახლს გარეთ; ამას  
უწინ, ამას წინათ, ჭერქვევით, ჭერქვეშ, ამას მერმე, იმასუკან,

სახლში (შემოკლებით, რადგან სახლსში, მარანსში, კალ-  
თასში-არიოქმის.) კოკაში, კოკასაშვიან, ამაზე, ამაზედ, ამა-  
ზედა, იმასთან, იმასთანა, ამაზევით, იმასვეით. . .

**მ**ე ერთ-ერთი ამ თანდებულთაგანი პირველს რიგში  
გადავიდა, მაშინ, სამწიგნობრო კილოს განონთამებრ,  
მიცემითის მაგიერად ნათესავობითს მოითხოვს:

• მაგალითი:

«გარდა» ამისა, «წინეთ» ამისა, «ქვეშე» ჭერისა; «მერ-  
შეთ» იმისა და სხვ.

**მ**ატრამ სამწიგნობრო კილოს განონებისას აქ მე საუ-  
ბარს არ გაგიგრძელებთ, — რადგან მერე ვაპირებთ ამა-  
ზედ ლაპარაკსა.

**მ**ერ აწმყო, მერე ნამყო და მერე მეორობადი.

**მ**ას კი ვახსენებ აქა, რომ სამწიგნობრო კილოში თან-  
დებული ხშირად შიგ შუა სიტუვამაც ჩაკვეტება ხოლმე;  
მაგალ:

მიწავიდოდი, — რომ მივიდოდიო

მიოდენრავიდოდა, — რა რომ მივიდოდა; ამგვარი  
ლექსთმოყვანილობა გასაკონათ დიად საამოა, მაგრამ ახ-  
ლანდელს სსსაუბრო ენას სულ აღარ ეთვისება.

**მ**აგე მიცემით ბრუნვას უძღვიან პირველი რიგის თან-  
დებულები.

**მ**ელანაც ვთქვით, რომ თანდებული თავისთავად არ  
იცვლება, არც ბრუნვითა და არც მიმოხვრითა; — მაგრამ  
თუ თანდებული ისე შეუერთდა რომელსაშე სიტუვას, რომ

აზრის გამოუცვლელად მოცილება ადარ შეიძლებაოღეს, მაშინ, როგორც შეერთხორცტებული, იმ სიტუეის ცვლილებას კი ველარ დახბტოლებს;

მაგალითი:

პირველოთაგანი, პირველოთაგანისა, თაგანსა, — თაგანმა;  
ხელქეეითი, — თისა, — თსა, — თმა: —  
ცასქვეშეთი, — თისა, — თსა, — თმა; —  
შენებრი, — რისა, — რსა, — რმა.

ღმ თანდებულებში არის ერთი, რომელიც ცალკე უნდა მოგიყვანოთ, ამიტომ რომ, თავისნება მსახურივით, ხან ერთ ბრუნვას მისდევს, ხან მეორეს: ესაჩის თანდებული «ფით».

ღა სიტუეაც «ი» თ დაბოლოვდება, იმას მისდევს სახელობითში და სხვას ეველას მიცემითში:

კაცივით, ნაღირივით, გმირივით, ცხენივით, ქალღღივით...  
პეტრესავით, კლდესავით, — მთვარესავით, ოქროსავით; —

ღმ თანდებულებს უნდა დაფმატოთ კიდევ სამი ქაწოთული სიტუეაც, რომელიც აზრის ბოლოს მოქტტვიან:

1. მეოქი, როდესაც განახლებით ვამბობ ჩემსავე სიტუეებს:

რომ გითხარ, ღვეწერ მეოქი, აი, ღვსწერე კიდვცა.

2. თქო, როდესაც 1. პირი მეორეს სიტუეას ახატებს მესამესთან:

«თუ გიყვარღე ეგწიგნი მალე ღამიწერეთქო.

და ვ. ო, როდესაც მოუბარი მესამე პირის ნალაპარაკს  
კეეს მოგვიხსრობს :

«დრო რომ მქონიყო, უთუოთ დავსწერლიო.

---

## თავი VI.

### ქ ა გ შ ი რ ი.

ყავშირი ისეთს სიტყვასა ჭქვია, რომელიც შეაბრებს,  
დააკავშირებს ორს ან რამდენსამე სიტყვასა, თუ აზრსა;

მაგალითად:

«**ქ**ალი და კაცი»; «**ქ**ალიცა, კაციცა, გოგონა და ბი-  
ჭიცა».

პეტრემ კალამი აიღო და პავლეს წიგნი მისწერა.

ყავშირიც ორ რიგად იყოფა:

ერთ რიგს მოჭეუებიან მარტივი კავშირები, მოკლე,  
ერთ ან ორ მარტყველოვანი სიტყვები;

მაგალით.

და, ცა, ნუ, ნუნუ, აკი, რადგან, რახან, რარომ, რაკი, როგორც,  
ვითამ, მამ, როცა, თუ, თუმცა, არ, ვერ, არც, ვერც; — ან, ანა-  
რადა; გინდ, გინდა, თუგინდა, თუნდა, თორემ, ოღონდ; ზომ,  
მაგრამ...

ძეორე რიგს მოჭყეებიან რთული კავშირები, — დამა-  
კავშირებელი აზრები;

მაგალით:

ვინაიდან, ამაღრომე, ამიტომრომ, იმისთვის, ამისთვის რომ;  
ამნაირად, ამგვარად; სადაც, როგორც, არასდროს, არაო-  
დეს; როდესაც, ამასიქით; თურმე, თუ არა და, — თუგინდრომ  
ასე რომ (არა ესე), ისე რომ, კიდეც, კიდეცა, კიდეცა; მაინც,  
მაინცა და მაინც, მაინც კი, მანამ, მანამდინ, მანამდისინ, მანამ-  
დისინაც; ნუთუ; ნუუკვე;

ჰევრი ზმნისზედა და თანდებულიც იხმარება ხოლმე  
კავშირად.

---

## თავი VII.

### შ რ ი ს დ ე ბ უ ლ ი.

შორისდებული იმ ხმას და იმ სიტყვასა ჰქვია, რასაც  
კაცი უნებლიედ წამოიძახებს მწუნსარებით, სისხრულით,  
მჩისხანებით და სხვა ამგვარი გრძნობით.

აჰ, ოჰ, ეჰ, იჰ, უჰ, ფჰ, ვეჰ; ვაჰ, ვაჰენ! არიჰ! ეეჰჰ! — ვიუ-  
ვიუ! ააჰა! სსს! სუ, ჩუ! ნეტა! ოჰ, ოჰ, ოჰ! ჰა, ჰა, ჰა!  
ერიჰა! ბარაქაა!!

**შ**ორისდებულად ზოგი ზნისწყედა იხმარება, ზოგი თანდებული, ზოგი კაფშირიცა, და ზოგი ზმნაცა.

ჩქარა, ჩქარა! მალე, მალე! ნუ-ნუ! აააა! ზე, ზე! ნუიქ, ნუიქ! მიშველეთ!!

**ჩ**რის ერთი შორისდებული, რომელიც თითქო სიტუაციას გვიმტყუნებს, რომ ქართულს ენაში მდებარეობითა და მამრობითად გასარჩევი სიტუაციები არ არის. სიტუაციები არ არის მართლაც არც ერთს სიტუაციის ნაწილში, ამ შეშფოთდეს გარდა; — აქ კი არის ერთი, რომელსაც კაცი არ იტყვის და ქალი კი: «ქა»!

**შ**ორისდებული, როგორც ზმნისწყედა, თანდებული და კაფშირი, არც დაბრუნდება, არც მიმოიხვეწის; მაგრამ, თანდებულისა არიყოს, თუ სხვა სიტუაციას შეუერთდებოდეს, მაშინ კი იმასთან იტრიალებს;

მაგალით.

სულ ვამ ვამს აძახებდნენ.

— არიქასა უვიროდნენ.

იმათმა ბარაქალამ დაგვაყრუვა.

5 ლექ. 1881. შპ.

---

## შემოკლებული ლექსიკონი

ნიტყევებისა, რაც ძვირათლა იხმარება ქართულს  
ღაჰმარაკსა და წყრამი; — ან რაც სხვა ენებიდამ  
ანის შემოტანილი.

---

ანანოზი, ებანოზი — შავი ხე.

აბგა — აბა — ჰარკი, ჰატარა ხურჯინი.

აბედი — *ამბედ* — amadou — ხის სოკო.

აბეხანდი — მოუფლელი ვენახი.

აბრეშუმი — *ამბრეშ* — ტიჭნაური, ყაჭის ნართი.

აბუნა — გამოშტერებული, ჩერჩეტი.

აბჟარი — აბა — აღმაგი, რკინისშეჩანგი.

აგატი — აგრად — ველი, მამული, სოფელი.

აგარაკი — *აგარაკ* — დაბა, სახნავი მიწა.

აგნისანი — ხე მშენიერი და უნაყოფო.

ავაზაკი — *ավազակ* — ავიკატი, თული.

ავეჭი — *آب* — *вещь* — ნივთი, ნივთიეულობა.

ავლი, ავლიანი — ფერეული, სხაგვე.

ავუანდი = უზანგო *اوزنگو*.

ავქსონი — *آخسان* — *auctor* — მომქმედი, შემოსწველი.

ავარმადი — *آوارمادی* — ბერკეტი, ამწევი ძელი.

ავიზი — *آویزی* ძვირფასი, სათუთი, სატრფო.

ავინამეტურა (*nombre d'or*), თულისთავი.

ავიბტება — მოუტიღებლობა, ვერმოტიღება, თანადევნება  
აუღლიება.

აკიდო — ასხმა, ჭაგანი.

აკრა — *آخرا* — კლდოვანი, ფრიალო კიდე, ნაპირი, სი-  
მაგრე.

აკამი — დროშა, ბაირაღი.

აკექსირი — გამონახადი, ელექსირი.

აკლი — ქიმიურად სითხე, გაწყაღებული.

აკლიქოთი — არეულობა, შფოთი.

აკლიტრიონი, ხამანწავი — *le huitre* — უსტრიცა.

აკმატრადი — ირიბი.

აკო — რიგის სახნავი.

აკქატი — გლახა, საბრალო.

აკლოიანი — მიმხვედრი.

აკაყი *آق* — ყიფი, თავმოწონე, მედიდური.

აკბავი *آبباص* — ხმა, მოთქმა მოთხრობა.

აკბარდანი — *آبباردانی* — შესურსათე.

ამბოკარი — მართლმადიდებელი კაცი.

ამბო — სუნელი, სუნი ამბოსისა.

ამბუხი — საქმიანო ჭურჭელი, perorta, ხუფი.

ამპარტაფანი — *ამպարტლან* — ამაყი.

ამპიწი — *ambitiosus* — უიფი, თავმომწონე.

ამეთვისტო — *аметистъ*.

ამრეზილი — *morose* — მოწყენილი, მოკმუნული, ცხვირ-  
ჩამოშვებული.

ამქმელი — ბეზი, მშობიარეს მომვლელი.

ამხანაგი — *انسان* — ტოლი, შემწე, მეგობარი.

ანაზღაურად — იჩქითად, მუის, მსოფად, მსწრაფელ, იმ-  
წამსვე, მუნთქვესვე.

ანარარია — *anarrhea* — სისხლის ავადნა; ზღვის გაბრუ-  
ნება, მიქცევა, მოდენა ეპირარია — მობრუნება;  
მოქცევა.

ანგარიში — *انگريش* — თვლა.

ანდაზა — *انداز* — მაგალითი, იგავი, თქმულაბა.

ანდერძი — *اندرز* — უკანასკნელი აღთქმა.

ანგვირა — *anchora* — ღუსა, якорь.

ანზარეთი — საქმიანო მასალა.

ანტი — ცოცხალი, ფიზიკელი, ცელქი.

აოშვა — გადახვანა.

აპრილეა — შესურება, შეფიცება.

არკა — *Арка* — მარეხი, მარსი, ჭიმჭიმელი.

ართრონი — *Артроны* — სიტუის ნაწილი მარცხალი, თან-  
დებული, — არტიკელი.

არმაღასნი — შორეული ძღვენი.

არფასნი — *արհասս* — შავიქვა, მადნეული.

ასთავვი — *astacus* — ზღვისკიბო, კირჩხიბი, ჭომარი.

ასო, ასონი; — ასო-ასოდ დაფოფა, ასო-ასოდ ამოკითხვა.

ასპარეზი — *اسپرز* — მინდორი, სტადიონი, საჩენი ადგილი.

აუარებელი — სათქმელად შეუძლებელი.

აუგი, აუგინი — სირცხვილი, სარცხვინელი.

აფთიონი, აფქიონი — სამართი, *пуан*.

აფორიაქება — აკლებს, აოხრებს.

აფრა, — იაფქნის შესაბამი ტილო, *парус*.

აფრადიტი — ვენერა.

აფსკა — იხელი კანი.

აღასნი — *ἀγάπη* — *agape* — ქელები

აღბორება — განრისხება, მძვინფარება.

აღღუმი — აღზიღვა, დახედავ, გადახედავ.

აღმსარებელი — მრწამებელი, სარწმუნოების, სიმაართლის მთქმელი.

აღძრვილება — ასსნა, გამოცხნდება.

აშკარა — *اشكارا* — ცხადი.

აშკი — მავთული.

აწხორვა — ერთიერთმანერთზედ მიყრა.

ახმასი — *احاق* — უშნო მალაღი, დიდი.

ახოვანი — მოხდენილი ტანადი, ღონიერი.

ახორი — *اخرا* — ბავა.

აჯა — თხოვნა, ვედრება.

ახანღება, — ეება — აშფოთება, არევა.

ახილოსანი — მანდილოსანი.

ბაბრი — ჯიქი.

ბადალი — მაგიერი.

ბაგრეი — براق — ბაირადი, საეკლესიო დროშა.

ბაზმა, ბაზმაკი — სანათი, საკმეველი, საკმევი.

ბათალი — ჰირეტივეთ მკურნალი.

ბათილი, გაფაბათილე, — გაფაუქმე, ძალა წავართვი.

ბალთა, — შესაკრავი, застужка, agtafe.

ბაღბა — მოღოქი.

ბაღლაში — თაღლაში — ძღრეჟა — мокрота.

ბანაკი — բանակ — დროებითსადგომი.

ბანაგანი — بانو — ქალი ჰატოსანი

ბარაქა — بارك — კურთხევა, დალოცვა.

ბარი — بر — დაბლობი, მთა და ბარი.

ბარტყულა — ბერისთავსახური, КЛОБУКЪ, frog.

ბარქაში — ღრმა თეთში.

ბარჯი — კეტკავი, ჯონკავი.—

ბაქი, ფახი — დამუქრება სიტყვით შეშინება.

ბაშმალი — بشرمل სარკი სულხედ გადასახადი.

ბაჭატი — ბაჭია.

ბეგრა — რეკა, წკარუნება, ცემა.

ბედევი — განსლებული ძველი.

ბედიტი — ცუდი, საძაგო.

ბეგრი — 10,000. —

ბეითალმანი — წინდი, სამაგიერო.

ბელღარი — გაყვანილი წყალი.

ბემი — ბრუა — ბიჯი; амфитеатръ.

ბენძლი — უმუშევარი ილეკტრო, необработанный металлъ.

ბერილი — გამოყვანილი, — обработанный.

ბერკეტი — აზარმაცი, ოწინარი. —

ბელურა — чижикъ, serin.

ბეწვის თეზაფი — волосный скнидаръ.

ბეჭვა — ჩაბეჭვა, — ქსელის ჩამაგრება.

ბზარი — გაბზარული, განაბზარი, გამსქლარი.

ბიზი — ჩასმული ძელი, ჩარჭმული. . .

ბირკა — ბალახი, репейникъ.

ბირთვი — სიმრგვლე, ბურთი.

ბიჟიკი, ბიჟინა — ირმისშვილი.

ბლაბვი — } ჩლუნგი, ულესი.  
ბლიგვი — }

ბლარჯი — უღვეველი, გაუღვეუბელი.

ბოწვერა — ხავსი.

ბობლანო — სავარავი, დანია.

ბოგანო — მარტოხელი, ამბოკარი, ტაბარუკი.

ბოდიში — შენანება.

ბოზი **բող** — შემრუშე.

ბოიკი — ორის წლის მოზვერი.

ბოკვერი, ბოხვერი — ლომის შვილი.

ბოლი, ბოლად — ერთიანი, ერთიანად, ОПТОМЪ.

ბოლოტის წყალი — საქიმო მასალა.

ბოლოქი — كلب — ПОЛКЪ, დასტი, მწეობრი.

ბონდი — PONS — გაბმული ხიდი.

ბონა — ბიბრაც — დიდი ჩრდილოს ქარი.

ბორკა, ბორკვა — მდინერება, მრისხანება.

ბორა, ბორაკი, ბორაისარმატი, საქიმო მასალა ბალახეული.

ბორგსეული — გაშმატებული, გაცეცხლებული.

ბორი, ბური, ბურუსი — მშრალი ნისლი.

ბოროტი *борот* — ქეცანი.

ბორძიკი — ბრკმა, ბრკენა

ბორჯალი — ვადა, ჰემანის დრო, — ჟამი.

ბორჯილი, ბორჯილანი — კორძიანი, ჯირკიანი.

ბოსტანი — მტილი.

ბოქლომი — საკეტავი, საკეტი.

ბობო — ხალხის გროვა, ჯართა სიმრავლე.

ბრკე — მშენიერტანადი.

ბრდღინვა — ღრიალი, უვირლი.

ბრე — მტვერი.

ბრკმა, ბრკენა, — ბორძიკი, წაბორძიკება.

ბრპენი — ტეფია.

ბრჟენი — კალა, ОЛОВО.

ბრუჟა, ბრუჟა — თრობა, დათრობა.

ბრძვილი — ჭრილობა, წყეული.

ბრჯგუ — უმანვილო, გონებანაკლები.

- ბუგრი — მხრცაკი, მუღეტელი.  
ბუმა — ჳაჳაჳაჳ — უუმბარა, бумба.  
ბუნაგი — დიდი მხეცის სადგომი.  
ბუნიობა — დღე და ღამის გასწორება, არდადეგი; — равно-  
денствіе, equinoxe.  
ბურანი — თვლემა.  
ბურნა — ღვინის ქინქლა.  
ბურუსი — მდაბლობის ღრუბელი.  
ბუსტული — بسط — ფისთა, ფსტა.  
ბუსუსი — წმინდა ბალანი.  
ბუტკო — სხაღგამონასკული, bouton, зародышь.  
ბულა — ხაჩა.  
ბული — ორთქლი, დამი, ოშხიფარი.  
ბუძგი — ძღარისშვილი.  
ბუწუწი — დაუფარცხელი თმა.  
ბუხუნი — ღორისა და ღომის რისხვის-ხმა.

- გაანდამიანებს — გაცად გამოიფუნს.  
გაანდვილებს — სიძნელეს მიუღებს.  
გაანმაოის — დაუჭერებელ — უოფს.  
გაანშკარაფებს — განცხადებულ ჳუოფს.  
გაანბამს — ქსელსდაჳეთენს; საუბარს გაატრქელებს.  
გაანსრული — გაღანძღული, დანინებული.  
გაგლისპებული, გამდგარი.  
გადმომჩქერი — წული მადლიდამ ძიხს რომ ეკვეთება.  
გავალაკი — სარტელი, საკატე.

- გაგალო — დაშქრული საჭმელები.  
გათოშვილი — შენადივი.  
გამკილავი — დამცინებელი.  
გამკრესელი — ამკლები, გამცარცვავი.  
გალექებული — ძალიან მოვრალი.  
გალხობა — დადნობა.  
გამანავი — ერთის დღის ნახნავი.  
გამობუტკვა — თვალების ახილვა.  
გამოქნილი — გამოკეთებული, დარბილებული.  
გამტიერება — გამელოტება.  
გამსტრობა — ჭაშუშობა, დათვლიერება.  
გამქისებული — განადირებული.  
გამუიფება — გამოშრობა, გამოფუტუროება.  
გამცემელი — მოდალატე.  
გამცემი — ჰურადი, უხვი.  
გამჭირვალი | სივითერება, რომელშიაც სინათლე გადის,  
გამჭვირი | გასჭვირს.  
განგოზილი — შეღებილი, შელესილი.  
განგურდება — გვერდის აქცევა, განდრეკა.  
განზავება — განსნა წყალში. . . .  
განთქმა — ხმის დაგდება, ხმის გაფრტვლება.  
განკვართვა — ტანთ განდა.  
განკუთვნიო — განსაკუთრებით, საკუთრად.  
განპატიყება — სასჯელის გადაწვევტა.  
განქიქება — ~~შეცხვიანა~~.  
განწყება — შეჩვენება, გაგდება, დაკარგვა.

განძება — გაგდება.

განძინება — მხეცური განრისხება.

განწონა — ტანში მახვილის გატარება.

გარდახვევა — ცხის აქცევა; ჭირის გადადება.

გარდახვევნა — სიყვარულით მოხვევა, წიად ყოფნა.

გარემოქცევით — გამოებრუნებით.

გარესკნელი — გარეგანი შესახედავობა, — *внешний*.

გარეშეშვერელი — განუსაზღვრებელი, თავალუწვიდენელი, —  
*неограниченный*.

გარეწარი — უხალისო, უნდომი, დაუდეგარი.

გარინდული — დასუსტებული, დაუღონოვებული.

გარისი — გარეული, ვეღური.

გარსი — ნაჭუჭი, ქუთუთო.

გასაგნვა — ნიშანში ამოღება, ნიშნი სდადება.

გათყევა — გამაგრება, განმობა, აბურცვა.

გაქარჯვა — დაწეწვა.

გაქელვა — ფეხქვე შხაგდება და ზედსიარული.

გაქიშვება — ჟინში ჩადგომა, წინააღმდეგობა.

გაქურთნვა — გაფცქვნა.

გაყრმობა — გაყმანვილება.

გატბუნება — გაოცება, გაკვირვება.

გატყრა, გაიფერა — მოხერხებული, ხერხიანი მატთური,  
*ინტრიგანი*.

გაწბილება — შერცხვენა.

გაწრობა, — რკინის გაწრობა, გაფოლადება.

გაჯახირება — გაუხეიროვება.

გაჯიქება — სიბრიყვე.

გახურვა — კარისა.

გაძრახ — განკეზ.

გეგმია — სახლის ჰლანი, ფასადი.

გეზად — გასწვრივ, ბარებარად.

გელა — ცეცხლსარევი რკინა.

გემსი, გვიმსი — ტანის ჩირქი.

გერგილიანი — მარდი, მოხერხებულნი.

გერმა — ფრინველის თივთიკი, ბუმბული.

გერმა — შუქი, დანისღული, МАТОВЫЙ.

გვადრაკი, გვალაგი — ჩემოდანი.

გვადრუცი — უუთი.

გვარჯილა — селитра.

გვირახი — ხვრელი, ტონსელი.

გვირისტი — კერვისრიგი.

გეშვა, გეგშილი — გაწვრთნილი ძაღლი.

გიდელი — წნული სკივრი.

გიობა — ღანძლვა, ცუდად ხსენება, გმობა.

გილიაქმათი — ბრძნული თიხა.

გიფი — შმაგი, ხელი, სუფელი, ცოფი; ნაღვლიანი, რეგ-  
გინი, ტეტერი, შლეგი, შტერი, ფეთიანი, შეთიანი.

გირაგი — საქაჯავი.

გოგირდი — сѣра.

გლარჯი — თამბაქო.

გლისპი — ჯიუტი, ანჩხლი; გაკრუჭილი.

გნომი — ყაყაყი — ბუნებთ ნიჭიერი.

გოგუთი — თოფუზი, — გურზი, — კვერთხი.

გოდლედი — კედლის ბურჯები, contreforce.

გოდოლი — მაღალი კოშკი.

გომიზი, გომივისი, — gomme, résine.

გზაგზა — წახვევა.

გრდემლი, ზინდანი — ზოდი, наковальня.

გრემს თვალეზი — ჭრელმუქი თვალეზი.

გრეჯი — ბერძენი, грекъ, гречинъ.

გროვა — გრება, ხალხი, ჯარი, ჯაგო. . .

გრძნება — ჯადოობა.

გრძნეული — მოჯადოვებული.

გრძნობა — შეტყობა.

გრჯლა — დიდი ტოტი; იმასზეით — ბორჯდლი, მუ-  
რე რტო, მწვერვალი, კეწეწი, კუნწუხი.

გუდანაბადი — ранецъ.

გუდასტვირი — вольнка.

გუთან — კრქვანი.

გულატი — მათრამა.

გულად-ღება — უურისგება.

გულარძინლი — უსწორ-მასწორი.

გულისობა — ჯავრობა.

გულისმისყოფა — შეტყობა, გაგება.

გულისეური — მესხიერება.

გულმანკიერი — ძვირის დამხსომი.

გუმურა — შამანი, — წყლიანი ღვინო.

ბუნდი — ჯარი, 6,000 კარტი.

გუნდრუკი — თეთრი საკმეველი, ладань.

გუშაგი — كوشك — гарнизонъ.

დაბალთული — ძალიან წვრილად დაკოდლი.

დაბალითება — ხელის შეწეობა.

დაბრგვილება, დაბრევილება — დახლუნება, დაუღონა-  
გება.

დაბრკოლება — ხელის შეშლა.

დაბლაგვანა — შტრელის დახლუნება.

დაბლარი — ვენახი სარებიანი.

დაგუდლება თვალებისა — ბევრი ტირილი.

დათბუნება — შეკეთება, დაკერება.

დაიბაზმურეს — ძალიან დაბარბაცდნენ.

დაისი, დაისითლოცვა — დაისი ღოცვა, всепошная.

დამბურა, — დაფი, ტამბურა, тамбуръ.

დამურვა — კრავებისა და ცხვრების შეკრვა.

დამთხე — მომზრახე, თანახმა.

დამი, დამის მოხდა — ორთქლი, დაორთქლვა.

დამრეცი, დასაშვები — დაღმართი, დასაქანებული.

დამუდრვა — ფრინველების დაღამება.

დამშხალული — თითქმის დაშლილი, ადვილი სამტვრეკვი.

დანავსული — მოკვადოებული, გრძნებით შეგრული.

დანაკისკუდი — ფინიკი, ლეღვი.

დანამსტიკა — მასტიკა, შეხეული საწებავი.

დანაჟური — დანაწერი.

დანდური, მჟაგე ბალახი; ქლიავი.

დაოკება — გამოოკება; მოვლა, შენახვა.

დარბა — საფარი ფიცარი.

დარსნი — გამსქდარი კლდე.

დარანდო — კურკა ტკბილი ჭერამი.

დარაჯა — ყარაული, გუშაგი, შეტხვანე.

დარილი, ებგური — მაღლით მოდარაჯე.

ტალა — მგზავრთ ღამით მოდარაჯე.

ხუმილი, ხვასტაგი — სახლის ან საქონლისა.

დეტი — დღისით შორიღამ.

დარიშკანა — МЫШЬЯКЪ.

დარქმა, დავარქვამ — დავაფარებ.

დარქმევა დავარქმევ — სახელს დავსდებ.

დასლბობა — განრისხება.

დასტანაგები — ქალთ სამკლავე.

დასწრება — დავესწარ.

დასწრობა — დავასწრე, დავასწარ.

დატეეება — გაშვება, თავის დანებება.

დატეენა — დავტეი, მოვითავსე.

დაუდგრომელი — ერთს რასმე რომ ვერ უმუდმებს.

დაუდეკარი — ერთს ადგილს რომ ვერ დარჩება.

დაუდერაგი — მაწანწალა, ჩამოსახნობი.

დაუინება — გაბეაბრება.

დაუუნდება — დამშვიდება.

დაჩინება — შევაჭრება.

დაჩვრეტილი — თითქმის დახვრეტილი.

დაწალიკება — დამწკრივება.

დაწბილება — შერცხვენა.

დაწანება — ქალთან დაწოლა.

დაწნება — ფეხით დაწურვა.

დახიფდა — ნაცრისფერი დაეფვა.

დაგვიფინა — ღვინო წყალ დასხმული ტკბილისა.

დეღი — წრევან — შარშან, — გუშინ, — დღევან, — წუ-  
ხან.

დერგი — ჭურთ უმცირესი ქილა.

დენთი — თოფის წამალი სწრაფი.

დვირე, დირე — ძელი.

და — ცთომილი, ზევსი, მუშთარი, კიმკიმელი, იუპი-  
ტერი.

არეა, ჭიმჭიმელი, მარსი.

აფროდიტი, შელტაგრა, ვენერა.

ერმი, ცერვანო, ოტარდი, შერკური.

ზოჭალი, კონონი, ალბასტრო, სა-

ტურნი.

მთავარე, ჭინანო.

მზე, კოჭიმელი.

დადი — ძალიან დიდი.

დაკტატარი — (ძველებურად) ორთა სამთავროთა მთა-  
ვარი, (ახლანდურად) თვით-მბრძანებელი.

დილეგი — საპურობილე.

დინგი — ცხვირი, ხორთუმი.

დასტაქანი — داستان — დიდი სტაქანი.

დასტაქარი — داستار — ხირურგი.

დრანჯობა — ურცხვი სიძვისმოყვარება.  
დრასტიკი — ძალის მჭრელი, უმკვეთელესი.  
დუგლუტი — კონდახი თოფისა.  
დუგუნი — სანათხე, სახინჭე.  
დუკა, დუქსი — ჰერცოგი.  
დუნე — მოშლილი, მოშეებული.  
დუჟი — ნერწყვი, დორბლი.  
დურაკი — საწველი ტურტელი.  
დურბინდი — ჯოჯრი, შორსათვალი.  
დუშალიკი — მეძღვის საჩუქარი.  
დუხტირი — ძლიან გონჯი, ცუდი სახის.

ებანი, დაფი, საკრავი.  
ეგერი — კოთხუჯი.  
ევალობა — შეურაცხება, ავად მიჩნევა, ვერსრულობა.  
ევაი — გუთნის ღვედი.  
ეზორა — შეეწინა.  
ეთანაღრა — გულს დააკლდა.  
ემულროდა — ექადოდა.  
ენკენია — საუდრის გუთხევა.  
ეპირრია — épirrhéa — ზღვის გამობრუნება, მოვარდნა,  
მოღენა; — მოღენა, მოვარდნა სითხელესი რომელი-  
სამე, ანარარია — გაბრუნება.  
ერგასი — 50, — ნახევარ ასი.  
ერთბუნებანი — მონოფიზიტი.  
ერმი, ცერვანო, მერკური, ოტარიდი.

ერქვანი: ოქოქა, 2 ხარისა.  
არონა, 4 —  
ჯილლა 8 და 10.—  
ერქვანი — გუთნეული.

ეტიკი — გზის მცოდნე.  
ეტლი — ცთომილი, ჰლანეტა.  
ეტრატე — ტყავის ქაღალდი, პერგამენი.  
ეული — უუფლო, ნაქონი ვისიმე.  
ეწდივა — სასმელი დაესხა.

ვალაღი — მოთქმით ტირილი.  
ვარაუი — ქანდა, დაოქროვილი.  
ვარსკვლავ-მორბედი — ტატანი, მეთეორი.  
ვატრიზავებ — ვაცრუვებ, სიტყვას ვუცრუვებ.  
ვარჯიში — სეფური, მოქმედებისა რისამე სწავლა, შუ-  
ჩვევა.  
ვასხებითი — საერთმანერთო, ურთიერთარსობითი.  
ვაქესატებ — ვაუფულოვებ, ვალარბებ.  
ვაშა-ვაშა — ბრაგო, ბრაგო; ნეტანეტა!  
ვეჟანა — მტრედის ფერი.  
ვერაგი — მზაკვარი, მაცთური.  
ვითამ — რეტა.  
ვიმჯინი } უარ-ვჭყოფ, ხელს ვიღებ, განვაგებ.  
ვიჯმინი }  
ვინძი — ვინ რა.

ვაკდემ — ვარტყვენ.

ვრახია — თხელი, წყალ ფარული ქვა, კლდე.

ზაფის ჰირი — ცარიცების ჰირობა.

ზაფცემული — მომხრე, შემორიგებული.

ზაყავა — პირფერობა, პირმოთხეობა.

ზაღვანი — ფეხებში შესაყრელი ხუნდი, — თაბალა ძაბ.

ზამბახი — შრომანი, ჯონჯოლი.

ზანგი — ნეკრი, არბი.

ზარგანხდილი — თავზარდაცემული, შეშინებული.

ზარინგა — ყვითელი ყვავილი.

ზარფუში — თავსახურავი.

ზაჯიუიბრუსი — შწვანე შაბი.

ზაჯი ყულყასდი — წითელი შაბი.

ზედადასხმა — მიხდომა, თავს დაცემა, თავდასხმა.

ზედამდეტი — ინსპექტორი.

ზედმიწვესით — საფუძვლიანად, ბეჯითად.

ზევისი — შაჯ — იუპიტერი, მუშთარი, ღია, კიმკიმელი.

ზეიდალი — რეინის საცმელი.

ზენაპირი — поверхность.

ზესთაბუნებითი — сверхъ-естественный.

ზესთაზესი — вышний.

ზესთამენი — უიფი, ამაი, высокомерный.

ზეჭარი } მედიდური, ამპარტავანი, величавый, гордый.  
ზევაი }

ზევაი, შვაი — ჩამოწოლილი, обвалъ, заваль.

ზვარაკი, კურო, მოსვერი — ТЪМЕЦЪ.

ზველვა — წარმოდგენს, მიბაძვა.

ზვერი, — ხარკი, გარდასახდი, ბაჟი.

ზვიადი — საქმის გადიდება.

ზიემი — გამორჩეუება და მზადება დიდი.

ზირნიხი, ზირნიესი, — საქმიო მასალა.

ზიზა — თევზის ქონი.

ზოდიაქო; თორმეტნი ზოდიაქონი არიან:

ვერძი — მარტი,	სასწორი — სექტემბერი.
კურო — აპრილი,	ღრიანკელი — ოკტომბერი.
მარჩბივი — მაისი,	მშვილდოსანი — ნოემბერი.
კირჩხიბი — ივნისი,	თხისრქა — დეკემბერი.
ლომი — ივლისი,	მერწყული — იანვარი.
ქალწული — აგვისტო,	თევზნი — ფებერვალი.

ზოზინი — ყოყმანით მოქმედება.

ზოზღნა — ამბავის გაუბედავად თქმა.

ზორბა, — დიდი, მსხვილი.

ზოსტერი — ქამარი.

ზოჭალი — სჯუ კრონოსი, ალბასტრო, სატურნი.

ზროხა: მამალი — ხარი.

დედალი — ფური.

შვილი — ხბო.

ნასუქი ხბო — ზვარაკი, ჟოჟოჩაკი.

სახარე წლამდის — ბოჩოლა.

საფურე — მოცედი.

სახარე მეტისა — მოზვეერი.

საფურე — დეკეული, დიკეული.

2. წლის მოზვეერი — ბოიკი.

საკლავად სასუქი — უსხი.

საკიდარი ხარი — აზვეერი.

გამოუყვებრაფი — კურო, ბუდა.

მისი უმცროსი — კურაკი.

შეწირული — ზვარა.

ზუზია — სწრაფად მაკვდინებელი გესლი.

ზუფი — სამხედრო თავსახურაფი, შლეში.

ზღვე — ქვის იატაკი, ან ხისა.

ზღურბლი — კარის ქუსლის დასადგმელი ადგილი.

თახასარა — დანიგვზული მხალი.

თაკალა — უბეწვო ქაიიბი.

თაფაზა — ბოდიში, დამობა.

თაფაქალა — *берхотажъ*, dandin.

თაფდარიგი — მომზადებით დაჭეკა საქმისა.

თაფხედი — ბრიფი, სულელი.

თათანი — შეტუქსვა.

თათვა — ძლიერი დატუქსვა.

თაღათინი — ქართულად ნატა, გამოქნილი ტვაფი.

თამბაქო — გლარჯი.

თარეში — მარბიელი.

თარხანი — თავისუფალი.

თასყიდი — ქიმიურად-თავსმოკლებული, თავს მიკრული.  
თაღლითი — ყაღბი სამკობი.  
თაყდირი — ქიმიურად დაშრობილი.  
თახვის ყაირი — добровая струя.  
თეტი, მოთევა.  
თეზავისწული — крепкая водка.  
თერეპუნთინი — терпешный.  
თეტრეინი — თეთრწითურნი.  
თეჯირი — მისათერებელი შირმა.  
თვალსაჩინო — თვალთ დასასახავი.  
თვალმანკიერი — შურინი.  
თვალსეკი — თვალბორცვი.  
თვალ უქდამი — თვალგაღწეველი.  
თიადორა — სნეულესა, ძარღვების სიმსივნე.  
თინათინი — შუქი, — მზის შუქი.  
თივთიკი — თხისურნი, თხის ბუმბულის მადი.  
თოთო, თონთლო — რბილი, თონლო.  
თონლო — ოდნად მოხარშული.  
თუთია — თუნუქა — цинк.  
თქეში, თქოში, თქორი — წვრილი წვიმა.  
თხევა — ბადეობა.  
თხიერი, თხიერაკი — ტიკი, ტიკტორა (სომხური).  
თხრამლი — ბაყლი.

იალკიალი — აქა იქ ღრუბელი.

იალქანი — ხომალდის სვეტი.

ასაჟლი — მანდატური.  
ასპი — яшма.  
ავლანა — тропикъ рака.  
ივრდივი — поперечный.  
ითივა — ελιχη — ფსკობა.  
იკლიკანტურა — მიხვეულამხვეული.  
ილკრო — металл.  
ილკტრონი — электричество.  
ინახი — საჯდომი — სსსდომი.  
იობელიანი — юблей.  
ირიბი — ურიბი.  
იჩქითი — უცევი, მოულოდნელი.

კაბადონი — ფურცლის კვერდი.  
კაბლა — საიარტხვი ივიტარი.  
კაქანი — სანაღველი ფაქრი; ზრუნვა, წუხილი.  
კანატელა — საკანატუნებელი, хрящъ.  
კალაქვა — поташъ.  
კალმასობა { ჰურის მოკრეფა.  
                  { მუხრობა — ღვინისა.  
კამბეჩის შვილი, ჯერ — ღოღო,  
                          შერე — ზაქი,  
                          შერე — შიშაკი.  
კანაფი — ექსუნჯი.  
კანდელი — (chandelle) სანათი.

კანკლელობა — სასჯელის ბრუნვა, მეჩუეობა.

კაპი — ამონაკვეთი რტო, მოგრძე მოკვეთილი.

კარდალა — ჩაღხანა.

კაფიო — ცხადი სიტყვის გამოჩინება.

კაწანი — ეკლის ღობე პატარა.

კბოდე — კლდოვანი ნაპირი.

კდემა — მოლოდინის შიში.

კდემა — სირცხვილის მორიდება.

კელი — სასუქი, პატრივი, ნესვი.

კელობა — კოჭლობა.

კენარი — კეთილსახსნავი, მოხდენილი.

კენტრო — *кентро* — შუა წერტილი, ცენტრი, ცქიტი.

კერტი — გამოუყვერავი ღორი, *карать*.

კერშილობა — პირუტყვების გასვლა.

მაკინტალობა — დიდრონისა.

კესი — ნავის ბოძი.

კვეთა — ჭრა; დასწავლა, დასაქმება.

კვეთა — შეგონება, სიტყვის გატარება.

კვეთა — გასაკეთებლად აღება.

კვეთა — დეცემა.

კიდეგანი — განაპირი.

კიდეგნობა — *крайность*

კილვა — ძაგება, გინება.

კილოკაჟად — გაკვრით, გაფლით.

კოლტი — ჯოგი ღორისა.

კონი, კონოსი — *кони* — წვერი, კონუსი.

კოჩქილიო — ჭიაფრის ჭია, КОШЕНЬ.

კოტკოდილო — ხეიოქი.

კორომი — ჰატარა ტუე, ПЕРЕЛЕСОКЪ.

კოცონი — დატროგებული შუშა.

კრეტსაბმელი — ფარდა.

კრეხა — ცარცვა, რბევა.

კრია — ხშირ-ქვიანი მიწა.

კროკო — საფრანა.

კრუსენი — მტკიანეული, მწუხარების ხმა.

კრუტი — კრუსი.

კუტი — საპუარი, ფეხთუფარტი.

კუშტი — خشت მწერალი.

კუჭეჭა — კაპასი.

კტენა, ქშენა — ფშენვა.

ლაფიწი — მკერდის ძვალი.

ლანგარი — სპილენძიეული დიდი თეფში.

ლანკვა — ცაცია, მარცხენსელა.

ლანირაკი — სათრევი.

ლანოსტაკი — ქიმიურად შესავებული საღებავი.

ლეგზი — თხელი დორბლი.

ლეიბი — ქვეშდსათენი.

ლეინი, ლაინი — ბამბის სამოსელი.

ლეკვერთხი — წვივსაკრავი.

ლეკვერი — ნედლი ავი შუშა.

ლექი — ძალიან მთვრალი.

ლეში — მიწვეტი.  
ლიბანდა, ლიბანდაკი — албанда.  
ლიბტი — ჩაღურჯუბული.  
ლიზდი — უზდედი, ბრიყვი, მბედავი.  
ლითონი — წინქვილისქვა.  
— მადანი.  
ლილიფარი — ნიოფი.  
ლირბი, ლირფი — უსირცხვილო.  
ლიქნა — დაყვავება.  
ლორფინი — ქვის ფიცარი.  
ლუბრმა — მდინარე ღრმა და მდორე.  
ლუტი — უსანლაკრო და უქონელი კაცი, ბოა  
განო, бонья.  
ლუსკუმა — მალაღი საფლავი.

მაკობა — წყრით შეშა, სამწიგნობრო ზოღემიკა.  
მაგი — وس — მტრედისფერი.  
მაგვილაკი — სიტყვა მაწინანტი.  
მაკინტალობა — გადაბმა დიდთა პირუტყვთა.  
კერშილობა პატარათა.  
ნერბვა — ცხვრებისა.

მალამო — საღებუნი.  
მალიგორად — ზომით, შეთანასწორებით.  
მანდილოსანი — მანდილუმოსხმული, ჩადრმოსხმული.  
მარაქა — ქაღების თათბირი, ღზინი.  
მარგიმუშკი — თაგვისწამალი.

მარტვე — ბარტვი.

მარისი — რინი — მარსი, ცთომილი.

მარმაში — ბადეთ ნაქსოვი, КПСЯ.

მარლი — თვალთუთრა.

მასხარა — ხუმაჩი, (Maschera).

მასკე — ფაჩის ან სვიის წვერები, УШКИ.

მასუკან — მას მერმეთ.

მატაროცი — უთქმელის წამთქმელი.

მატრაკუკტი — მხევლის მხევალი.

მაფრაშა — مغراشه — გულაგი.

მაქანარი — ფლატო ხევის პირი.

მაქსიერი — მქონე, მქონებელი.

მაღარო — მაღანი.

მაღრიბელი — مغرب — აღმოსავლეთელი.

მაღრიბული — აღმოსავლეთური.

მაშრიყელი — مشرق — დასავლეთელი.

მაშრიყული — დასავლეთური.

მაშარაფი — ნაშარაბი.

მაშა — ტკეცი, მაჟაში, ჟღუნი.

მარჩხი — თვალჭრელი.

მაწაკი — თმა უერთა საფარი, ღულამბარი.

მაწაწური — ჭურის ამოსახოცელი.

მაწიერი — დიდხანს სამეოფნი, რომ გასძლებდეს.

მანე: ხუნდი, დიდი ნადირისათვის.

ისნერტი, — თავს დასაცემი.

ირეტი — ფეხით მაღლა შემკიდველი.

საიფუხო — ფუხით დამჭერი.

ილინჭა — გალიასავით.

აკანათი — ფრინველისათვის.

პოტიგო — მწყერისათვის.

სატერკოდი — ტრედისათვის.

გულუო — ყელსგადასაცმელი.

სარტევაფი — ესეც თავსდასაცემი.

მახვიმალა — სასუბისკვრე ფქვილი.

მახიობელი — ხუმარი.

მაჯლაჯუნა — ძილში გულსმოწოლა, кошмаръ.

მგამა, რამგამა, რამგლის — მეზრუნება, რა შენაღვლება.

მგბარი — მოხარშული, ნახარში.

მგბოლვარე — მღვდარე, ნადუღარი.

მგოსანი — მესტვირე, флейтистъ.

მგრანელი — ფოთლის შემჭმელი.

მგვარდღ — აქეთ იქით.

მდღევარი — საყოველღეო საზრდო.

მებოძირი, ნებოძირი — გზა შესახვევი, перекрестокъ.

მეგრანე — შემაწობელი.

მევალე — ვალის გამცემი.

მოვალე — ამღები.

მეველე — მინდვრის მცველი.

მევეპე — მეზღაპრე.

მეთანაღრება — გულსმაკლდება.

მეიღანი — ميران — მერე, ფორე.

მემაჯანი — მაძახუნებელი.

მენაკი — გიბე, სკალა, სატრადუსე, მაშტაბი.

მენჯი — კაცის თქო.

მეპრიანება — მნებავს.

მეაქანი — ხის გული.

მერეობა — გრამმატიკულად სახელის ბრუნვა.

მესალიკე — მეთევზე.

მესხევი — განსწავლებული.

მეტუნდრუკე — მოთამაშე, მტკეპვი, ПЛЯСУНЬ.

მექმე — მოქმედი, მქმნელი.

მექონთი — ПЬЕДЕСТАЛЬ.

მეუსეულად, მეუსაშინა — ანაზღეულად, იჩქითად, უეტრად.

მეჩანტე — АРФИСТЪ.

მეძაფი — უქმრო ბოზი.

მესვანიშნე — მომხრე, მომხმარე.

მეჯლიში — مجلس — სადიში.

მეჯურმუტე — მეკობრე, მპარავი.

მზრახავი — ცუდად მსენებელი.

მზრახველი — მჩჩეველი.

მთრებელი: — მღვიმე, ხნარცვი, ორმო, ხარო, ჭა, ჭურ-  
ღმული.

მიდმო — უოველგან.

მიზდი — ქირა, სელფასი.

მიზდური — მიზდის ამლები.

მიიქვა — მიიკონა, მიიღო.

მიმასი — კაცი საკვირველებათ მოთამაშე, ФОНУСИЖЪ.

მიმოსტვანვა — მისელამოსკდება.

- მიმოსწვილვა — ცუდი გამოძიება.  
მიმოხვრა — გრამმატიკულად ზმნის ტრიალი.  
მიმლეობა — გრამმატიკულად — სახელზმნა.  
მისაგებელი — სამაგეორო.  
მითანეირება — სწრაფად დამალვა.  
მიქტევა ზღვისა — ხნარარია.  
მიღმა — შორიასლო.  
მიცხ, მიძხ — მაქვს, მეკუთვნის ქმნა.  
მიწეივ — უოველთვის, მარადის.  
მკედი — მომსხო ძაფი.  
მკოდროვანი — ფრიად გლახაკი.  
მკრეხელი — საღოთო მზარაფი, СВЯТОТЕЦЬ.  
მკსინვარე — მაწყინრად აშილიფი.  
მკსინვარება — წყენით განრისხება.  
მკვეთრ — მაშინვე.  
მკვირცხე — სასურველი, სათნო, სამო.  
მკვირცხლი — ფეხით მარღათ მავალი.  
მლივი — გალეული.  
მმურკენელი — მრეცხელი.  
მმურკენელობით — შესქელებულივით.  
მნათე — სასანთლე, ტარასტა. (Староста церковный).  
მოზაევა — მოკეტით ჯღომა.  
მოგეობა — МАГІЯ.  
მოდასე — დასისწეწი.  
მოვლეწილი — მორკუმული — ძლიერი, სახელოვანი.  
მოდინე — მოჯამაჯირე.

- მოთინთლვა — ფერობით მოტუფუება.  
მოკამათე — რაჟაფი, ქიშპი, მოპირდაპირე.  
მოლეკაო — მოყომრალე, მონაცრისფრო.  
მონასიმედ — КСТАТИ.  
მორგვი — ურმის თვლისშუა კუნძი.  
მორქვა — ხელფასისა ღება.  
მორვა — დამორვა, წვეტიანის დარგვალება.  
მორთხმა — მშვილდის მოზადვა.  
მორთხმული — მოხეული, მოზადული.  
მორი — სავალდარხო ასო მამრი.  
მორწმა — გასაქონლიანება.  
მოსაზრვა, — ზრება მოფიქრება.  
მოსაჯული — მოდავე.  
მოსმური — მსმელი.  
მოსპოლვა — (spoliation) ამოწვევტა, — ამოფხვრა.  
მოსპოტვა — } დანოცა.  
მოსრვა — }  
მოქენობა — მოთხოვნა.  
მოქლონი, ბოქლომი — საკეტი.  
მოქნილი — მოზნექილი, მორბილებული.  
მოყალნე — მებეტრე.  
მოყვარული — რომელსაც უყვარს, მოსწონს ვინმე, რამე.  
მოყენება — ავის სახელის განთქმა.  
მოქცევა ზღვისა — გამობრუნება, კპირრა.  
მოქცევი — მბრუნავი.  
მოწიფული — მოსწებული.

მოწლე — მხიარული თვალით და გულისთ.

მოწლედ — მხიარულად, მოწულედ.

მოწლო — მოწვრილო.

მოწო — ხის ღოპოს წყალი.

მოხვეჭა — შეძინება, შოვნა.

მოჯარი — მდინარის მონაქონი ხეები.

მრე, მრეობა — მომრევი, გამარჯვება.

მრეში — წაბლისფერი.

მრწეული — ნახირი.

მრღვი, რიოში — გადაუდნობი მადნეული.

მრწეში — უმცროსი, ბოლოს შობილი.

მსთადი, მცხედი — დილის და საღამოს მარტეპელი  
წვამა.

მსთვად — ადრე, მალე.

მსტოვარი — აეშატი, ჯაშუში; შპიონი.

მტე — სძისა და საჭმლის მოზარე.

მტერთავი — დამთრგუნველი.

მტილი — ბოსტანი, ხილნარი, წალკოტი, ბაღი, ვე-  
ნახი.

მტენარი — უგემო, прѣсный.

მკლნარი — შეწყვლილი, შესქელებული.

მტუტე — მწუთხე, მლსე.

მუდახილი — барельефъ.

მუდრეტი — უგრძობელი, пзвергъ.

მუზაფარი — ხორცისწილი.

მუნწური თვლა — გეომეტრიული შროგრესია.

- მუნთქვესვე — მაშინვე.  
მუჟუჟი ხორცის წნილი.  
მურასა, მოოჰვილი — თვლებით მოჰვედილი.  
მურღასანგი — мѣдная окись, веншейская ярь.  
მურეიკა — სახიობა, მუზიკა.  
მუჟათი —  
მუჟათი — საბელზედ მოთამაშე, ჭამბაზი.  
მქიდნელი — მკიცხვი.  
მყირტე, მყვირტე — საზიზღარი.  
მშვანი — დიდებულთანი.  
მხხიბავი — გრძნებით შემკრავი.  
მცვედანი — დაუგვეთელად საჭურისი.  
მძაყერი — შეუწყალებელი.  
მძვინვარე — მხეცური.  
მწალტე — უბემური მწარე და მომყავო.  
მწვავე — прятный.  
მწვერვალი — край, вершина, ბოლო.  
მწვისე — კაცი ტანით სრული.  
მწისე — უასაკო, მცირე.  
მწდე — ღვინის დამსხმელი.  
მწდეველი — მსმელი.  
მწიკველი, თებო, გემსი, ჭუჭყი, ჩირქი, უწმინდური.  
მწუთხე, მტუტე — მლასე.  
მწეობრი — რაზმი, ჭარი, მხედრობა.  
მჭახე — მოძმარებული ღვინო.  
მჭახი — ისრიმი.

მჭიდრე — ვიწრო რამ ადგილი.  
მჭიდროდ — მაგრა.  
მჭირსიედ — მოჭირვებით.  
მსე — ტკბილამყაფე.  
მსიე, მყიე — ნაცრისყერი.  
მსტოვანი — წვერთეთრი ბერიკაცი.

ნაბრძვილი — ჭრილობის ნიშანი, шрамъ.  
ნაკრალი — დაუთესლად მოსული.  
ნაყარლობა — რბენა, სტომა, თამაშობა.  
ნაკეთი — მოყვანილობით მშვენიერი.  
ნამაქიანად — დამჯერებლად, მჭვერმეტყველად.  
ნამი — სისველე, ცვარი, ტენი.  
ნამუსი — პირის წუალი.  
ნაპრალი — განახეთქი.  
ნარაჯი — დამაქრული, შენახული ხილი.  
ნართევი — დამატებული.  
ნასი — ვერაკეთილი.  
ნატერთალი — კვალი.  
ნატიფი — ნახუქი.  
ნატიფი სასლი — ღამაზი სასლი.  
ნაჭეთი — სახე, შეხედულობა, მოყვანილობა.  
ნაჭესი — ნავის სვეტი, мачта.  
ნაჭურჩალი — ხახვისა და ნივრის ქერქი.  
ნაღარა — სამბიკი, ღუმბული.

ნაურთენება — გაუმაძღრობა.  
ნაწევარი — дробь арифметическая.  
ნაჭი — წენკო, წენკო.  
ნახლი — ძვირფასი ნაქსოვი.  
ნები, ნებეული — ხელის გული, ხელის გულისა.  
ნევრი — νεვიცი — ძარღვები, нервы.  
ნერბი — დედალი ცხვარი.  
ნერბვა — ცხვრების კერშილობა.  
ნეფხვა — ხმელი უინვა ძნელი.  
ნეჭა — სუფთა ჭილაობი.  
ნიანგი — ხვითქი, კოროკოდილა.  
ნიკველი — ღორის ცხვირი.  
ნირი — ტაქცია, такса.  
ნიშადური — нашатырь.  
ნიშატი — ხსიათი, ზნე, нравъ.  
ნიშატიანი — მხარული.  
ნოეიერი — შემრგო, питательный.  
ნუკვა — თხრავა, ვედრება.  
ნუსადია — ძალუა, ბიცოლა, ბიძისცოლი.

ობა — ელის ბანაკი, უბინადრო ხალხის დროებითი სამ-  
ყოფი.  
ოგი — ძირქვეში, პოდფონიკი.  
ოგრა — შორვა.  
ოგური — ერთმანერთთან შეჩვეული პირუტყვი.

- ოდიკი — წინა ბარძიმის ქვესაფენი.  
ომბოხი — ტაკუტუბული ფეხი.  
ომირი, ემირი — امر — ПОСОЛЪ.  
ონკანი — კრანი.  
ორთქლი — ბული, ოხშივარი, დამი.  
ორცხველი — ЗЕМЛОВОДНОЕ ЖИВОТНОЕ.  
ორძილი, — ღობა, — ღოვანი — მცენარე, მცენარება,  
მცენარი, прозябение.  
ორჯოფოვანი — ორზრფოვანი.  
ოსტინაგი — ეგონომი.  
ოსტრია, — ტრიადი — უსტრიცა (huitres).  
ოფიკალი — ოფიცერი, აფიცარი.  
ოფიკო — სარცხი, სარცხელი.  
ოქოქა — ხანჩა.  
ოშმე — ღვინის ამოსაღები კვანძი.  
ოწინარი, — აზარმაცი, — ძელი დიდქეების ამღები და  
ოსტატამდინ ამწევი.  
ოხშივარი — ორთქლი, ბული, დამი.  
პაქრობა — ხანსი, დისპუტი.  
პასუხი — عاسق — სიტუვის მიგება.  
პატივი պատիւ.  
პაწაწკინა, პაწაწკუნა, პაწია — ძალიან პატარა.  
პეეო, პერი, პერული — ზღვის ქაფი.  
პერიპატეტიკი — перипатетикъ.  
პინაქსი — სათავური, оглавление.

პირადი — თავისი, საკუთარი.

პირადპირადი, ფერად-ფერადი — სხვა და სხვა რიგი.

პირველსახე — первообразный.

პირისწყალი — ნამუსი, სინიღისი.

პირქარტი — ფერმისდილი.

პირქუში — წარბშეკრული, угрюмый.

პოხიერი — საშუქნიანი.

პოხა — проба — შინჯვა, საშინჯი, ნიმუში.

პოხის მმართველი — კორაქეტორი.

პოხლეკა — პავპლეკა — წინადაყენა, ძნელი გამოცა-  
ნობა.

პოტასია — პავასია — წინასიტყვაობა.

პსიხი — პსიქი — სული.

ჟალი — იისფერი.

ჟამი — დრო.

ჟამი, ჟამიანობა, ჟამობა — ჭირი.

ჟანგი — жарившая.

ჟანგარა — жарная окпись.

ჟანთვა — ვსება.

ჟანყალი — ანთებული, თითქო ტეტლ მოკიდებული.

ჟრანტელი, ჟრუანტელი, ჟრუოლა, ტანში სიმცინის-  
დაფლა.

რანზი — რა მწუბონი, წუბონი ჯარი.

რანდი — рейтарь, рыцарь, — მხედარი, — უღონო  
შემწე, სულტრქელებით მოქმედი.

- რახი, — არაყი, — იყი.  
რახტი — ცხენის იარაღი, აფვირედი.  
რადი — რაცა, რაიცა.  
რეგმა — ეოველივე, რაც მბალია, სველი, ან ნედლი.  
რემა — უხედი ცხენი.  
რემაკი — ჭაკი.  
რეტა — ვითამ, ვითამც.  
რეწა — შექენა, შოვნა.  
რვალი — ბრინჯაო, ბრონზა; სპილენძი და კალა ერთად.  
რვილი — Большая Медведица.  
რთვა — კმანა, — კანმვა.  
რთული — ჩართული, შერთული, შეწყობილი.  
რიდე — თავსახურაფი, чалма.  
რიოში — შეწყვნილი.  
რისვა — ცხვართ ჰარსვა.  
რიხი, რიხიანი — დამუქრება, — სანარკელი.  
რკენა, რკინება — ჭიდაობა, შეჭიდება.  
რუბი — ნაოთხალი, მეოთხედი, ჩარეჭი.  
რუკა — შეწყობილი, გადაბმული.  
რქა — روك — рога.  
რწყვა — ზომის, ან წონის შეტყობა.  
რწყვა — წყლის შესება, — დასხმა.  
რწყმა, ვარწყამ — ბადის დატება, მახისდატება.  
  
სააუგო — სარცხინელი.  
საბასრობელი — შესარცხენი, დასარცხენი.

საბრი — сабуръ.

საბრკომობელი — დამაბრკოლებელი.

საკანგირო — ქანხანა, ზავოდი, ფაბრიკა.

საგბოლისი — ბაზრის სამზარეულო.

სეგვემელი — დასასჯელი.

საფარცხელა — паша пшца.

საფარქელი — კრესლო.

საზომი — სწორეთ შესადარებელი.

საზორაფი — დასაწვავი.

საზორველი — შესწორავი.

საზონი — გონებით მოშინჯვა, მოფიქრება.

სათუთი — უტუქსრად ზრდილი.

სათხეველი — სასრული ბადე.

საკართული — წვივსაკრავი.

საკარცხელი — ჰატარს სკამლოგინი.

საკისარი — აზარმაცის წვერის სამაგრებელი.

საკუხი — მოსასხმი, ტალმა, ტალმა, დურა.

სალამანდრო, — თაღნი: თეთრი, ყვითელი და მოშავო.

სალათი — ტაბუტუნი.

სალიგული — მაგარი გული, უგრძნობი, უწყალო.

სალმოზა — სატკივარი.

სალპინგი — ბუკის ხმა.

სალტა — დასამაგრებელი შემოსაკრავი.

სალუქობა — წმინდათ ფოფნა, სისუფთავე.

სამზერელი — სპექტაკლი.

სამოგვე — ტყავისაჩქევე.

- სამსალა — წამალი მაკედონებელი.  
სამუმლე — ჩამოსალარებელი, ПОЛОГЪ.  
სამუქაფო, სამუქაფო — საქმის საპასუხო, შესაფერი.  
სამწიკვლე — აბანოს ქისა.  
სანდალოზი — ღაჭი, ЛАКЪ.  
სანთური — ГУСЛУ.  
სანიჭარი — ქორწილის შესაწყვარი.  
სანუკვარი — სსურველი, მშენიერი, ნარნარი.  
საოჩე — საქირაფო, სალალო.  
საოცრება — საკვირველება, დიდი სიმდიდრე.  
საოხი — სახმარი, მოსახმარი.  
საპყარი — უფეხო.  
სარგილი — კოლოტის (სატკბილე ტიკის) ჩხირი.  
სართი — საცვალზედ დასამატი.  
სარკინოზი — სარაცინი.  
სარკმელი — ფანჯარა.  
საროთი — აისოფიოს კენჭი, მოზაიკა.  
საროსკიპე — საროსბიკე; — სკიპო, — სბიკო.  
სასალიკო — სათეფავო.  
სასალუქო — საკოხტავო, ЩЕГОЛЬСКОМЪ.  
სასრევი (სალესავი ქვა): ხმლისა, ნამგლისა, ცელისა.  
ხოლაზანა: სამართებლისა.  
მაქური — დანისა.  
ხარტი — ცელისა, წალდისა, ნაჯახისა.  
აფუარი — მრგვალი და მბრუნავი.  
მასათი, ბასრი, — მაქურის მსგავსი.

სასტიკი (სომხ.) უწყალო, შეუბრალებელი.

სასუმლობა — შვილობილობა.

სატები — საჩრდილობელი.

სატეხი — საჭურჭელი ძელისა.

სატუხელი — ფარულად კეთილისა ბოროტად გადაქცევა,  
შეცვლა.

სატფურება — წლითი წლად განახლება.

სათანელი — ზედ მოსაყრელი ფეხელი.

სათარდული — სავაჭრო, ვაჭრობა, ფარდობა.

სათარდული — სავაჭრობა, ბაზარი.

საქივარი, საქირდალი, საქიქელი, — საკიცხავი, სარცხვინელი.

საქმითსწავლა — პრაქტიკა.

საღარი — შუბლ თეთრი ცხენი.

საყვინელი, საყუნელი — სამართებელი.

საყრდნობელი — დასასვენებელი.

საშალი — მოსაშლელი.

საჩქმე — უმის ქალის გათხოვების გარდასახადი.

საციქველი — სამოციქული.

საწდე — საღვინე.

საწილი — მეორე უღელი ხარი.

საწკეპი — მესამე.

საწმისი — მატყლი.

საჭინახული — გასამრჯელი.

სახადი — სნება, ტიფი.

სახარბიელი — საინტერესო <sup>1</sup>.

<sup>1</sup> იხილე სულ ბოლოს.

- სახლოსნობა — მეურნეობა, ХОЗЯЙСТВО.  
სახმილი — ანთებული დიდი ცეცხლი.  
სახრვა, სახრობა — обраще.  
სახუნდარი, საყუდარი — საფარი, სამალავი.  
საჭი — ურთხლი.  
სვინდისი — свинейная — ნამუსი.  
სეფდა — შიმი ფიქრი, შვი ნაღველი.  
სილფე — გაბედულება, თავხედობა, დაუდევრობა.  
სიბედიოე — ცუდგატობა, ფლიდობა.  
სიგვესე — დიდი მზაკვრობა.  
სითხე — жидкость.  
სილირბე — თავხედობა.  
სიმკატრე — სიფთხილე.  
სიმეოდონე — დიდი სავლახაკე.  
სიმერალე: ზინზლი — კაცისა და ტანისა მოსის სუნი.  
ფსუტი — ამის უდარესი.  
შმორი — ნოტიობისა და ღვინისა.  
ხრაწი — საჭმლისა, აღისაგან.  
ტრესე — მატყლის წვისა.  
ნატისუსალი — ბამბისა და ჩერისა.  
სიმტენარე — უკემოვნობა, прѣхность.  
სინტური — სავქიმიო მასალა.  
სინსილა, სიმსილა, —  
სირვა — სქელი ერბო კვერცხი.  
სირი — ჩიტი.  
სირმა — ლქროს თმა.

სიღღადა, სიღღადანი — ლოთობა და გარყვნილობა.

სიუმილი — შიმშილი.

სიტბილი — მძვინვარება, გაშმაგებული გულმოსულობა.

სიჭარტლე — შინაგულმოუბნობა.

სინარკე — სიძნელე.

სინენეშე (სომხური) ბოროტება.

სკამი: სელი, სვარძელი, მერხი, საყდარი, ტახტი.

სკვითი — СКПӨБ.

სკირა — თხის კედელი.

სკიპტრა — ფაენი.

სკიჯი — ჩამინი, შეუიცხებული ყურძენი.

სკორე: ფრინველისა — სკინთლი.

თევზისა — ტურტლი.

მტურავისა — ტურტლი.

ცხვრისა — დენგრა.

თხისა — კურკლი.

საქონლისა — ნესფი, კელი.

ღორისა — ჩხრინკელი.

ძაღლისა და მხეცისა — მჩორე.

ტრედისა — ნადომი.

მშრალი — წიფა და ფუნე.

სოისო — ბატების გარეკის სმა.

სომი — მინაღთენი, სუთი აბაზი.

სორეტი, სრუტი — ПРОЛИБ.

სოქალი, სპეკალი — თვალი ჰატორსანი.

სოდო — დიდი ქათამი.

სპასალარი, სპასპეტი — მხედართმთავარი  
სპერე — თარო; სარკმელი შესადგებელი.  
სპეტაკი (სომხ.) თეთრი.  
სტაგი — რუს სათავე.  
სტევი — აქლემის მატყელი.  
სტერეომეტრია — სხეულთა ზომა.  
სტერეონი — სიზრქე, толща, масса.  
სტოლი — გემთა კრება, флотъ.  
სულა — შაქრის ლერწამი.  
სუნაგი — გაუმძღარი.  
სურინჯი — საქმიო მასალა.  
სუერა — თფილა — ბურთი, сфера.  
სქიმა — σχама — ნაკვეთი.  
სხარტი — სამწყურაო ჯიხი, კაზედი.  
სხარტული — ჩქარი, სწრაფი.

ტაბარი — ნაჯახი.  
ტაბარუკი — ბოგანო, ამბოკარი, მარტოხელი.  
ტაბასტი — სისხლის დენა.  
ტაბუხი — მუხლისთავი.  
ტაკუგი — მომცრო საღვინე.  
ტარატურა — таратора, ჩქარმოუბარი ვერ კეთილად.  
ტარაღანა — стерлядь.  
ტარხუნა — ტეგან, эстрагонъ.  
ტატანა — блудящие огни.  
ტბორე — გუბე, ავი გუბე.

ტრფი — ქუსლი, ფეხის გული.

ტესრვა — დიდი უინვა.

ტივი (სომხ.) თხიერი.

ტლე — სიცხიანის სადები წამალი.

ტლუბიჭი — უბინაღრო, ტხხხხ.

ტომი — ტომი — გვარი, მოდგმა.

ტორღალი — წატოლება.

ტოფობა, ტულაობა — თევზების ჰეპლევა.

ტრალი — საკვირველი მზარავი.

ტრამალი — დიდი მინდორი.

ტრინა — ცხენის ბეჭით ტალახის შესმა.

ტულაობა, — ტოფობა — თევზების ჰეპლევა.

ტუნება — подстергать.

ტუხი, ტუხუნი — ღორის ხმაურობა.

ტყება — თავსდაცემა.

ტყვია — ბრუნნი.

ტელაპი — ტემელის ან შინდის ფქვილშერეული გათხე-  
ლებული და გამშრალი მყვე თათარა.

ტელეჟა — ცომისაგან ზელა.

უგი — უკრავოდ მწველი.

უგლიმი — გულქვა, უწელო, შეუბრალელებელი.

უგლიმი — უსინცხვილო.

უდეობა — მტონარება, ზარმაცობა.

უდიარობა — დაუთმობლობა.

- უდიერი — ძალდატანებითი.  
უდიერქმნა — ძალდატანება.  
უზარტეს — უკმის.  
უთნო — უფლად უკეთური.  
უკდემელი — незорный.  
უკმენი — საწყენი სიტყვის მიტება.  
უკუთქმა — გადათქმა, უარი.  
უკუნი — ბნელი, წყვდიადი.  
ულუფა — საზრდო; რეჰიკი; გაკვეთილი.  
უმეშვეობითი — საშუალობითი, საშუალი.  
უნჯუფა — მეტად თბილი სახლი.  
უნზინი — უფრო შესაფერი, უფრო სათნო.  
ურიბი, ირიბი.  
უსუზი — (исопъ?) სუნელი ბალსი.  
უსუსური — სუსტი, უაღრ.  
უსხი — მსუქანი საკლავი ზრახა.  
უტეუანი, სტადიანი — стадия, 43. ბიჯი.  
უფოველი } — გაუღვივებელი, უცომო, опрѣснокъ.  
უფუვარი }  
ულადი — ძნელსაფელი.  
უშტი: ათი 10.  
ასი 100.  
ათასი 1000.  
ბევრი 10,000.  
ბევრისბევრი 100,000.  
უშქარი 1,000,000,

უშტი 10,000,000.

უშტისუშტი 100,000,000.

უცნაური ნესტვი — ИЮРЫ.

უჭინტარი — დაუცადებულად, ზედიზედ.

უტყარი — უჭმუნველი, უწუნარი.

უხვამინა — მიესმარა.

უხიაკი — ჯიუტი, თავისნება.

უჯმინა — გაიცალა.

ფადილი — სიტყვით ხელზე დახკევა.

ფაკლა — სანათი, ФАКЕЛЪ.

ფალუსტაკი — თაფლზელილი, ტკბილი საჭმელი, ჭალვა.

ფანარი — ლიფლიფი, ФОНАРЬ.

ფანტვა } — ბნევა.

ფანჯარა — სარკმელი, ლანძვი, არდაბაგი.

ფარგალი — ცირკული.

ფარნა — ფერდთეთრი ზრუნა.

ფარჩი — მომცრო საღვინე.

ფარჩხატი — შორიშორ წუობილი.

ფაშარტი — ჭაკი კვიცი.

ფეთმაგი — წვივისხვევი.

ფეთილა, ფილთა — ჰატრუქი, — ФИТЛЬ.

ფილთამესი — МОРТИРА.

ფინიკი — დანაკისკული, ვალანოს ხურმა.

ფირფიტა — ძაფის სახვევი პატარა ფიცარი.

ფისტა — ბუსტუდი, ФИСТАШКИ.  
ფიქრი — სავანებელი, აზრი, განზრახვა, გულსთქმა.  
ფლატე — ფოტორო.  
ფლიდი — უსირცხვილო, უნამუსო, პადლეცი.  
ფლისკინა — სიმკერის იმრგულივი თხრილი.  
ფოლადი — ბასრი, булатъ.  
ფოლაქი — მადნეული დილი, ПУГОВИЦЫ.  
ფოლორცი — შუკა, ქუჩა.  
ფოლხვე, ფონფლე, ფონე — მოშვებული, დუნე.  
ფორი — მოკდანის, ФОРУМЪ.  
ფორო — поры — поры.  
ფორიაქი — აკლება, ახრეპა, грабежъ.  
ფოტორო — ფლატე.  
ფრიალო — მეტად ციცაბი.  
ფრთედი — მოშენებული, ФЛИГЕЛЬ.  
ფურთენა — буря на морѣ.  
ფურთხი — დიდი დუჟი.  
ფურფუცი.  
ფურშუკი — ფქვილის შეჭამადი.  
ფხურა — თმების კლეჯა.

ქაბრაწოვანი — ძალიან დიდი ჰური.  
ქამანღარი — ჩუბინი, მარჯვე მსროლელი.  
ქამარი — ფოსტერი.  
ქანქანა — მთხრელი, თხრილის გამყვანი.  
ქანქარა — маятникъ.

ქანქარი — ტალანტი.

ქანჩი — гайка.

ქარგმა — ҫаҫаҫа — წერაში სიტყვის შემოკლება.

ქარაფი — დიდი კლდე.

ქარაფშუტა.

ქარვასლა — ფუნდუკი.

ქარცი — თმაწითელი, рыжий.

ქარტა — ҫаҫа — хартия, карта.

ქაფი — ჰერი.

ქაფქირი — ქიტი.

ქაფური — камфара.

ქაშანური — ჭურჭელი.

ქაშთაჯი — აბი, пшюля.

ქედმადლობა — ბრიყული ამპარტაუნობა.

ქედფიცხელი — კისერმაგარი, ურჩი.

ქეშად, ქეშად — ბარბარად, паралельно.

ქეშიკი — მცველი.

ქვებუდანი — მისკვარი, მცბიერი.

ქვებურობა — უძლებებაზედ (უწმინდურობაზედ) მეტი.

ქვითინი, ქვითქვითი — გულამოჯდომით ტირილი.

ქვისლნი — ორთა დათა ქმარნი შილნი — ორთა ძმათა

ცოლნი.

ქილა — დერგი, უმცირესი ჭური.

ქილაკი — ფოხალი.

ქილაკობა — მასხარობა.

ქიმი — химия.

ქირა — მიზდი, ხელფასი.

ქისპა, ქისტი — خشت — ჯიუტი.

ქმნადი — საქმნელი, მეოზბადი.

ქნარი — ჩანგი, საკრავი.

ქოთუბა — არეუღარევა, ხეთქება.

ქორეპისკოპოზი — უსამწყესო ეპისკოპოზი.

ქორეპოზი — მმართველი, მეფის მაგიერი.

ქორი — სახლზე სახლი.

ქოსა, ქოსაკი — პოპოლიკა, უწვერო (პოპლკა).

ქოჩბანდი — გატყემორტყმა, б.ЛОКАДА.

ქრისტეს სისხლა — ჩილიდონია, საქიმო მასალა.

ქულბაქი — ბაზარი.

ქურანი — მუქი ცხენი.

ქურო — მუფთი, МУФТА.

ქურუმი — მოგვი, ВОЛХВЪ, жрець.

ქუქუნაკი — მოსასხამი, епанча.

ქურქი — მოსასხამი ბეწვეული.

ღადარი — დაუნდობელი.

ღანძილი — ჯიშკილა.

ღელვაგვიმული }  
ღელვილი } обуреваемыи.

ღველფი, ღვირფი — ღვიე ნაკვერჩხალი, შებრეგებული.

ღვრინჭილა — ჩხვილის სათამაშო.

ღვლარძილი }  
— ჯ — } მიგრეს-მოგრესილი.

დოღიანი — უღონოდ სიარული.

ღუნა, ტუნა — كرن — паруб.

ღული — ხერხივით ნამკალი.

ყაბი — ჭურჭელი.

ყადავანად — აურსაურად, ბრეიულ მთქმელობით.

ყაზარი — სტრატული. (?)

ყაღბი قلاب — რიოში.

ყარაული — დარაჯა.

ყაყმინი — чъауга.

ყბედი — ჭარტალი, დაუცხრომელი მოღაპარაკე.

ყვიყვილი — ლურჯ ისფერ საშუალი.

ყიშტი — სავაჭროთა ხარკი, ბაჟი.

ყორე — კედელი, ღობე.

ყუითუკი — ბუმბულის ლეიბი.

ყულანანი — სახედანე.

ყურთმაჯი — ღია სახელაუბი.

შაბი — квасцы.

შაბიამანი — медная окись.

შავგვრიმანი — მოშავო ფერის კაცი თუ ქალი.

შათირი, შიკრიკი — ჩქარა მავალი, скороходъ.

შამანი — წყალანარევი ტკბილის ღვინო.

შარავი — წულულ ნადენი.

წალა — წყალივით.

წუთხი — სისხლანარევი, მკვდართა.

ყუყული — ცოცხალთა.

შალაღი — სქელი და ძალიან მყრალი.

თხრამღი — მუწუგის სქელი ჩირქი.

შარტი — გრებილი.

შებრძვილება — წელულის შეკვრა.

შებლაღა — შესისხლიანება.

შეგობა — შედუღება, შეკავშირება, შეკოწიწება.

შეკეთება — ცეცხლში შეშის მიმატება.

შეკერტება — თვალის შეჩერება.

შეკვეთა — სიტყვის გატარება.

შენაკვეთი — შეჭრილი.

შეტახუტა — ჩქარა და უგვაროდ მოუხარი.

შეშადრღვი — сухожилie.

შესმუხი — ჭკვიანსა და ხელს საშუალი.

შიება — საწყუნად მიღება.

შითი — მატულის ძაფი.

შიერკიკი, შითინი — ჩქარმზავალი.

შილი — მანღლის ცოლი.

ქვისლი — ცოლისდისქმანი.

შიშაგი ვერძი, მოზვერი.

შიშლიგი — მეცხვარეს საკლაფი.

შიშთვილი — დანჩნობა, სახჩნობელა.

შლუბი } გადარეული, გაცოფებული.  
უმაგი }

შორსანედი — ტელესკოპი.

შლუ — ჭკუა ნაკლები.

შნიში — დეიდაშვილი, მამიდაშვილი.

შუტა — ქოლგა.

შუკა — قوق — ფოლორცვი, უბანი, ქუჩა.

შუმი — ანშუჯი — უწყლო ღვინო.

შერთხი, როჭო, ყრუნი — ფრინველი, ჯიხვს რომ სდეკს.

შურისკება, შურისძიება — ჯავრის ამოყრა.

შუღლი — სიტყვით ბრძოლა.

ჩაბალხი, მუზარადი — шлемъ, шпшакъ.

ჩაბუტვა — გაღაწვა.

ჩადუსა — გვიმრა.

ჩათლახი — დაჯალონკებული.

ჩალაბულა — всякая дрянь въ водѣ.

ჩალათა, ჩალთა — იარაღის ბუდე.

ჩალიკა — ცაცია, ხელმარცხენა.

ჩალხანა — კარდალა.

ჩამიჩი, სკიჯი — შეფიცხებული უურძენი.

ჩანჩქერი — წყალი კლდეზედ გადმოვინარე.

ჩარბი — ანწიფთა, ქორთა, შავარდენტო ნისკარტი.

ჩაუქი — ცქვიტი, მარდი და შემძლე.

ჩახი, ცახი — сылнвка.

ჩექმა — چک — მოგვი.

ჩინური — ტურქული.

ჩირქი — გემსი, ბაელი, მწიკველი.

ჩიკორი — სიპიქვა, круглякъ.

ჩირვირი — სპილოს ხორთუმი.

ჩლიგი, ჩლე — ლესე-მოუბარი.  
ჩიელიდონია, — ქრისტეს სისხლად.  
ჩონჩხი — ფეხის ზურგი.  
ჩოქურთმა, ჩუქურთმა — სკულპტურა.  
ჩუბინი — ნიშანში მარჯვედ ამომღებია.  
ჩხიბი — გრძნებით შესაკრავი.  
ჩხმატი — მკავე მაჭარი.

ცალგნითი, ცალმხრივი — односторонний.  
ცალმოგვი — однодворецъ.  
ცარცი — თეთრი მიწა, მელი, мѣль.  
ცახი, ჩახი — быльница.  
ცთომილი, ეტლი — ჰლანქტი.  
ცერად — напскось.  
ცველანი — неспособный къ сожителству.  
ციატი — მზის სხვივი; — ტისფერი.  
ცისადცისად — მთვარეზედ კვეთება.  
ცისიერი — ზეციერი, небесный.  
ცისიერი — метеоръ.  
ციფრა — صفر — цифра.  
ციღვი — საკეცი დანა.  
ცლაგვა — ერთს სიტყვაზედ დაუდგომლობა.  
ცრიატი — დრუბლიანი, ცივი დღე.  
ცუნდრუკი — ჩურჩული, თვალთ ნიშნება.  
ცქვრინა — ჰატარა ზუთხი.

ცხიმა: კარაქი, ერბო, ჩუმი, ქონი, ცმელი, ღუმა, ჭუნჭო,  
ზიპი, ზეთი.

ცხოველურგი — животноводство.

ცხრო — ცივება:

ენამეროს — ურველდღისა.

აფიკაროს —

ღევანია — დღეგამოშვებით.

ეტრატეოს — ორიდღის გამომშვებით.

ძახუნი — მხვდალი, დაშინებული.

ძეკწა — შეკოწიწება.

ძვინად — წინააღმდეგად, გამოჯაფრებით.

ძვინვა — დიდად გაჯაფრება, განრისხება.

ძმაცვა — მტერთათვის ბორბოტი ღონის ძიების გამოაღ-  
ჩევა, — ძვირის ზრახვა.

ძნად — ძნელად.

ძნობა — ხმისშეწეობა.

ძოდან — სამოთხ ღღეს უწინ და შარშანდღეს აქეთ.

ძოწი — მარჯანი, მარჯნის ფერი.

წაფარნა — კლდის ბილიკი.

წათხა — მღაშე.

წალკოტი — ხილის ბაღი.

წარამურა — ცუდი მოუბარი.

წარაფი — წვრილი მოგბე ტყე.

წარხმა — ციხე ქალაქთაღება.

- წაწა — სწავლება.  
წბილი — უგვანი, უკადრისი.  
წდევა — ღვინის დასხმა.  
წდოლა — მძლავრთაგან აურს და გადასახლება.  
წერწეტი — ტანწვრილი.  
წიალი — კალთა, უბე.  
წიდოვანი — სისხლისმდენი.  
წინაუკმო — иаинирути.  
წიქარა — წითელი ზროხა.  
წიწიბური, წინწიბური.  
წიწიბო — წიფლის ხილი.  
წიწილაკი — ჰატარა წიწილა; კაპასი.  
წიწკინა — ჰაწაწა, ჰაწაწკინა.  
წვნიკი — ძალიან წვრილი.  
წმასნა — მეტად შეგრესა.  
წმახი — უძმრო წნილი.  
წმახნა — ქსოვა, მიბმამობმა.  
წოქო — თოხლო კვერცხი.  
წულიანი — მოხდენილი, მშვენიერი.  
წულისსაქანელი — ზოდიაქო.  
წურწურელა.  
ჭავლი — სხვათა ნაწნავი ომა.  
ჭარმაგი — წვერთუთრი მრთელი ბერიკაცი.  
ჭარტალი — დაუცხრომელი მოლაპარაკე, უბედი.  
ჭაშმაგი — მხნე, შემძლე ბერიკაცი.  
ჭვირვა, სჭვირს, გასჭვირს.

ჭინახელი — ტირნახელი; ჰურის მოსავალი.  
ჭიჭიბო, ჭინჭიბური.  
ჭოგრი, ჭოგრიტი — შორსმხედი, ტელესკოპი.  
ჭოროხი — მდინარისაგან ქვიშა შეერილი.

ხადილი — პატეობა, მასპინძლობა.  
ხათხათი — გულამოკვდომით სიცილი.  
ხალასი — დაწქენდილი მადნეული.  
ხალვათი — خلو.  
ხალისი — خالص.  
ხამანწაკი, — ალიტრიონი, устрица.  
ხანაგი — богадельня.  
ხანდაკი — თხრილი.  
ხანსლვა — სანქაროდ და ავად შეწვა.  
ხარაბუჭი — жирафь.  
ხარშვა — გობა.  
ხარჭა — concubine.  
ხასა — حاص.  
ხაფი — ძალიან მძალი ბოხი ხმა.  
ხედვითი — умозрительный, теоретический.  
ხეიბარი — დაშავებული კაცი.  
ხელდასხმა — наложить руку.  
ხენეში (სომხ.) დამწალი.  
ხერთვისი — перешеекь.  
ხეტეა — უსაგნოდ, უზნოდ სიარული.  
ხეტი — ბრიყვი, უზღელი.

ხვაშიადი — حواس — სიადუმლო.

ხვითქი — კორკოდილო.

ხვითქელი, — ქაფი, ოფელი.

ხზედი — წაბლისფერი, ქურანი.

ხიბლვა — შეგრძნება.

ხიზანი — ღტოლველი.

ხინკალი — დუმისშაშხი.

ხისტაკი — ჩასაკერებელი ნაჭერი.

ხისტი — ფიცხი.

ხიშტაკი — სახლის ძირი.

ხმევა — ხმარება.

ხმილვა — ღამისთევა.

ხმორდლო — წყლისაგან ჩაფლატებული ადგილი.

ხონი — დიდი ტაბაკი.

ხოტა, ხოტბა — خط — დიდი ქება.

ხნარცვი — провалъ.

ხრაკი — гарь.

ხრაკვა — поджаривать.

ხრიაკი, კრიახი — ქვიანი, კლდიანი ადგილი.

ხრუკვა — ежиться.

ხუთო — ქვა გესლთ მკურნალი.

ხურაობა — აღრევა ცხენთა, ჯორთა, აქლემთა, სპილოთა...

ხურუში — вожделѣнше.

ჯაბანი — ძაბუნი, მოშიშარი.

ჯაფრი — جاف زرنهنگ, წუხილი.

ჭაღაგო — ჭიუტი, უგვანი, უშვერი.

ჭაღეგო, ჭაღოქარი — შეჭაღოვე.

ჭაშა — جمع — сумма.

ჭაშაგირი — جاشاكي.

ჭაში — جام.

ჭანი — جان.

ჭარი — جارو.

ჭარიშა — جرم.

ჭაფა — جفا.

ჭაშუში — جاسوس — მსტოვარი, აქმაზი.

ჭაჭა — წვალება — пытка.

ჭერჩინა — ქურციკი.

ჭერჩინება, — რეჩინე, — რჩინა, благоволение.

ჭინიბი — მარქაფა ცხენი.

ჭიქი — ბრევე.

ჭიქურ — შირ და შირ.

ჭიშკალა — ლანძლი.

ჭმნა — ხელის აღება, გმობა, განგდება.

ჭმუხი — მოდაბლა და მხე კაცა.

ჭომარდი — ქველი.

ჭეროვანა — ԿՉԻՇԷ — მშვენიერი.

ჭელა — ნეხნახული.

— აღრა.

— აღრაჟალიჭა.

- იდროგრაფია.
- იმნოსია.
- იპატოსია — კონსული.
- ინერბოლა.
- იპოთეტა.
- იპომნიმეტოსია.
- იპოსტასია.
- იპოზონდრია.
- იპპოდროში — ათქვიდანია.
- იპპოკენტაფრო.
- ისტერია.
- ისტორია.

სახმილი — ცეცხლთა საგზებელი კატთა დასაწყვავად.

სახმილი — ცეცხლთა საგზებელი აბანოს განახლებული.

თუნი — კეცის ჭურჭელთა გამოსაწყვავი.

თაკარი — ჭიქათ დასადნობელი და შესაქნელი.

ლუმილი — იუერნი პურის საცხობი.

თონი — ღრმად პურის ჩასაკრავი.

აგუთა — ქვაბთა ქვეშ შესაკეთებული.

ბრძქედა — ილეკროთ (მადნეულთ) დასადნობელი.



ვახუშტის განმარტებანი.

- 1) არვა — სული 4 გვარი: 1. ზიბაყი, ე. ი. ჯივა;  
2. ნიშადური; 3. ზირნიეხი. — 4. ქიბრითა, ე. ი. გოგირდი.
- 2) არჯასპი 7: 1. შავი; 2. ყვითელი; 3. შაბი; 4. ჯალაყანდურს; 5. ყალაყანდუ; 6. ყალაყათარ ჭ 7. ზაჯი სურხი.
- 3) ბორაკი — მასალა 7. გვარი: 1. ნანი; 2. მადრიბი;  
3. ყათრანი; 4. სოქრომჭედლო; 5. თანაქარე;  
6. ზარვანდი და 7. წითული.
- 4) თვალი — ძვირფასი კენჭი 12: 1. აშეთვისტო, წითელი და იისფერი; 2. ანთრაკი, ნაკვერცხლის ფერი; 3. აკატი აიანალჭური და იამანი; 4. ბიურილი, ზღვისა და ცისფერი; 5. იასპი, მოწითანო და ჭრელი; 6. ლიგვირი, ლურჯი; 7. ოქროსქვა, ყვითელი იაგუნდი და თილა; 8. ტოპაზიონი, თეთრი იაგუნდი; 9. სამარაგდე, ზურმუხტი; 10. საფირონი, ლურჯი იაგუნდი; 11. სარდიონი, სისხლისფერი და 12. ფრცხილი, მოწითანო, იხ დოეთშია. ამათ გარდა: ხრაზოლითი. — ლაღსა ჭკავს, ჭიქა და აღმოსავლეთის დუმბაზი, რომ შელარს თიღაისიყერი.
- 5) მარალი 11: 1. ტკბილი; 2. მწარე; 3. თაბარზადი;  
4. ანდარანი; 5. ნაფთასა; 6. ინდისა; 7. ჩისუ-

თისა, 8. კალისა, 9. შარდისა; 10. კირისა და  
11. ნატრისა.

6) ქვა — 13. გვარი: 1. მარეიშუშა, მუხისნატრები;  
2. მუნისა; 3. რუს-რკინის ლითონი; 4. თუთია-  
შაბიანანი; 5. ლაქვარდი; 6. საჭრანკია-ზარნიეხი;  
7. ფირუზი; 8. შადანჯი; 9. შაქი; 10. ქოლი  
ან სურმა; 11. თაღხი; 12. ჯასინი და 13. ხორ-  
ჯაჯი-მძივი.

7) ჯასადი 7. გვარი: ოქრო; ვერცხლი; ნახ — სპი-  
ლენძი; ადიდ — რკინა; კალა; ტყვია და ხარბინი.

